maoizmin ekonomik «teorileri»

e. korbash

üretim ilişkilerinin üretici güçlere uygunluğu
sosyalist ekonomik gelişmede nesnel ve öznel etmenler
ve «siyaset rehberdir» çizgisi
demokratik merkeziyetçilik ilkesi ve «kitle çizgisi»
«dalga gibi kalkınma» teorisi
marksist-leninist yeniden üretim teorisine maocu «katkı»
üretimin geliştirilmesinde maddi teşviklerin ihmal edilmesi
«kendi özgücüne dayanmak» öğretisi

bilim yayınları

BİLİM YAYINLARI : 23

Bilim Yayıncılık Limited Ortaklığı
Piyerloti Cad. 21/1 Çemberlitaş - İstanbul

E. KORBASH

MAOİZMİN EKONOMİK "TEORİLERİ"

Çeviren
Engin KOÇBAŞ

E. KORBASH, **The Economic «Theories» of Maoism**
Progress Publishers, 1974

Maoizmin Ekonomik «Teorileri»
Bilim Yayınları, İstanbul, Şubat 1976

Dizgi - Baskı Dizerkonca Matbaası
Kapak Reyo Koll. Şti.
Cilt Numune Mücelithanesi

İÇİNDEKİLER

I
Üretim İlişkilerinin Üretici Güçlere Uygunluğu 7

II
Sosyalist Ekonomik Gelişmede Nesnel ve Öznel Etmenler ve «Siyaset Rehberdir» çizgisi 25

III
Demokratik Merkeziyetçilik İlkesi ve «Kitle Çizgisi» 41

IV
«Dalga Gibi Kalkınma» Teorisi 52

V
Marksist-Leninist Yeniden Üretim Teorisine Maocu «Katkı» 72

VI
Üretimin Geliştirilmesinde Maddi Teşviklerin İhmal Edilmesi 105

VII
«Kendi Özgücüne Dayanmak» Öğretisi 119

KAYNAKLAR 147

I

ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN ÜRETİCİ GÜÇLERE UYGUNLUĞU

Her sosyo-ekonomik biçimlenişin gelişiminde üretici güçlerin belirleyici rol oynadığı, Marksizmin temel önermelerindendir. Üretim ilişkilerinin doğasını belirleyen, bu ilişkilerin üretici güçler üzerinde büyük bir etkileri bulunmakla birlikte, üretici güçlerdir. *Ekonomi Politiğin Eleştirisi*'nin *Önsözü*'nde Karl Marx, hiç bir sosyo-ekonomik biçimlenişin, (formasyonun) kendi içinde gelişebilecek tüm üretici güçler olanaklar ölçüsünde gelişmediği sürece ortadan kalkmayacağına ve aynı şekilde gerekli maddi koşullar olgunlaşmadıkça yeni, daha yüksek üretim ilişkilerinin ortaya çıkamayacağına işaret etmişti. Dolayısıyla, der Marx, insanoğlu ancak çözebileceği sorunlarla uğraşır, çünkü sorunun kendisi ancak, çözümü için gerekli maddi koşullar varolduğu, ya da en azından oluşmakta olduğu sürece ortaya çıkabilecektir. Lenin «hiç bir ihtilâl sosyalizmi, gerekli ekonomik koşullar olgunlaşmadığı sürece getiremez» (1) diye yazmıştı. Marksizm-Leninizm'in kurucuları bu nedenle, kapitalizmin henüz sosyalist devrimin hiç bir maddi önkoşulunu yaratmamış olduğu ülkelerin sosyalizm yolunda, ileri ülkelerin proleterleri tarafından, her yönden, desteklenmesi gerektiğine inanmışlardı.

Sosyalizmin maddi ve teknik temellerinin inşası ve sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulması, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde adım adım ve aynı zamanda yerine getirilmesi gereken, birbirine bağlı iki görevdir. Mülksüzleş-

tirenlerin mülksüzleştirilmesi görevi sırasında bile, başka bir temel görev daha karşımıza çıkar; kapitalizme üstün gelen bir toplumsal yapının kurulması, emek üretkenliğinin arttırılması ve buna uygun olarak emeğin örgütlenmesinin daha yüksek bir düzeye çıkarılması.

«Sosyalist devrimi başlatabilecek olan ülke, tarihin zikzaklarına bağlı olarak ne kadar geri ise, o ülkenin eski kapitalist ilişkilerden sosyalist ilişkilere geçebilmesi de o denli zordur.» ([2]) Ancak, sosyalizme, kapitalist değil de, Çin gibi yarı-feodal ve yarı-sömürge bir ekonomiden geçiş çok daha zordur ve daha uzun bir zamanı gerektirir. Bir zamanlar ÇKP Merkez Komitesi bu noktayı dikkate almış ve geçiş sürecine ilişkin olarak Parti'nin genel çizgisini şöyle tanımlamıştı: adım adım ve gerekli zaman süresi içinde, ülkenin sosyalist sanayileşmesini sağlamak ve ülke tarımını, el zanaatlarını, kapitalist sanayi ve ticareti sosyalist çizgiye dönüştürmek. Bu genel çizgi ilk kez 1952'de ekonomik onarım döneminin sonunda ortaya kondu ve 1954'de Ulusal Halk Kongresi tarafından benimsenerek, geçiş döneminde ülkenin ana hedefi olarak ÇHC Anayasası'na eklendi. Üç beş-yıllık dönemde gerçekleştirilmesi öngörülen bu hedeften herhangi bir ayrılma, önceden sağ ya da «sol» sapma olarak nitelendi.

Buna bağlı olarak, ÇKP'nin 1952 genel çizgisi üç noktayı vurguluyordu: birbirine bağlı iki görev —sosyalizmin maddi ve teknik temellerinin inşası ve sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulması— adım adım, aynı zamanda ve uzunca bir zaman süresinde gerçekleştirilecekti. 1955'in ortalarına kadar Çin liderleri bu görüşlerle uyum içinde hareket ettiler. Bu süre içinde Çin, gerek sosyalist sanayi için gerekli ana temelin hazırlanmasında, gerekse küçük meta ve kapitalist sanayi kesimlerini sosyalist çizgiye dönüştürmekte önemli başarılar elde etti. 1955'te gayrisafi sanayi üretimi (el zanaatları dahil olmak üzere) 1949'un dört katına ulaşırken, üretim araçlarının üretimi altı katına çıkıyordu. Sosyalist kesim sanayiin yüzde 97'sine, perakende ticaretin yüzde 82.2'sine ulaşırken, kooperatiflere katılan zanaatkarların sayısı 1952'nin on katına yükseliyor ve toplamının yüzde 27'sini buluyor ve

tüm köylü ailelerinin yüzde 14,2'si aynı şekilde kooperatiflere katılıyordu.

31 Temmuz 1955'te mahalli, kentsel ve bölgesel ÇKP komiteleri sekreterleri konferansına verdiği «Tarımsal Kooperatif Sorununa İlişkin Rapor»da Mao şöyle diyordu: «Başarı karşısında, iki kötü eğilim vardır; biri, 'başarıdan gözü kararmış olmak' ki bu kibirli kafalıları 'sol' hatalara sürükler. Bu kuşkusuz kötüdür. İkincisi ise, başarı ile şaşkına dönmek, ki bu da 'kesin gerilemeye' yolaçar ve sağ hatalara sürükler Bu da kötüdür.» (3) Mao şöyle devam ediyordu: «şimdi ikincisi hüküm sürmektedir» (4). Ancak «sol» eğilimin gerçekçi bir politika zararına hızla ilerlediğini gösteren olgular da vardı aynı dönemde.

Gerçekte, 1955 Temmuz'unda tamamlanan Birinci Beş Yıllık Plan, dönem sonunda köylü ailelerinin üçtebirinin yarısosyalist tarım kooperatiflerine katılmalarını öngörüyordu, (geri kalan da ikinci beş yıllık dönemde katılacak ve üçüncü dönemde de kooperatifler sosyalist niteliğe dönüştürüleceklerdi.) Ülkenin sosyalist değişimi gerçekleştirebilmesinin gerektirdiği tedbirler arasında tarımda modern araçların arttırılması, yaygın bir sulama tesisinin inşa ve onarımı ve kimyasal gübre üretiminin arttırılması yer alıyordu. Yukarıda sözü geçen raporda, Mao, Çin ekonomisinin sosyalist çizgiye dönüştürülmesinin (üç yıllık onarım dönemi dahil) 18 yılı gerektirdiğini ve görevin «sosyalist sanayileşmenin fiili tamamlanması ile birlikte» (5) ele alınacağını söylüyordu.

Oysa aynı konuşmada, daha önceki açıklamalarıyla çelişkili önermeler öne sürüyor ve sosyalist reformları gerçekleştirmek için gerekli zaman ölçeğini yeniden gözden geçirirken, kooperatifleşme ile sosyalist sanayileşme görevlerinin birbirine bağlanması sözünden de cayıyordu. «Sosyalist kitle hareketinin ülke çapında bir başka yükselişi»nin yaklaştığını ilan eden Mao, Birinci Beş yıllık Plan'ın 800.000'lik hedefinin çok üstüne çıkarak, tarımsal kooperatifleşmenin 1.300.000'e ulaşması gerektiğini söylüyordu.

Değiştirilen zaman ölçeğine göre, kırsal nüfusun hemen hemen yarısı birinci beş yıllık dönem sonunda ve geri kalanı

da 1960'a kadar yarı-sosyalist kooperatiflere katılacaktı. «Kitlelere güvenmek, Parti'ye güvenmek» sloganı yeterli görülerek hızlı değişim için hiç bir ekonomik açıklama gösterilmiyordu. Çin'in ekonomik koşullarının ışığı altında, teknik reformların toplumsal reformlardan daha uzun bir süreyi gerektireceğini Mao şöyle dile getirdi: «Birinci ve İkinci Beş Yıllık Planlarda, kırsal alanlarda reformların ana özelliği toplumsal olacaktır. Teknik reformlar ikinci sırayı alacaklar... Üçüncü Beş Yıllık Planda ise, kırsal alanlarda toplumsal ve teknik reformlar birlikte ilerleyecektir.» ([6])

Teoride, bu iki aşamalı yaklaşım «toplumsal düzende devrim» ile «teknik alanda devrim»i birbirine bağlar görünüyordu. Oysa gerçekte, tüm ağırlık sorunun bir yanına, tarımda makineleşmenin kooperatifleşmeye bağımlılığına, verilmişti. «Sosyalist sanayileşme, tarımsal kooperatifleşmeden ayrı olarak, tecrit edilmiş bir biçimde gerçekleştirilemez. Eğer, kabaca üç Beş Yıllık Plan döneminde tarımsal kooperatifleşme sorununu çözemezsek,... sosyalist sanayileşmemiz de korkunç güçlüklere sürüklenir; sosyalist sanayileşmeyi tamamlayamayız.» ([7]) Ağır sanayi tarafından üretilen traktör ve diğer tarımsal makineler, kimyasal gübreler, diye ekledi Mao, ancak geniş ölçekli bir tarımsal çiftçilik temeli varsa büyük ölçüde kullanılabilir.

Sosyalist sanayileşmenin tek başına gerçekleştirilemeyeceği doğrudur. Zaten ÇKP'nin 1952 genel çizgisinde ulusal ekonominin teknik açıdan düzenlenmesi ile sosyalist reformların bağımlılığı konusunun vurgulandığı düşünülürse, Mao'nun bu fikirlerinin yeni bir yanı bulunmadığı ortaya çıkar. Ancak, o zamanki vurgulama iki yönlü bir bağımlılık üzerine idi. Oysa Mao, bu bağımlılığın bir tek yanında ısrar etmiştir. Bütünüyle tek yanlı bir yargıya varmak için kullandığı bu savın, kendine göre gerekçeleri vardı: «Ülkemizin bugünkü koşulları altında, tarımda büyük makinelerin kullanılması kooperatifleşmeyi gerekli kılmaktadır.» ([8]) Bu yargı, ÇKP'nin ulusal ekonominin kalkınmasına ilişkin Birinci Beş Yıllık Plan (1953-1957) programına ters düşmekteydi. Program, sosyalizmin inşasında, sosyalist sanayileşmenin temel öğe oldu-

ğunu söylüyor, tarım ve el zanaatları ile kapitalist sanayi ve ticaret alanlarında yapılacak reformları, sosyalist sanayileşmeden ayrılmaz bir bütünün iki bölünmez parçası olarak görüyordu. Birinci Beş Yıllık Plan üzerindeki raporunda, Devlet Planlama Komitesi Başkanı, Li Fu-chun şöyle diyordu: «Büyük ölçekli sanayi olmaksızın sosyalizme geçebilmemiz veya tarımı ve bütün ulusal ekonomimizi modern teknikle donatabilmemize olanak yoktur.» (*) Birinci Beş Yıllık Planı değerlendirirken ÇKP aşağıdaki yol gösterici önermelerin rehberliğindeydi: sosyalizm küçük ölçekli çiftlikler temelinde değil, ancak büyük ölçekli sanayi ve kollektif çiftlikler temelinde inşa edilebilir; tarımın geri ve parçalanmış durumundan, ileri ve kollektif üretim yollarına geçiş kooperatifleşme ve makineleşmeyi gerektirir; ancak kollektif çiftçiliğe ve modern araç kullanımına geçiş iledir ki, üretim güçlerinde bir gelişme ve tarımsal yeniden üretimde önemli bir gelişleme görülebilsin.

Sosyalist kuruluş sürecinde, sosyalist sanayileşme ve sosyalist reformlar sırasında ülkenin somut koşulları dikkate alınmalı, getirilen tedbirler uygulanabilir olmalı ve ülkenin karşısında bulunan görev adım adım ve dengeli bir biçimde yerine getirilmeliydi. Tarımda koiperatifleşme hiç bir zaman aşırı hızlı ve basit olamaz, çünkü bu muazzam görev kırsal ekonominin ve yüzlerce milyon kişinin yaşama biçimlerinin köklü bir değişimini gerektirir. Emekçi köylülerin bireysel küçük üretimden sosyalist yola geçmeleri zor ve planlı bir çabayı gerekli kılar ve ancak ara düzenlemelerle, adım adım gerçekleştirilebilir. Eğer tarım kooperatifleştirilecekse, sadece ulusal ekonomide çiftçileri desteklemeyi olanaklı kılacak toplu bir gelişme ve çiftçilerin belli bir kültürel düzeye ulaşmaları değil, aynı zamanda kendi deneylerinin çiftçileri yeni tür ekonominin üstünlüğüne inandırmış olması da gerekir. Bütün bunlar kaçınılmaz olarak uzunca bir zaman süresi alacaktır.

Herşeye rağmen, 1955 Ekiminde 7. ÇKP Merkez Komitesi birleşik oturumunda alınan kararlar sosyalist reformların hızlandırılmasını onaylayan nitelikteydi. 1955'de yazılan *Çin*

Kırında Sosyalist Yükseliş'in önsözünde Mao Tse-tung köylü ailelerinin yüzde 60'tan fazlasının, Merkez Komitesinin çağırısına uyarak yarı sosyalist kooperatiflere katıldıklarını açıkladı. Bu durumda, Sosyalist reformların zaman ölçeğini yeniden düzenlemeyi olanaklı buldu. Ona göre Çin'in «tarımda yarı sosyalist kooperatiflere geçişi tamamlaması için sadece bir yıl —1956— gerekli» ([10]) idi. Gerçekte ise geçiş daha da hızlı gerçekleştiriliyordu. Üretici güçlerde bir artışın koşullarını yaratacak olan ve çiftçileri kollektif mülkiyetin kabul edilmesine hazırlayacak olan bir sürü ara düzenlemeyi öngören orijınal reform planı fiilen ıskartaya çıkarıldı. Dahası, sosyalist ve komünist kuruluşun bir temel ilkesi —gerekli koşullar oluştukça aşağı toplumsal çiftçiilik biçimlerinden yukarıya doğru adım adım geçiş ilkesi— bütünüyle çiğnendi. Birkaç aylık bir süre içinde ve üretici güçlerin niteliğinde ciddi bir değişiklik olmaksızın, çiftçilerin yaşama biçimlerinde köklü reformları başarma çabasına girişildi. 1955 ortasında, köylü ailelerinin yüzde 15'i yarı-sosyalist kooperatiflere üye iken, bu sayı Kasım'da yüzde 30, Aralık'ta yüzde 60, Ocak 1956'da yüzde 78, Şubat'ta yüzde 85, Nisan'da yüzde 90, Mayıs'ta yüzde 91,2 ve Haziran'da 91,7'e çıktı. 1956 sonunda kooperatifler tüm ailelerin 96,3'ünü kapsıyordu ve bunların yüzde 87,8'i yüksek tür kooperatiflerin üyesi durumundaydı. Bu, kısacık bir sürede sadece tüm kooperatifleşmenin tamamlanmış olduğunu değil, aynı zamanda kırsal alanda yarısosyalist kooperatiflerden, bütünüyle sosyalist kooperatiflere geçişin tamamlandığını gösteriyordu. Doğal olarak, köylü kitleleri ne ekonomik, ne de psikolojik olarak böyle bir değişimi benimsemeye hazırlıklı değillerdi.

Kırsal alanda, olanaklı en hızlı kooperatifleşmenin, tarımda teknik araçlandırma programı ile bütünlenmemiş teori ve pratiği, bir yandan öznel çabaların, ahlakî etmenlerin ve idarî mekanizmanın rolünün, öte yandan da köylü emekçileri biraraya toplayarak buna eldeki tüm üretici güçleri eklemekle elde edilecek sonucun abartılmasından doğmuştur. Lenin, küçük tecrit edilmiş çiftliklerden, geniş ölçekli toplumsal çiftçiliğe geçişin uzun bir süreyi gerektirdiğini söylerken,

şunu da ekliyordu; bu «ancak dikkatsiz ve düşüncesiz idari ve yasal uygulamalar yüzünden gecikebilir ve karmaşıklaştırılabilir. Aynı şekilde de, ancak köylüyü, tüm tarım tekniğinde muazzam bir ilerlemeye yolaçacak, köklü bir biçimde yeniden düzenleyecek bir destekleme ile hızlandırılabilir.»(11) Ama Çin liderleri soruna, Kaochialang'ın Shen Pao-te köylüsünün tarlalara bakarak söylediği şu sözlerden farklı bir mantıkla yaklaşmadılar: «Fasulyeler toplandı ve turplar olmak üzere. Eğer bu kooperatif kurulacaksa, bir an önce kurulmalıdır.» (12)

Birinci beş yıllık plan dönemi sonunda, tarımın maddi ve teknik temellerinde, kuşkusuz belirgin bir ilerleme vardı ve bu kooperatifleşmeyi olumlu yönde etkiledi. Bu süre içinde, tarımda teknik araçlandırmanın en önemli adımı tohum saçıcılar, tırmık ve biçerdöğerler ile hayvanların çektiği tekli ve çiftli sabanlar gibi modernleştirilmiş tarımsal araçların girişi idi. Pratik, yeni ve modernleştirilmiş araç kullanan kooperatiflerle karşılıklı yardım ekiplerinin, eski araçları kullananlardan, 10 ila 20 kat fazla ürün elde ettiklerini kanıtladı. Bunun yanısıra, tarımı traktör, tırmık ve biçerdöğer makineleri gibi modern araçlarla donatmak ilk adımlardan birini teşkil etti. Ancak, tüm bu makineler, Çin koşullarında modern tarımsal makinelerin denenmesi, makine sürücülerinin yetiştirilmesi ve köylüler arasında büyük ölçekli makineleşmiş tarımın üstünlüklerini yaymak amacıyla makine ve traktör istasyonlarına ve devlet çiftliklerine gönderildi. Daha da önemlisi, bu makineler ülke içinde yapılmadığından, dışarıdan ithal edilmekteydi. Beş yıllık süre içinde, devletin tarıma sağladığı 6 milyon tonluk kimyasal gübrenin, sadece 2,5 milyon tonu ülke içinde üretilebilmişti. Birinci beş yıllık dönem sonunda, devletin tarım kesimine sağladığı üretim araçları 2,3'lük bir artış göstermesine rağmen, kol emeği tarımsal üretimin temelini oluşturmaktaydı. Mekanik enerji ekilen alanın yüzde 10'undan daha azında kullanılıyor, sulama işlenebilir arazının yüzde 7'sini kapsıyor ve tarımsal gübre ihtiyacın yüzde 10'unu karşılayabiliyordu.

Açıkça, 1955 ve 1956 yıllarında üretim ilişkilerinde ger-

çekleşen değişimler, üretici güçlerdeki her hangi bir ilerlemeye dayanmıyordu. Bu nedenledir ki, ÇKP 8. Kongresinde (Eylül 1956), Çin liderleri «ileri sosyalist sistem ile toplumun geri üretici güçleri» arasındaki çelişkinin, ülke içindeki ana çelişki haline geldiğini açıklama gereğini duydular. ([13]) ÇKP Merkez Komitesi'nin 8. Kongreye, geçmiş yıllarda genel çizgiden sağ ve «sol» sapmalar üzerine verdiği raporda şöyle deniliyordu: «Parti'nin genel çizgisinden «sol»a sapma eğilimi, özellikle adım adım ilerlemeyi kabul etmeyerek sosyalizmin bir gecede gerçekleştirilmesi talebi üzerinde toplanmıştır.» ([14]) Aynı zamanda rapor, sosyalist yeniden düzenleme görevinin planlanan tarihten 11 yıl önce gerçekleştirildiğini söylüyordu. (Tarımda kooperatifleşmenin yanısıra, el zanaatlarını kooperatifleştirmek, kapitalist sanayi ve ticareti sosyalist çizgiye dönüştürmek görevleri birkaç aya sıkıştırıldı: 1955'de el zanaatkârlarının yüzde 27'si kooperatiflere üye iken, bu oran 1956'da yüzde 92'ye çıktı, 1956 Ocağında tüm özel sanayi işletmelerinin yüzde 77'si devlet-özel işletmelerine dönüştürülürken, Mart ayında bu oran yüzde 88'i ve Haziranda yüzde 97'den fazlasına ulaştı.)

İkinci beş yıllık süre içinde (1958-62) sosyalist yeniden düzenleme görevi, bir kaç alan dışında, tamamen gerçekleştirilecekti. Sosyalist yeniden düzenlemenin tamamlanmasının somut planı, tarım kooperatiflerinin örgütsel ve ekonomik olarak güçlendirilmesini ve aynı zamanda devlet-özel işletmelerden bütünüyle sosyalist devlet işletmelerine geçişi öngörmekteydi. Buradaki önemli nokta, ticari ve sanayi işletmelerin eski sahiplerinin sermayelerinin yılda yüzde 5'i oranında faiz almakta olmalarıydı. Kapitalist sömürünün bu öğesinin belli bir süre için sürdürülmesi, Çin'in kapitalist mülkiyeti kullanım, sınırlama ve dönüştürme siyasetine göre sürdürülmekteydi. Mülkiyet alanında sosyalist yeniden düzenlemenin tamamlanmasıyla bu ödemeler yedi yıl, yani ikinci beş yıllık plan dönemi sonunda ortadan kalkacaktı. Tarım kooperatiflerine gelince, bunların, özellikle «çarçabuk kurulmuş olan kooperatiflerin», örgütsel ve ekonomik olarak güçlendirilmesi gerekiyordu. ([15])

Bunlar, daha sonra Çin basını tarafından da kabul edilen gerçeklerdir. Bu gerçekler Çin kırında, adım adım ve gönüllü değişim ilkelerini gözetmeksizin, uygun maddi ve teknik temeller hazırlanmadan getirilen yeni ilişkilerin dengesizliğini göstermekteydi. Ve yine gerçekler göstermekteydi ki, aileler tarafından kesilen hayvan sayısında büyük bir artış olmuş, 1956'da «küçük sayıda tarım kooperatif üyeleri karışıklıklar çıkarmışlar», 1957'de «kooperatiflerden ani bir kopma» olmuş ve 1955'de 200.000'den fazla kooperatif parçalanmıştı. ([16]) Bütün bunlar 1957'de niçin devlet organlarının, geçmiş yıllarda yapılan hataların giderilmesi için çeşitli tedbirlerin alındığı sırada, kooperatiflerin düzene sokulması, yönetimlerinin iyileştirilmesi, kooperatif içinde karşılıklı yarar politikasının uygulanması ve çiftçi bireylere karşı doğru bir tavır alınması yolunda kararlar almak zorunda kaldığını yeterince açıklar.

ÇKP Merkez Komitesinin, 14 Eylül, 1957'de yayımladığı «Tarımsal Üretim Kooperatifleri Yönetiminde İş Siparişi Üzerine» talimatları, kooperatif ve üretim birliklerinin büyüklüğünün tarımsal üretimdeki yönetim üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunu belirtiyordu. Bu talimatlar yönetimin kolaylaştırılması ve kooperatif üyeleri arasında faaliyeti arttırmak için bütün aşırı büyüklükteki kooperatiflerin bölünmesini salık veriyordu. Bir kooperatif en iyi biçimiyle yaklaşık 100 ailelik bir köyü ve bir üretim birliği ise 20 aileyi kapsamalıydı. Bunun yanısıra bu ölçeklerin on yıldan fazla bir süre değiştirilmemesi gerektiği de öne sürülüyordu.

Ancak bir yıldan az bir süre içinde, «büyük sıçrama» sırasında, bu kararlar değiştirildi. 29 Ağustos 1958 tarihli ÇKP Merkez Komitesi «Köylerde Halk Komünlerinin Kuruluşu Üzerine» aldığı kararda, kooperatiflerin, halk komünlerine dönüştürülerek genişletilmesini istedi. Karar, 2.000 ailelik yörelerde bir komünün kurulmasını salık veriyordu. Bununla birlikte, yörenin koşullarına göre, 5.000'den 20.000'e kadar aileyi kapsayabilecekti ve komünün yönetim kurulu yörenin yetkili organı haline geliyordu. Böylece komün tarımın yanısıra sanayi, ticaret, eğitim ve askeri işleri de yönetiyordu.

Halk komünleri, köylü mülkiyetinin toplumsallaştırılmasında bir başka adımı daha simgeliyordu: temel üretim araçlarından sonra köylünün ev ve bahçesi, sığır ve kümes hayvanları hatta kap kacağı da toplumsallaştırmaya dahil edildi. Bölgesel banka, dükkân ve diğer kuruluşların yönetimi de komünlere verildi. Bu gerçekler karşısında, şu yargıya varılıyordu: «tüm halkın mülkiyet unsurları, şimdiki durumda fiilen halk komünlerine geçmiş bulunmaktadır.» Bu unsurlar ,büyüme ve gelişme zorundaydı ve giderek kollektif mülkiyetin yerini alacaktı. Bazı yörelerde değişim, örneğin üç-dört yıl gibi kısa sürmekte, bazılarında ise beş, altı yıl hatta daha fazla bir süre almaktaydı. Merkez Komitesi kararına şunu da ekledi: halk komünleri tüm halkın mülklerini üstlendikten sonra bile sosyalist olmaya devam edecek ve ancak «bir kaç yıl içinde, toplumsal ürün belirgin bir büyüklüğe eriştiğinde ve tüm halkın komünist bilinci ve ahlakî özellikleri yükseltildiğinde» Çin toplumu komünist aşamaya geçecektir. ([17]) O dönemin ana sloganının, Mao'nun «ülkenin birçok bölgesinde temel değişikliklerin sağlanması için üç yıl sebatla çalışmak» biçimindeki bildirisi olduğu düşünülürse, Çin liderlerinin nihai kararının neden iyimser tonlarla ifade edildiği ortaya çıkar: «Bu ülkede komünizm uzak bir umut olarak gözükmüyor.» ([18])

1958'e kadar Çin'in sosyalizme geçiş sürecinin sadece bir tek sorunu çözebildiğine (o da bütünüyle değil) işaret etmiştik. Üretim araçları üzerindeki çoğu büyük ve küçük özel mülkiyet ortadan kaldırılmıştı. Ancak ulusal ekonominin tekniksel yeniden inşasının maddi temellerinin atılması, yani «ileri sosyalist sistemle, geri üretici güçler arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılması» gelecek üç beş yıllık plan döneminin ana görevi olarak ortaya kondu. ([19]) Bu nedenle 1958'de Çin liderleri «komünleşme» çağırısında bulundukları zaman, ülke hala sosyalizme geçiş dönemindeydi. Gene de, onlar halk komünlerinin sosyalizmin en hızlı biçimde kurulması ve komünizme geçilmesi için en mükemmel örgütsel biçim olduğunu söylüyorlar hatta «komünizme uzanan bir altın köprü» olduğunu ileri sürüyorlardı. ([20])

Kasım 1958'de Çin iktisatçıları kırsal halk komünlerinin mülkiyetinin niteliği üzerinde geniş bir tartışma açtılar ve bu iki ayrı görüşün doğmasına yolaçtı. Biri, şimdiki durumda halk komünlerinin tüm halkın mülkiyetini yansıttığını ve dolayısıyla kollektif mülkiyetten tüm halkın mülkiyetine «adım adım geçişin» gereksiz olduğunu ya da bu geçişin Merkez Komitesi kararında öngörüldüğü gibi üç, dört yıllık bir süre içinde değil, üç, dört ayda hatta daha az bir süre içinde tamamlanmasını öneriyordu. Bu görüş üç yönden desteklenmekteydi.

Birincisi, «sosyalist toplumda... kitlelerin özgül faaliyetlerinin — nesnel etmenlerle karşılaştırıldığında — sosyalist ekonominin gelişme hızı üzerinde kesin bir etkisi olduğu»ndan, Parti «tüm halkın mülkiyetine geçişin üstünlüklerine işaret etmelidir ve böylelikle köylü kitleler reformları derhal benimseyecekler ve destekleyeceklerdir.» ([21]) İkincisi, «geçiş zamanında ve bireysel mülkiyet fikri komün üyeleri ve liderlerinin kafalarında ve yaşam biçimlerinde kök salmadan önce, mümkün olduğu kadar süratle yapılmalıdır.» Üçüncüsü, ülkenin birçok bölgesinde «üretim ilişkileri, özel olarak mübadele ve bölüşüm alanları, büyük ölçüde tüm halkın mülkiyetine geçmiş durumdadır, böylelikle bütünüyle geçiş kolaylaşmaktadır.»

İkinci görüşün savunucuları, «halk komünlerinin artık ne bütünüyle salt ve kollektif ekonomik bir birim, ne de ulusal çapta ekonomik bir birim olmadığı, ancak birincisinden ikincisine geçmekte olan bir ara birim olduğu» kanısındaydılar. Halk komünlerinin «küçük kollektif mülkiyetten», tüm halkın mülkiyetinin öğelerini taşıyan «büyük kollektif mülkiyet»e doğru yöneldiği kabul edildiğinden, «tüm halkın küçük mülkiyeti» olarak sınıflandırılması gerektiği öne sürüldü. Geçiş «adım adım» ve «sürekli» olmalıydı. Bu nedenle, ne erken, ne de geç kalınmamalı, Merkez Komitesinin 1958 Ağustos'unda belirttiği gibi üç, dört (veya beş, altı) yılda tamamlanmalıydı.

«Komünleşme» doktrinini henüz halkın sadece en acil ihtiyaçlarının karşılanabildiği Çin gerçeklerine uyarlama giri-

şiminde, bir ve ikinci görüşün savunucuları, 1958 yılının bereketli mahsulünün «tüm halkın mülkiyetine geçişte maddî temel» olarak kullanılmasını önerdiler. Ancak, bunun tek başına yetersizliği aşikâr olduğundan, «maddî temellerin rolünün abartılması»ndan çok halkın «devrimci ve siyasal bilinci»ne dayanılması gerektiğini ileri sürdüler. ([22])

Çin liderleri, 8. Merkez Komitesi'nin 1958 Aralığındaki 6. Birleşik Toplantısında «Halk Komünlerine İlişkin Bazı Konular Üzerine» aldıkları karar aynı tür bir tavizi içeriyordu. Ağustos Bildirisinin ana görüşlerini teyit ederken, Merkez Komite, örneğin şu noktalara işaret ederek bazı değişiklikler getirdi: «Tüm halkın sosyalist mülkiyeti daha önceki bir tarihte gerçekleştirilebilir, ancak bu pek yakın bir süre içinde olmayacaktır» ve «Kollektif mülkiyetten, tüm halkın mülkiyetine geçişin ne kadar çabuk olabileceği, ne zaman istersek o zaman olabilir gibi hayallere değil, nesnel etmenler —üretimin gelişme düzeyi ve halkın siyasal bilinç düzeyi— tarafından belirlenecektir. Bu nedenle, geçiş ulusal ölçekte ancak belli bir zaman süresi içinde, aşamalar ve parçalar halinde gerçekleşebilecektir.» ([23]) Bunun yanısıra karar «gerek sosyalist kollektif mülkiyetten, tüm halkın sosyalist mülkiyetine geçişin, gerekse sosyalizmden komünizme geçişin üretici güçlerin gelişmesine bağlı olduğunu» ve «üretim ilişkilerinin üretici güçlerin doğasına uygun olması gerektiğini ve ancak üretici güçler belli bir gelişme düzeyine geldiğinde üretim ilişkilerinde belli değişikliklerin yapılabileceğini» vurguladı. ([24]) Bu Merkez Komitenin daha gerçekçi bir tavır alınmasını istediğini gösterir. Ancak ütopyalar hala saf dışı edilmemişti, çünkü aynı belge ülkenin ekonomik düzenlenmesindeki köklü değişmeler için «üç yıl sebatla çalışmak ve birkaç yıl daha bu çabayı sürdürmek», somut önerisini içeriyordu. Çin liderleri, daha önce başkalarını uyarmış oldukları bir hataya, «sosyalist aşamayı atlayarak komünizme geçmek ütopyasına» düşüyorlardı. ([25]) Lenin «Küçük çiftçiliğin ekonomik temellerinin, ekonomik köklerinin üç yıl içinde değiştirileceğine inanan her komünist rüya görmektedir» diye yazmıştı. ([26])

Çin liderlerinin halk komünlerini, gerekli aşamaları atlamak, sosyalizm ve komünizme sıçramak için kullanma ümitlerinin gerçekleşmediğini gösteren deneyler, Marx'ın, uygun maddî önkoşullar olmaksızın ekonominin yeni toplumsal biçimlerinin kurulduğu yerlerde üretici güçlerin gelişmesinin sağlanamayacağı ve üretimin düşerek bu yeni biçimlerin gerileyeceği fikrini kanıtlamıştır.

Komünlerin büyüklüğü, bunlar içinde etkin bir emek örgütlenme ve yönetimini önlerken, aynı zamanda faaliyetlerin aşırı genişliği kırsal alanda kıt kaynakların israf edilmesine ve köylülerin tarımsal faaliyetten uzaklaşmalarına yolaçtı. Maddî teşviki sıfıra indiren aşırı toplumsallaştırma ve yeni bölüşüm sistemi, çiftçilerin üretim faaliyetlerini zayıflattı. Tarım kooperatiflerinde bir zaman varolan üretim örgütlenmesi biçiminin, halk komünleri cephesinde biraz değiştirilerek yeniden uygulanması bu nedenledir. Kooperatif ilkelerine, gizli tutulan geri dönüşün bir başka göstergesi de bazı ücretli emek uygulamalarının başlaması ve çiftlik hayvanlarının mülkiyetine ve artık ürünlerini pazarda satmalarına izin verilen çiftçilere ev ve bahçelerinin iade edilmesiydi.

Halk komünleri, «üç kızıl bayrak»tan (genel çizgi, büyük sıçrama, halk komünleri) biri olmaya devam etmekle birlikte, komünlerin evriminin tersine dönmesi karşısında, bu olgu «gelişen üretici güçlerin gereği» olarak sunuldu. Gerçek şuydu ki, kitleler giderek artan bir biçimde «komünleşme»ye karşı çıkıyorlar ve «ilk önce sanayileşme, elektrifikasyon ve tarımın makineleşmesi görevleri tamamlandıktan sonra üretim ilişkilerinde bir devrime girişilebileceği»ni ve «şimdiki aşamada halk komünlerinin kurulmasının nesnel yasalarla çeliştiği»ni ve bunların «gürültülü bir ajitasyon atmosferinde» ve «kitlelerin özgür iradeleri ihmal edilerek» kuruldukları ve bunun «gerekli gelişme aşamalarını atlamak»tan başka bir anlam taşımadığını söylüyorlardı. ([27])

«Sosyalist Kuruluş ve Komünizme Geçiş» adlı makalede, Çin iktisatçısı Hsüeh Mu-tsiao bunlara, «sanayi ve tarımdaki büyük sıçrama ile işçi sınıfı ideolojisinin özgürleştirilmesi»nin şimdiden «halk komünlerinin kurulma hareketi için ge-

rekli maddî ve manevî koşulları yarattığını» ileri sürerek, karşı çıktı. ([28]) Bu sözleri 1958'de Çin tarımının «halâ büyük ölçüde kol emeğine dayanmakta» olduğu biçimindeki açıklamasına pek uygun düşmüyordu. ([29]) Bu sav şöyle devam ediyordu: «Sanayi ve tarımdaki büyük sıçrama süresince, köylüler büyük ölçekli yapımlarda görülmemiş bir istekle çalıştılar. Bu da göstermektedir ki işgücü dağılımının yörelerde, bölgelerde hatta daha büyük ölçekte merkezîleştirilmesi gerekmektedir. Varolan tarım kooperatifleri, küçük örgütsel birimler olduklarından üretimde bu sıçramaya ayak uyduramazlar... Daha büyük bir emek gücünün harekete geçirilebilmesi için, ücret ödemelerinde ve ayni ödemelerde yapılacak ayarlamalarla bölüşüm sisteminde istenen değişimleri gerçekleştirmek üzere, yaşam kollektifleştirilmelidir. Bütün bunlar bireylerin öznel istekleri değil, üretimdeki sıçramanın zorunlu sonucudur.» ([30]) Bu mantık, gerçekleri görmemezlikten geldiğinden, inandırıcı olmaktan uzaktır. Gönüllü çalışmaya dayanan yöntemlerle yapılan «büyük sıçrama» kesin olarak «ileri sosyalist sistem»le «geri üretici güçler» arasındaki «çelişkiyi» ortadan kaldırmak amacını güdüyordu ve sıçrama ile aynı zamanda başlatılan «komünleşme»nin maddî ve manevî önkoşullarını hiç bir şekilde sağlayamazdı.

Büyük ama yapay ekonomik görevleri, yeterli maddî önkoşul ve olanaklar var olmadan yerine getirme gereği karşısında, merkezî ve bölgesel organlar amaçlarına ulaşmak için ücret ve teşvik sistemini köklü bir şekilde yıkmaya ve dev işçi ordularını harekete geçirmeye çalıştılar. Ancak (komünler yoluyla) örgütlenme ve bölüşümün merkezîleştirilme girişimi başarısız kaldı. İkinci Ulusal Halk Kongresi Daimi Encümeninin beşinci toplantısı da, Ağustos 1959, sonbahar hasatındaki yetersiz işgücü örgütlenmesinden ve ekinin biçilmesi, harmanlanması, toplanması ve depolanmasında görülen özensizliklerden söz edildi. Ancak eşitlikçi bölüşümün ana sonucu, kitlelerin istedikleri kadar besin maddesini kendilerine alıkoymaları nedeniyle, bu maddelerin denetimsiz israfı ve tüketimi idi.

Güçlüklerin ve çelişkilerin temel nedenini saptama ama-

cıyla, bir başka Çin iktisatçısı, Ho Li, «Üretim İlişkileri Zorunlu Olarak Üretici Güçlere Uygun Düşmelidir» adlı makalesinde «kitlelerin üretim ilişkilerinde ve üstyapıda, üretici güçlerin gelişmesinin karşısına çıkan bazı engelleri cesaretle yoketmeleri sonucu» ([31]) 1958'de ülkenin üretiminde muazzam bir gelişme ve sanayi ve tarımda geniş bir teknik-sel devrim oldu ve üretici güçler şimdiye kadar eşi görülmemiş bir hızla geliştiler, diye yazıyordu. Halk komünlerinin doğuşu, diyordu Ho Li, büyük yararını derhal kanıtlayan ve üretim artışına hizmet eden yeni üretim ilişkilerinin kurulması anlamına gelmektedir ve gelecekte Çin'in üretici güçlerinin gelişimi için daha da etkin bir itici güç oluşturmaktadır. Birçok Çinli iktisatçı gibi, Ho Li'de gerçeklere karşı çıkarak, «komünleşme»nin kuruluşundaki temel çelişkinin, ekonominin toplumsal biçimleri ile varolan dar maddî temel arasında değil de, üretim güçleri ile engelleyici üretim ilişkileri arasında olduğunu kanıtlamaya girişti. Bu fikir, Mao'nun 1957'deki açıklamasına oldukça yakındı. «Kısaca, sosyalist üretim ilişkileri kurulmuştur; üretici güçlerin gelişmesine uygundurlar, ancak mükemmel olmaktan henüz uzaktır ve onların mükemmel olmayan yönleri üretici güçlerin gelişmesi ile çelişkidedir» ([32]) diye yazmıştı Mao. Mao'ya göre, üretim ilişkilerinin bu «kusurlu yönleri», mülkiyet açısından devlet-özel işletmelerin henüz «bütünüyle sosyalist» olamayışından ve bazı küçük tarım ve elzanaatları kooperatiflerinin yarı-sosyalist durumlarını sürdürmelerinden kaynaklanıyordu. Bu görüş, üretim ilişkilerinin bu «kusurlu yönünün» altında yatan nedenin yeterli bir maddî temelin yokluğu olduğunu ve kurulmak istenen ilişkilerin Çin deyimi ile «köksüz ağaç» gibi oldukları gerçeğini unutuyordu.

Mao, bu «kusurlu yönlerin», devlet-özel işletmelerde sömürü kalıntılarını yok ederek, bu işletmelerin eski sahiplerine yapılan ödemeleri sona erdirerek ve tarım kooperatiflerinde kollektiflik ilkelerini güçlendirerek ortadan kaldırabileceği kanısındaydı. Pratikte, üretim ilişkilerinin «düzeltilmesi» garip bir biçim aldı: kapitalistlere faiz ödemesi, bırakın sona erdirilmeyi, önce üç yıl, sonra da süresiz olarak uzatıldı;

buna karşılık, köylüler bireysel tarım ve artık ürünlerini serbest pazarda satma haklarından yoksun bırakıldılar.

Üretim ilişkilerini, onları belirleyen üretici güçler bağlamından soyutlayarak ele almakla Çin liderleri, gerçekte üretim ilişkilerinin idealist bir «maddedışılaştırılma»sını getiriyorlardı. Çünkü, üretim ilişkilerinin temel özelliklerinden biri, üretim sürecinde yeralan insanlar arası bir ilişkiler bütünü olmasının yanısıra, üretici güçlerinin ilerleme ve gelişmesinin toplumsal biçimde olmasıdır. İnsanlar arası ilişkiler nihai olarak üretici güçler başka bir deyişle, nesnel maddî iş araçları ve bütün diğer üretim araçları ve işgücü tarafından belirlenir. İşte bu nedenle, Çin'in sözde kalan «toplumsallaşması ve komünleşmesi» gerçekte, sosyalist üretim ilişkilerini teşkil etmemiştir. Bu ancak, tüm ekonomiyi çağdaş teknoloji çizgisinde yeniden cihazlandıracak yeni ve gelişmiş bir üretici güçler üzerine kurulabilirdi. Bu anlayış, sadec Mao'nun 1957'de (Çin için) kanıtlamaya çalıştığı, üretim ilişkilerinin üretim güçleri üzerinde bir fren teşkil ettiği fikrinin geçersizliğini değil ,aynı zamanda ÇKP Sekizinci Kongresinde yapıldığı gibi soruna, «gelişmiş sosyalist sistem ile geri kalmış üretici güçler» arasındaki çelişki olarak bakmanın yanlışlığını ortaya koyar.

Çin'in ekonomik teori ve pratiğini, nesnel gelişme yasalarına uygun kılma girişimlerinde, «komünleşme» savunucuları üretici güçler kavramını, salt insanları kapsar bir biçimde ele alarak sınırlamakla kalmadılar, aynı zamanda insanları da üretim deney ve emeklerinin vasıflarından soyutlayarak, salt öznel faaliyetleri açısından ele aldılar. Maddî üretim faktörleri ile üretici güçler kavramı arasında bir ayırım yapmayarak, bunların rolünü mümkün olduğu kadar önemsizleştirdiler. Böylelikle de, salt istihdam artışını (ki bu Çin için çok kolay bir başarıydı) gerekli bir tekniksel ilerleme olmaksızın, üretim ilişkilerini değiştirebilecek güçte b üretici güçler gelişmesi olarak niteledıler. Yine, bu nedenle Çin liderleri bu görüşe karşı çıkanları «sadece eşyayı görmek, insanları görmemek», «kitlelerin devrimci ve siyasal bilinçlerini önemsememek», «makineye körce inanmak» ve

«kitleleri, güya aksi halde sosyalizmin mümkün olamayacağına, makineleşmenin olağanüstü gücüne inandırmaya çalışmak»la suçladılar. Kesin kararları bunun «tipik bir karşı-devrimci fetişizm» olduğu idi. (33)

Çinli iktisatçı Lo Keng-mo, bu çelişkileri çözmek için garip bir girişimde bulundu. 1962 yılında, ne 1955 ve 1956 kooperatifleşme hareketinde, ne de «komünleşme» hareketinin en canlı döneminde, ülkenin üretici güçlerinin, üretim ilişkilerinde bir değişikliği getirebilecek kadar belirgin bir gelişme göstermediğini öne sürdü. Dahası, «üretim ilişkilerinde iki misli bir değişiklik getirecek bir ilerleme (kırsal alandaki üretici güçlerde —E.K.) beklenmesinin» yanlış olduğunu söyledi. (34) Eskilerinin yerine yeni ve inandırıcı ölçütler olmaması nedeniyle, Lo Keng-mo, okurlarına Mao'nun «Çelişki Üzerine» adlı çalışmasını ve özellikle şu satırları gösterdi: «Üretici güçlerin, pratiğin, ekonomik temelin genellikle ana ve belirleyici bir rolleri olduğu, doğrudur. Bunu yadsıyan, materyalist değildir. Ancak, belirli koşullar altında, üretim ilişkileri, teori ve üstyapı, ana ve belirleyici bir rol üstlenebilirler. Bunu da kabul etmek gerekir.» (35)

Marksizm üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki diyalektik ilişkiyi ve ikincisinin göreli bağımsızlığını ve üretici güçler üzerindeki önemli etkisini kabul eder. Ancak Marksizm, bu diyalektik bütünlük içinde ana ve belirleyici rolü sadece üretim güçlerine tanır. Marx; «Bireylerin içinde üretimde bulundukları toplumsal ilişkiler, yani *toplumsal üretim ilişkileri, maddî üretim araçlarının, üretici güçlerin değişme ve gelişmesi ile birlikte değişirler, dönüşürler*» (36) demiş, Lenin; üretici güçleri «toplumsal gelişmenin mihenk taşı» olarak nitelemişti. (37)

Oysa Mao, bu diyalektik bütünlüğün iki yönü arasındaki ilişkinin karşılıklı olarak ele alınması yerine, bunu mekanik bir biçimde çevirerek, bazen üretici güçleri, bazen de üretim ilişkilerini toplumun ekonomik düzenini belirleyen ana yön olarak sunmaktadır. Diyalektiğin bu biçimde yorumlanması, günümüz Çin'inde Maocu ideologları —Mao'nun kendisi gibi— teoriyi üretimin gelişmesinde, sürekli ve evrensel ola-

rak işleyen, temel maddî itici güç olarak görmeye yöneltti. Fikirlerin, ancak toplumsal hayatın gereklerinin baskısıyla karşılaştığında ve böylelikle, kitlelerin onları ezberlemeleri ile değil, benimsemeleri ile bir maddî güç haline gelebilecekleri gerçeğini (yani, pratikte gerçekleşebileceklerini) görmemezlikten gelmeye yöneltti. *Jenmin Jihpao*'da 4 Şubat, 1968'de yayımlanan «Halk Komünlerinin Zaferi ve 'Gelecek Aşamayı Atlama' Teorisinin İflası» adlı makalede, «Çin kırında halk komünlerinin kurulması», «komünist toplumun hücresi»nin oluşturulmasının bir önkoşulu olarak üretici güçlerin geliştirilmesini «anlamsız» bulan «Mao Tse-tung'un fikirlerinin büyük bir zaferi» olarak niteleniyordu. «Makineleşme halk komünleri için bağlayıcı bir önkoşul değildir. Bu alandaki temel etmenler: büyük liderimiz Mao Tse-tung tarafından kurulmuş ve onun önderliğindeki Partimiz; Marksizm-Leninizm'in günümüzdeki en yüksek düzeyi olan Mao Tse-tung'un muzaffer fikirleri; Başkan Mao'nun kıyaslanamıyacak akıl ve doğruluktaki devrimci çizgisi; Başkan Mao Tse-tung'un önderliğindeki, proleter merkez tarafından yönetilen ve büyük Çin Halk Kurtuluş Ordusu ve Mao Tse-tung'un muzaffer düşüncesine bağlı 500 milyon güçlü köylünün sosyalist bilincine dayanan yüce proletarya diktatörlüğü olan devletimizdir.» Yazı şöyle devam etmekteydi: «Ülkemizde komünlerin kurulması ve güçlendirilmesinde, devrimcileşmek, makineleşmekten daha önemlidir.» Burada, Maocular sadece bilimsel komünizmin temelleri hakkındaki cehaletlerini değil, aynı zamanda açık sağduyu eksikliklerini ortaya koymaktadırlar.

Maocuların, insanı üretici güçlerin diğer etmenlerine karşı çıkarma, iş araçlarının toplumsal gelişmedeki rolünü yadsıma ve üretici güçlerin gelişme düzeyinden bağımsız olarak yeni üretim ilişkilerinin kurulmasının mümkün olduğunu kanıtlama girişimleri, üretim tarzı içinde üretim ilişkilerinin belirleyici rolü oynadıkları ve öznel çabaların, siyaset ve fikirlerin toplumsal gelişmenin canalıcı ve belirleyici etmenleri oldukları görüşünden kaynaklanmaktadır. Bu açıkça, bir temel Marksist-Leninist ilkenin ve onun toplumsal ve ekonomik sürecin çözümlenmesine getirdiği materyalist yaklaşımın yadsınması demektir.

II

SOSYALİST EKONOMİK GELİŞMEDE NESNEL VE ÖZNEL ETMENLER VE "SİYASET REHBERDİR" ÇİZGİSİ

Marksist-Leninist bir parti, ancak faaliyeti toplumsal gelişmenin tarihsel eğilimlerini çözümleyen ve nesnel ekonomik ve toplumsal yasalara uygun düşen bir bilimsel programa dayandığı zaman başarılı olabilir. Bu açıdan, ÇKP'nin son yıllardaki ekonomik siyaseti beklenenin tam tersi olmuştur. 1958'de ortaya atılan, «üç kızıl bayrak» çizgisi ana ulusal ekonomik sorunlara bilimsel bir yaklaşımı reddetti ve nesnel gelişme koşullarını çözümlemek yerine tüm ekonomik sorunları çözebilecek güçte (!) «devrimci» sloganlar öne sürmeyi yeğledi. Ekonomik kuruluşun hızlandırılması çizgisini ortaya koyan, ÇKP Merkez Komitesinin ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresinin (1958) İkinci Oturumuna sunduğu raporda şöyle yazıyordu: «Önemli olan insangücüdür, kitlelerin öznel teşviki eşsiz bir itici güçtür. Bu büyük itici gücü görmemezlikten gelmek Marksizm-Leninizm'e karşı düşer. Bazıları, ideolojik ve siyasal çalışmanın ne hububat, ne kömür, ne de demir üretemeyeceğini söylüyorlar. Bu ağaçlardan ormanı görememek gibidir. Bu gibilere şu soruyu soralım: doğru siyasal çizgiyi düzenleyerek ve uygulayarak, halk arasındaki çelişkileri doğru değerlendirerek ve işçilerin sosyalist bilinçlerini yükselterek ve kitlelerin azmini canlandırarak daha fazla hububat, kömür ve demir üretmedik mi ve böyle yapmakla ilerde de daha ve daha fazla üretmeyecek miyiz?» (1) Çin liderleri «büyük sıçrama»nın ana planlarını yerine getir-

mek için ülkenin «buluşlar yapmak ve yeni şeyler yaratmak üzere, cesaretle ve azimle düşünen, konuşan ve çalışan, eski putları devirme cesaretini gösteren, bir halk ordusu»ndan başka birşeye ihtiyacı olmadığını ve «sadece bu tür insanlara dayanarak, tüm ülke halkını bir hamleden diğerine ilerletebileceklerini ve daha büyük, daha hızlı, daha iyi ve daha verimli ekonomik sonuçlar elde ederek büyük sosyalist kuruluş görevini tamamlayabilecek»lerini iddia ettiler. (2)

Bu yeni çizgiyi ileri sürerlerken, Çin liderleri «bazı kişilerin kuruluş hızını arttırmanın öneminin farkına varmadıklarını; sürekli olarak daha büyük, daha hızlı, daha iyi ve daha verimli ekonomik sonuçlar elde etme siyasetini onaylamadıklarını ve çeşitli itirazlarda bulunduklarını» kabul etmek zorunda kaldılar. (3) Bazı belgeler de, «daha iyi ve daha ekonomik» yerine «daha büyük ve daha hızlı» sonuçlar temin ettiğini ve «yararından çok zararı» olduğunu öne sürerek, bir «küçük-burjuva fanatik hareket» olarak nitelendirdikleri yeni Maocu çizgiye itiraz edenlerin böylelikle sosyalist kuruluşta kitle hareketi yöntemine karşı çıkmakta olduklarını yazıyordu. Ancak, Çin liderleri birçok gerçekçi kafalı kişinin kuruluş hızının çok yüksek olmaması gerektiğini, aksi halde halk arasında israf ve aşırı zahmete, üretimin çeşitli kolları ve harcamalar ile getiri arasında dengesizliklere yolaçacağını ve ayrıca halk komünlerinin kurulması için hiçbir maddî nesnel temelin bulunmadığını ve bunun nesnel gereklilikten çok bir avuç insanın öznel istek ve gürültülü kampanyasının ürünü olduğunu belirtmiş olduklarını, saklayamamışlardır. (4) Maocu çizgiye getirilen bütün bu itirazların ekonomik çözümlemeye dayanması yüzünden, bu yazarlar tutuculuk, sağ oportünizm ve «devrimci cesaret» eksikliği ile suçlanmışlardır.

Yukarıda sözü geçen Raporun hernekadar «devrimci azimle, ciddiyetin birleştirilmesi»ne, gereksiz konuşma veya övünmenin yapılmamasına, «üstün çalışma ile erişilebilecek» hedefler saptanmasına, «başarısızlık kitlelerin azmini düşüreceği için, gerçekleşmesi olanaksız planların ortaya konmamasına» (5) sahte bir bağlılık göstermesine rağmen, yeni çizginin somut hedefleri ekonomik çabayı çok farklı bir ta-

rafa yöneltmiştir. 1958 İlkbaharı, «büyük sıçramanın baharı» olarak ilan edilmiş ve halka «birkaç yıllık sebatlı çaba karşılığında onbin yıllık mutluluk» vadedilmişti. Sosyalist kuruluşun zaman ölçeği büyük ölçüde daraltılmıştı: 1956'da 15 yıl gerekli olduğu düşünülen hedefler şimdi beş yılda tamamlanacaktı. 1956'da ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi tarafından ortaya konulan İkinci Beş Yıllık Plan, beş yıllık süre içinde çelik üretiminin iki katına çıkarılmasını öngörüyordu. Oysa «büyük sıçrama» çizgisi şimdi bunun aynı süre içinde 20 misline çıkarılmasını, sanayi üretiminin de iki misli yerine 6,5 misli arttırılmasını, tarım üretimi artışının ise yüzde 35'ten, yüzde 150'ye çıkarılmasını öngörüyordu. Hiç bir ekonomik düşünceye, hatta en basit olanına bile dayanmayan bu hedefler halis bir iradecilikten başka birşey belirtmiyordu. Buna rağmen, Çin liderleri «bir toplum kendi deviniminin doğal yasalarının bulunması için doğru yola girdiğinde bile... bu toplum normal gelişmesinin birbirini takip eden aşamalarının yarattığı engelleri ne sıçramalarla geçebilir, ne de yasalarla yok edebilir» (6) biçimindeki Marksist gerçeği ve bir toplumun ancak maddî ve manevî önkoşulları olgunlaşmış olan sorunların üstesinden gelebileceğini unutarak bu planları sosyalizm ve komünizme doğru «büyük sıçrama» olarak kullanmayı düşünmüşlerdir.

Marksizm-Leninizm, toplumsal hayatta öznel etmenlerin aktif rolünü hiçbir zaman yadsımamıştır. Ancak toplumun gelişmesi, bu öznel etmenlerin de nihai olarak bağlı olduğu nesnel koşullar tarafından belirlenir. Öznel etmenin bağımsızlığı görelidir ve ancak uygun nesnel önkoşullar varolduğu zaman, belirleyici bir rol oynayabilir. Öznel etmenin başarılı olabilmesi için, nesnel koşullar ve gerçek olasılıklar karmaşığı bir bütün olarak mutlaka göz önünde tutulmalıdır. Öznel etmen, nesnel koşullar tarafından yaratılan olasılıkların gerçekleşmesini belirlediğinden, ekonomik gelişmenin hızlanması ya da yavaşlaması üzerinde kesin bir etkiye sahiptir. «Marksizm, diğer bütün sosyalist teorilerden, olayların nesnel durumu ve evrimin nesnel akışının çözümlenmesinde kullandığı yetkin bilimsel ağırbaşlılık ile devrimci ener-

ji, devrimci yaratıcı zekâ ve kitlelerin devrimci girişkenliğinin taşıdığı önemi özgün ve geçerli bir biçimde bütünleştirerek, belirgin bir biçimde ayrılır» diye yazmıştı Lenin. (7) Marksizm, insanın, nesnel yasaları öznel amaçları için kullanabilmesini sağlayan nesnel eylem yeteneğini tanır. Ancak, insanlar bunu nesnel yasaları doğru kavrayıp, pratikte buna sadık kaldıkları zaman yapabilirler. Engels, «Özgürlük, doğal yasalardan bağımsızlığın düşlenmesinden değil, bu yasaların bilinmesinden ve bunun sağladığı, bu yasaları düzenli olarak kesin hedeflere doğru işletme olanağından oluşur» der. (8)

Sosyalizmde, toplumsal gelişmede öznel etmenin rolü, sosyalist ekonomik düzenin kendi doğası icabı —üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti üzerine kurulu olduğundan, insanların çabalarını birleştirmelerini gerekli kılar ve ekonomik eylemlerinde nesnel ekonomik yasalardan bilinçli ve dengeli bir biçimde yaralanmalarını sağlar— büyür. Sosyalizmde, emekçi kitleler toplumsal ve ekonomik sürecin, giderek artan bir biçimde denetimine girerler. Bu denetim eyleminin içine girenlerin sayısı arttıkça, bilinçleri, güçleri ve girişkenlikleri de yükselir, gelişir. Bu koşullar altında, Partinin kitlelere önderliği daha da önem kazanır. Bilinçli çaba aracılığıyla Parti, kitle eyleminin büyümesini geliştirebilir, ancak gerçekte kitle eyleminin büyümesi büyük ölçüde nesnel nedenlere dayandığından bu büyümeyi kendi istek ve tercihine göre belirleyemez.

Sosyalizmde, ekonomik gelişmenin bilinçli ve dengeli yönetilme olanağı, hiç bir şekilde belirleyici rolün nesnel koşullardan çok öznel etmene ait olduğu anlamına gelmez. Sosyalist toplum, denetimsiz gelişmeden doğan israfı, toplumsal gelişmeyi nesnel koşullar ve sosyalizmin toplumsal ve ekonomik yasaları ile uyum içinde bilinçli olarak yöneterek önleme olanağına sahip ise de, gelişme nesnel koşullara bağlı olmaya devam eder. Bütün bunların göz önünde tutulmaması, öznelciliğe yol açar ve bırakın toplumu geliştirmeyi, ekonomik büyüme ve halkın refahını yavaşlatıcı bir fren haline gelir.

Nesnel ekonomik koşullara dayanışı bütün ve kapsamlı olduğu ölçüde, devletin ekonomik eylemi de başarılı ve etkin olacaktır. Bu nedenledir ki, bir siyaset ancak nesnel koşulların kesin önemini dikkate aldığı ve bu koşulların yarattığı olasılıkların gerçekleştirilmesinde öznel etmenin büyük rolünü hesaba kattığı zaman bilimsel temele dayanmış olacaktır.

Ama, Çin liderleri, gerçekleşebilmesi için ülkenin hiçbir nesnel önkoşuluna ve olanağına sahip olmadığı çizgilerini Çin halkına zorlarlarken, bilimsel gerçeklerle pek az ilgili idiler. Sosyalizmde öznel etmenin büyüyen rolünün kendi başına hiçbir zaman belirleyici olamayacağını, ancak nesnel koşullar temelinde ele alınabileceğini ve eğer öznel insan eylemi nesnel koşulları ve gerçek olanakları dikkate almazsa üretici olmaktan çıkacağını farketmeyerek, bu rolün olağanüstü olduğu hayâlini yaratmaya ve onu mutlaklaştırmaya çalıştılar.

«Büyük Sıçrama»nın planları tamamıyle idealist önermelere dayanmakta ve Çin'in üretici güçlerinin gerçek olanaklarına uymamaktaydı. Ülke, bu planları yürütmek için yeterli yetenek, mali kaynak ve vasıflı işgücüne sahip değildi. «Büyük Sıçrama» süresi boyunca, sanayide büyük sermaye ölçekli kuruluşlar, işlenmiş metal, çimento, kereste, makine, cihaz veya ulaşım araçları, veya yeterli sayıda vasıflı teknisyen mevcudu ile uyum halinde değildi. Sonuç olarak, kuruluştaki birçok proje birkaç yıl sonra yarıda bırakıldı.

1958 yılının ilk altı ayında birçok sanayi kolunda, özel olarak demir ve çelik sanayiinde, üretimin öngörülen hedefin oldukça altında kalmasına rağmen, 1958 Ağustos'unda ÇKP Merkez Komitesi Siyasal Bürosu'nun genişletilmiş oturumunda doğal olarak ülkenin kaynaklarını demir ve çelik sanayiine yöneltecek bir karar; çelik üretiminin iki katına ulaştırılması kararı alındı. Çeşitli sanayi kolları için eski planlar yeniden gözden geçirildi ve hiçbir tekniksel ve ekonomik gerekçe gösterilmeksizin yeni hedefler saptandı. Yeni planların maddi ve tekniksel arz olanakları dolayısıyla bütünüyle erişilmez oldukları ortaya çıktı. Yakıt, hammadde ve işgücü açığı vardı ve mühendislik ve ulaşım kapasiteleri dikkate alınmamıştı.

Çin liderleri 1959'u «bir diğer büyük sıçrama yılı» olarak tanımladılar ama orjinal planları «büyük sıçrama»nın daha ilk yıllarında kendini gösteren ekonomik güçlüklerin rolü ve anlamını önemsememekteydi. Demir ve çelik sanayii için 1959 yılı için saptanan hedefler için gerekli demir cevherinin sadece yüzde 50'si, kok kömürünün sadece yüzde 20'si, ve dayanıklı maddelerin sadece yüzde 25'i sağlanabildi.

Makine sanayii planları büyük ölçüde ülkenin araçlara olan büyük ihtiyacına ve kitlelerin devrimci azmine dayanıyor, sanayiin üretim kapasitesini, ham ve diğer maddelerin yedekparça, vasıflı işçi, mühendis ve teknisyen olanaklarını ve nihai ürünün kalitesini hesaba katmıyordu. Madencilik sanayiinde hedefler, maden arama olanaklarını, makine ve araç durumunu ve saptanmış madenlerin işletilmesi için gerekli tekniksel olanakları bütünüyle görmezlikten geliyordu. 1959'un ilk altı ayında orjinal planın gerçekleştirilmesindeki büyük açık karşısında, planın yeniden ele alınması gerekti, ancak yine de saptanan yeni hedefler ülkenin gerçek olanakları ile uyum açısından çok yüksekte kaldı. Dahası 1958 ve 1959 boyunca maddi ve tekniksel arzdaki zorlamalar ve düzensizliklere rağmen, 1960 için çok yüksek bir plan ortaya kondu ve 1960'ın ilk çeyreğinde, salt maden rezervlerinin aşırı kullanılmasından dolayı yıllık planın yüzde 30'u gerçekleştirilince, üretim hedefleri orijinal planınkinden bile yukarıya çıkarıldı. Sonuç olarak, 1960'ın ikinci çeyreğinden itibaren, ağır sanayi giderek artan bir gerileme içine girdi ve böylelikle ulusal ekonominin tüm kollarında bir çöküşe yol açtı.

Bu şekilde, gerçek olanaklardan kopuk, oransızca yüksek büyüme hızları elde etmek için yapılan keyfi girişimler, üretimi hızlandırmak şöyle dursun, bir yavaşlama ve hatta gerilemeye, kaçınılmaz olarak ulusal ekonomide yapısal oransızlıklara ve yeniden üretimin normal sürecinin altüst olmasına yolaçtı. 1958'de çelik, hiçbir ciddi gerekçe getirmeksizin, «komünizme geçiş sıçraması»nın «temel itici gücü» ve belirleyici etmeni olarak ilan edilmişti. Bunun dayandırıldığı tek temel, önceki yıllarda makine sanayi ve bir bütün

olarak ekonomide görülen metal kıtlığı idi. Ancak kıtlık, hammadde, yakıt, enerji ve başka sanayilerde daha da belirgin olmasına rağmen, «büyük sıçrama» süresi boyunca ülkenin temel madde, finansman ve işgücü kaynakları ve ana üretim kapasitesi demir ve çelik sanayine ve onun yardımcı kollarına çevrildi. Metal sorunu aşırı abartıldı ve mühendislik, inşaatlar için gerekli metal ihtiyacı, yakıt, hammadde olanakları ve daha da önemlisi maddi kaynakların, finansman ve işgücü kaynaklarının azaltıldığı üretim alanlarındaki gerileme olasılığına pratik bir önem vermeden plan ortaya kondu ve yürütüldü. «Büyük sıçrama» deneyleri, belirleyici etmenin seçiminin yanlış, öznelci olduğunu ve sanayileşme sorununun çözülmesine yardım edemediği gibi tarımı da gerilemesine yolaçtığını göstermiştir.

Belirgin bir biçimde büyüyen oransızlıklar ve üretimdeki genel gerileme karşısında, bu kez tarımı ulusal ekonominin temeli olarak ilan eden yeni bir görüş ortaya atıldı. Burada da, Çin tarımındaki büyük gerilik yeni bir «belirleyeci etmen»in getirilmesine gerekçe olarak kullanıldı. Tarımın, Çin'in ekonomik gelişmesinde önemli bir rolü olduğu açıktı, ancak Çin liderleri «büyük sıçrama»nın başarısızlığı karşısında bu (göreli) rolü mutlaklaştırdılar. Tarımın «ulusal ekonomik gelişmenin temeli» olarak ortaya konması, (özellikle ağır sanayideki) maddi kuruluşa bir darbe vurulması, işgücünün kırdan-kente akışının ters çevrilmesi, temel mali ve maddi kaynakların tarıma çevrilmesi ve ekonominin tüm diğer kollarının tarıma hizmet etmeye yöneltilmesi anlamına geliyordu.

Toplumsal üretimin çeşitli kolları için yapılan planlar, ekonominin ihtiyaçlarını ve gerçek olanaklarını doğru bir biçimde dile getiren tek bir ekonomik planda uyumlu ve bütünleştirilmiş olmalıdır. Ancak, metal sanayinin geliştirilmesindeki «büyük sıçrama» planı nasıl üretimin diğer kollarına bağlanmamış ise, «düzenleme» aşamasındaki tarım planları da sanayi ve üretimin diğer kolları ile uyum içine sokulmamıştı.

Geçmişte «ana metal sanayii çevresine» yöneltildiği gibi,

şimdi de ekonominin tüm diğer kollarının tarıma hizmet etmeye yöneltilmesi, ekonomik gelişme sorunlarına çarpık bir yaklaşımı ve sosyalist yeniden üretimin temel oranlarının ihlal edilmesini gösteriyordu. Anahtar etmenin, toplumsal yeniden üretimin orantılı düzeni dikkate alınmaksızın, öznel bir yaklaşımla seçilmesi, diğerlerinin zararı uğruna ulusal ekonominin tek bir kolunun gelişmesine yolaçtı ve genişletilmiş bir ölçekte orantılı ve dengeli yeniden üretim sürecini bir hayal haline getirdi.

Bunu takip eden birkaç yıl içinde, Çin'de, orantılı ekonomik gelişme ve sanayi ile tarım, birikim ile tüketim ve üretim araçları ile tüketim maddeleri üretimi arasında optimal (en uygun durumu sağlayan-ç) dengenin sürdürülmesi gereğinin ihlâli üretim etkinliğinde bir gerilemeye ve çeşitli sanayiler ve kesimler arasında büyük bir oransızlığın doğmasına yolaçtı. Temel ekonomik sorunların çözülmesinde çeşitli kollar arasında uyum sağlamanın nesnel gerekliliğinin dikkate alınmaması, Çin'de maddi ve işgücü kaynaklarının israfını birlikte getirdi.

1958 İlkbaharında ortaya atılan «büyük sıçrama», Çin ve Sovyet uzmanları tarafından özenle oluşturulan İkinci Beş Yıllık Plan'ı safdışı ederken, bunun yerine hiç bir kapsamlı plan getirmiyordu. 1958 yılında ülkenin üç ulusal ekonomik plana göre yöneltilmesi kararlaştırıldı: 1) Merkez için UHK (Ulusal Halk Kongresi) tarafından hazırlanan asgari plan; 2) Taşranın asgari planını oluşturan, merkez azami planı; 3) Uzak yörelerin asgari planı olan, taşra azami planı. Maddi kaynaklar en küçük asgari plana göre dağıtılacaktı. Tutuculuğa (zayıf planlara) karşı mücadele sloganı altında, eski kısa ve uzun dönemli plan hedeflerinin değiştirilmesi yatmaktaydı. Öyleki, 1959 için ulusal ekonomik plan için iki, makina sanayii için beş ve metal sanayii için üç değişik plan vardı. 1960 ulusal ekonomik planı ise (birbirinden her iki yönde yüzde 20 ilâ 30 arasında farklılık gösteren) üç değişik biçimde kaleme alındı. Yersel (mahalli) planlara gelince, birkaç aylık süreler içinde işletmeler için saptanan hedefler düzinelerce defa değiştirildi. Yürürlülükteki planların «ye-

niden düzenlenmesi» süresindeki tipik olgulardan biri de, sadece üretim hedeflerini değil, aynı zamanda birçok işletmenin üretimini acilen değiştirmesine ve yeni maddi ve tekniksel arz bağlantıları kurmasına yolaçan, işletme uzmanlıklarında değişiklikler yapılmasıydı. Sık sık ve yeterli ekonomik neden olmadan yapılan plan değişiklikleri sanayi işletmelerinin örgütsel rollerini asgariye indirirlerken, bu işletmeler üzerinde de olumsuz bir etki yaptı. Bu işletmelerin birçoğu, aylık, üç aylık ve yıllık bilançolar yapmayı durdurdular ve muhasebe ve rapor verme durumları geriledi. Plan hedefleri salt denemelik ve kitlelerin gayret ve yaratıcı yeteneklerini engelleyici bir etken olarak kaldı.

Bir uzun dönemli plan ve bunu başarmak için ciddi bir çaba olmaksızın sosyalizmin kurulması olanaksızdır. Bununla birlikte, Çin'de İkinci Beş Yıllık Plan'ın zorla safdışı edilmesinden sonra, ulusal ekonomiye ilişkin hiçbir beş, ya da yedi yıllık hedef saptanmamıştı, yani uzun dönemli bir plan yoktu. «Büyük sıçrama», «düzenleme» ve «kültür devrimi» süresince birkaç yıl ilerisi için bir ulusal ekonomik planın bulunmayışı, Çin'i yeni sanayi projelerinin (enerji istasyonları, metalurji tesisleri, büyük makine fabrikaları, demiryolu şebekeleri vb.) yerleştirme ve inşa sorunlarına doğru çözüm bulmaktan ve ulusal ekonomik kesimlerin oranlı gelişmeleri sorununa akla uygun çözümler getirmekten alıkoydu. Şunu da belirtmeliyiz ki, son birkaç yılda Çin'in büyük ölçüde dalgalanan büyüme hızı, herhangi bir uzun dönem planının yapılabilmesi için dayanılacak çıkış noktaları bulunmasını bütünüyle güçleştirmiştir. Bunun yanısıra, Çin'in planlama aygıtında bir zayıflık ve deneysizlik vardır.

Çin'in son ekonomik gelişimi sadece bir uzun dönem plan olmaksızın değil, aynı zamanda, gereken zamanda düzenlenmiş kısa dönemli bir plandan da yoksun olarak sürdürülmüştür. «Büyük sıçrama»nın yol açtığı ekonomik karışıklık o denli etkili idi ki, 1961'den başlamak üzere tüm «düzenleme» dönemi boyunca Çin'de planlama unsurları herhangi bir gerçekçi ve zamanında yetişen kısa dönemli bir planı ortaya koyabilmekten acizlerdi. Bu, Devlet Konseyinin ancak 1963

Temmuzunda, 1961 ve 1962 için ekonomik gelişme planlarını, yürütme sonuçları ile birlikte tartışmaya başlayabilmesinden de belli olmaktadır. 1964 Ekonomik gelişme planı, zamanında hazırlanan (1963 Aralık) planların ilkidir. 1966 yılı da üçüncü beş yıllık plan döneminin ilk yılı olarak saptanmasına karşılık, ne beş yıllık planın kendisi, ne de herhangi bir hedefi yayınlanmamıştır.

1966'dan sonra, Çin'in ekonomik gelişmesini belirleyen yeni beş yıllık plan değil, ÇKP Merkez Komitesi Kültür Devrimi İşleri Grubu tarafından çıkarılan, çeşitli mevkilerde keyfi olarak yorumlanan, kararname ve emirler olmuştur. «Kültür devrimi»nin yarattığı genel kaos ve karışıklık havası içinde, birçok işletme artık plan hedefleri almıyor, bazıları bütünüyle kapatılırken, diğerlerinde de yöneticiler uzaklaştırılıyor ve sürekli olarak yeniden değiştiriliyordu. Yeni yöneticiler, sanayi ve büro işçilerinin «devrimcilikleri»nin yanında üretim programlarının ikinci geldiği üzerinde ısrar ettiler. Siyasal çalışma için özel «gruplar» ve «kültür devrimi komiteleri» görevlendirilirken, üretim planının yerine getirilmesi için de «üretim yönetimi grupları» oluşturuldu. Ancak ikincisi, kitle halinde işi bırakarak, başka kentlere «devrimci bağlar» kurmak için gittiklerinden ve birçok mühendis, teknisyen ve uzman yöneticiler «revizyonist» olarak ilan edilip, işlerinden uzaklaştırıldıklarından, amaçlarına ulaşamadılar. Tüm ülkeyi saran kargaşalık içinde, yeni yöneticilerin iş yerinde düzenin sürdürülmesi, araçların hasara uğratılmaması, 8 saatlik iş gününün ve iş disiplininin devam ettirilmesi ve malların kalitesinin yükseltilmesi çağırıları havada kaldı.

Şunu de belirtelim ki, Çin liderleri yakın bir geçmişte, merkez ve taşradaki ekonomik yönetimin normalleştirilmesi için acil tedbirler aldılar ve uzun bir aradan sonra ÇKP Merkez Komitesi yeniden ulusal ekonomik planlamaya ilişkin soruları görüşmeye başladı. (Ağustos-Eylûl 1970 Merkez Komitesi toplantısı). Üçüncü Beş Yıllık Plan (hedefleri hiçbir zaman açıklanmamıştır) 1970'de tamamlanmış, 1971 yılı dördüncü beş yıllık dönemin başlangıcı olarak ilan edilirken,

aynı zamanda bu yılda üretimde «hızlı sıçrama» elde edebilmek için etkin bir ekonomik yöntem araştırmasına girişilmiştir.

Çin liderlerinin «siyaset rehberdir» çizgileri, onların zayıf Marksist-Leninist teorik bilgilerini, ekonomik etmeni önemsemeyerek, öznel etmeni abartmalarını ve emirlere dayanan yönetimlerini göstermektedir. Bu çizgi içinde, «ideolojik ve siyasal çalışma, her türlü işin ruhu ve rehberidir.» (9) Siyasetin herşeye yeter olduğu fikri, sosyalizmde önemi artan öznel etmenin, Maocu bir biçimde mutlak olarak yorumlanmasından kaynaklanır. Marksizm-Leninizm öznel etmenin artan rolünü, kitlelerin örgütlenmesi ve etkin ve bilinçli eyleme katılmaları anlamında kullanırken, Maocular bu etmeni, tek kişinin iradesine körü körüne uymaya kadar indirgerler.

Maocular, Marksist bir önermeyi kapsamından çıkararak fikirlerin kitlelere ulaştığı zaman maddi bir güç olacağını söylerler. Oysa Marx bu önermeyi, tarihsel maddeciliğin temel bir önermesine bağlamıştı: toplumsal gelişmeyi ilerleten fikirler değil, nesnel sosyo-ekonomik gereklerdir. Maocular ise işçilere ve köylülere «emekçilerin yapılarını değiştirmek ve manevi kudreti büyük bir maddi güç haline getirmek» biçimindeki «Maocu düşünce»yi aşılamak isterler. (10) Maonun, Çin halkının, üzerine «en yeni ve en güzel niteliklerin işlenebileceği, ve en yeni ve en güzel resimlerin çizilebileceği», üzerinde hiçbir şeyin bulunmadığı «tertemiz bir kağıt yaprağı» olduğu biçimindeki fikrini benimseyen günümüz Çin liderleri insanlara herhangi bir görüşün kolaylıkla benimsetilebileceği ve bu görüşleri ezbere öğrendiklerinde «büyük bir maddi» güç haline gelecekleri inancındadırlar. Materyalist diyalektiğin en temel sorularından birine olan bu yaklaşım, Maocuları öznel etmenin, siyasal iradenin ve özel olarak şiddetin, nesnel koşullar dikkate alınmaksızın tarihte belirleyici bir rolü olduğunu söylemeye götürmüştür. Pratikte, bu tavır ekonomik maceracılık ve tüm toplumsal ve ekonomik sorunları sürekli «sıçrama» ve «kesintisiz devrimler» yoluyla çözme girişimleri ile sonuçlanır.

Siyaset ile ekonomi arasındaki bağlantının Marksist-Leninist anlayışı, siyasal üstyapının ekonomik düzen tarafından koşullandığının kabul edilmesinde yatar. «İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ancak onu koşullandıran belli bir çevre içinde ve varolan gerçek ilişkiler temelinde olur, bu. Bu ilişkiler arasında ekonomik olanlar, diğer ilişkilerden —siyasal ve ideolojik ilişkilerden— büyük ölçüde etkilenebilirlerse de, diğerlerinin anlaşılmasını olanaklı kılan ve hepsinde bir iz bırakan anahtar notayı oluşturarak, nihai olarak belirleyici olurlar.» ([11]) Siyaset nihai olarak ekonomi, yani üretim ilişkileri ile üretici güçlerin gelişmesi tarafından belirlenir. Ekonomi tarafından koşullanmakla birlikte, siyaset de ekonomik gelişme üzerinde aktif bir etkisi olan, onu ilerleten, ya da engelleyen güçlü bir araçtır. Doğru siyaset; yani sınıf güçleri düzeni ile başarılı ekonomik gelişme için gerekli gerçek ekonomik koşullar ve olanaklar üzerine dengeli bir görüşe dayanan siyaset böyle saptanabilir.

Herhangi bir ekonomik sorunun çözümüne doğru siyasal yaklaşımın gereği, Lenin'in ünlü, siyasetin ekonomiden önce gelişi önermesi ile dile getirilmiştir. Maocular Lenin'in bu tezini çarpıtarak, siyaseti mutlaklaştırmışlardır. Herhangi bir sorunun çözümünde, nesnel koşulların olgunlaşıp, olgunlaşmadığını dikkate almaksızın, siyasal emirlerin yeterli olacağı kanısındadırlar.

Bir kez iktidar sorunu halledildi mi, artık sosyalizmin geleceği ekonomik zafere, ekonominin yeni bir temel üzerine yeniden inşasına bağlıdır. Bu nedenle Lenin, yönetimin sosyalist devlette öne çıkan özel niteliği nedeniyledir ki «uygar ülkelerin çağdaş tarihlerinde ilk kez» ekonomi, siyasete üstün gelmektedir, diye yazmıştı. «Sovyet iktidarının temeli ve özü, kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçmekte olduğu gibi, siyasal görevlerin ekonomik görevlere oranla ikinci planda kalmasında yatar.» ([12])

Sosyalist devlette öne çıkan ekonomik görevlerin çözümü, Parti'nin devletin ve tüm halkın, büyük ölçekte günden güne pratik ve düzenli çalışmasını gerektirir. Günümüz Çin'inde, dikkatli ve özenli günlük ekonomik çalışma yerini «siyaset

rehberdir» ilkesi ışığındaki kitle kampanyaları ve ağırlıkla «büyük yönetici Mao'nun» övgüsü ve gürültülü sloganlarına atfedilen hemen hemen günlük toplantılar ve gösterilere, onun çalışmaları üzerine dersler ve raporların hazırlanmasına terketmiştir. Rusya'nın gerçeklerini ve deneyini çözümlerken Lenin, yeni bir yaşamın kurulmasından çok siyasal nutuklarla ilgilenildiğinde, siyasal safsataya karşı savaşılmasını önermiş ve kongre ve konferansların «propoganda toplantılarına değil, ekonomik başarıların tartışıldığı organlara, ekonomik gelişme sorununu gerçekten öğrenebileceğimiz organlara» dönüştürülmesi gerektiğini belirtmiştir. (13)

Çin liderlerinin ekonomik etmeni ihmal etmeleri, nesnel ekonomik koşulları dikkate almamaları ve sosyalist kuruluşta dikkatli ve özenli çalışmanın yerini, devrimci sloganların alması, sosyalist üretim tarzının içerdiği üstünlüklerin ve olanakların gerçekleşmesini engelleyen ve kitlelerin devrimci enerji ve yaratıcı yeteneklerinin israfı ile sonuçlanan ciddi ekonomik başarısızlıklara yolaçtı.

Şunu da belirtmeliyizki, 1958 öncesinde de ekonomik yönetimde öznelci yanlışlar yapılmış ve üretimi olumsuz yönde etkilemişlerdi. Onarım döneminde (1950-1952) bunlar, deneysizlik sonucu idi ve yeni toplumun doğum sancılarıydı.

Çin liderleri, ekonomik yönetimdeki bu kusurlar ve yetersizlikleri, ilk beş yıllık süre içinde çeşitli üretim kollarında büyüme hızlarının farklı oluşunun ve ulusal ekonomide kısmi oransızlıkların ana sonucu olarak nitelemekte haklıydılar. «Bu hata ve kusurların nedenleri, planlamada kapsamlı ve derin çalışma eksikliği, isabetsizlikler ve kısa görüşlülükten oluşan kusurlardan ayrı düşünülemez. Ulusal ekonominin tüm yönleri, bir organik bütünü oluştururlar. Bu nedenle, ekonomik durumun bütünüyle anlaşılması ve daha iyi tahminler yapılabilmesi için, ulusal ekonominin oranlı ve dengeli gelişme yasası üzerine daha iyi çalışmalar yapmalıyız.» (14) İşte, bir zamanlar öznelci yanlışların eleştirisel değerlendirilmesi için girişimlerde bulunulmuşsa da, daha sonraları, artık salt deney eksikliği değil de, nesnel yasaların dikkate alınmamasından doğan kusur ve büyük falsolara

rağmen, ÇKP liderleri şöyle diyebilmişlerdir: «Partimizin doğru önderliği sayesinde, *başarılarımız hep birinci, kusurlarımız ise ikinci planda kalmıştır*, ve başarılar, dokuz parmağın onuncu parmağa bağlı olduğu gibi, başarısızlıklara bağlıdırlar.» ([15]) «Büyük sıçrama» ve halk komünleri hareketinin ulusal ekonomi üzerindeki feci etkileri aşikar olduğu zaman bile, Çin liderleri bunun «kesintisiz devrim ve devrimin aşamalarla gelişmesi teorilerinin uygulanmasındaki Parti başarıları» olduğunu öne sürmeye devam etmişlerdir. Şunu da ekleyelim ki, Çin liderleri öznel siyasetlerinin bedelini emekçilerin zahmet, yokluk ve yoksullukla ödemesinden, birkaç yıldan beri ülkenin «kesintisiz devrim hareketi» içinde geçirdiği aşamanın acı sonuçlarını toplamasından zerre kadar rahatsız olmamaktaydılar.

1950'lerin sonralarında başlayan, ulusal trajedinin bunu izleyen davranışlarına, Maocular genellikle «Çinlileştirilmiş» «kesintisiz devrim» formülünü uygularlar. Bu yeni çeşitleme, Çin liderlerinin maceracı çizgileri ve iradeci kararlarının değişen silsilesi anlamındadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Çin halkı devrimin demokratik aşamasının görevlerini yerine getirmek ve —adım adım, ısrarlı ve dengeli bir biçimde— ekonominin sosyalist kesimini güçlendirmek için çok çalışmıştır. Ancak, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren liderlerin ekonomik siyasetleri öyle olmuştur ki, sosyalist devrim süresince halkın karşısında bulunan hiçbir görev sonuna kadar tamamlanamamıştır. «Plan hedefinin önünde» bir kooperatifleşme, onu izleyen henüz sağlıksız kooperatiflerin «komünleştirilmesi», anahtar sanayi projelerinin tamamlanamamasının yanısıra yaygın ve dağınık bir sermaye kuruluşu, «yüz çiçek açsın, yüz akım yarışsın» çizgisi ve onu izleyen, Mao Tse-tung düşüncesini kabul etmeyen Partililerin, işletme yöneticilerinin, devlet ve bilim adamlarının hedef alındığı «sağ unsurlara karşı mücadele» hareketi «kesintisiz devrim»in zamanla yerine getirilen ve «ekonomik, siyasal ve ideolojik cephelerde sosyalist devrimin» zaferini simgeleyen görevleri olarak tanımlanmıştır. Gerçekte, Çin liderleri demokratik ve sosyalist yeniden dü-

zenlemeye doğru atılgan ve doğru ilerlemelerle, «Narodnik sosyalizminin ve anarşizmin, sınıf-dışı maceracı hamleleri» ni ([16]) ayırdedebilme yeteneğinden yoksundular.

Aralık 1958'de, ÇKP 8. Merkez Komitesi 6. Birleşik Oturumunda alınan kararlarda şöyle deniliyordu: «Bizler, Marksist-Leninist kesintisiz devrim teorisinin savunucularıyız; demokratik devrim ile sosyalist devrim ve sosyalizm ile komünizm arasında hiçbir «Büyük Set»in bulunmadığına ve bulunmaması gerektiğine inanıyoruz. Aynı zamanda Marksist-Leninist devrimin aşamalı gelişme teorisinin savunucularıyız; farklı gelişme aşamalarının niteliksel değişimleri yansıttığına ve niteliksel olarak farklı bu aşamaların karıştırılmaması gerektiğine inanıyoruz.» ([17]) Sözde böyle, ama eylemde nasıl? Geçen birkaç yılın teori ve pratiği, ÇKP liderlerinin sosyalizm ile komünizm arasında bir «Büyük Set» kurmakla kalmayıp, komünizmin kurulması anlamında bütünüyle Marksizm-Leninizme ters düştüklerini kanıtlamıştır. Geçiş döneminin çok kesimli ekonomisi ile Çin toplumunu, ilk olarak komünler aracılığı ile doğrudan komünizme geçirmeye girişmişler ve sonradan da bu girişimlerinin boşuna oluşunun farkına vardıklarında da, sosyalizmin, tüm dünya ölçeğinde zafer elde edilmediği sürece, nesiller boyu gerçekleşemiyeceğini ileri sürmüşlerdir. Altıncı Birleşik Oturumda sözü edilen niteliksel değişimlere gelince, bunlar Mao'nun her yeni «fikri»ne alışılmamış bir kolaylıkla uydurularak, «kesintisiz devrimin» her «yeni aşama»sında türetilen birtakım görüşler olmaktan öteye gitmemişlerdir.

Çin liderleri, «üç kızıl bayrak» deneyinin ülke ekonomisinin birkaç yıl geriye gitmesine yolaçan başarısızlığından hiçbir şey öğrenmemişlerdir. Şimdiki ilkeleri de ekonomik yönetimde iradecilik ve öznelciliğe dayanmakta, Çin halkına üretimin «devrimcileşme ile yönetilmesi» gerektiğini kabul ettirmek istemektedirler.

«Büyük sıçrama» süresince öne çıkarılan ve «düzenleme» döneminde bir ölçüde arka plana itilen «siyaset rehberdir» tezi, «kültür devrimi» günlerinde işlevsel bir slogan haline geldi. Keskin ideolojik ve siyasal mücadele tüm ekonomik

sorunları arka plana itti. Halk arasındaki çelişkilerin sürekli oluşu ve sosyalist kuruluşta sınıf mücadelesinin daha da keskinleştiği görüşleri ortaya atıldı. Maocular adı çıkmış «kültür devrimleri»ni «doğru zamanda geliştirilen, kesintisiz devrimin bir başka görevi» olarak tanımladılar. Oysa, gerçekte kültür devrimi Çin liderlerinin bilimsel olmayan ve milliyetçi fikirlerinin gerçekleşmesi veya sürdürülmesine, açıkça ya da başka bir biçimde karşı çıkanların temizlenmesi için çevrilen bir siyasal entrikaydı. Maocu ideologlar bir «Marksist» giysi giyinerek, «kültür devrimi»ni sürekli, «kesintisiz devrim»in «en devrimci aşamalarından biri» olarak göstermeye ne kadar uğraşırlarsa, uğraşsınlar, namuslu ve aklı başında kişiler onu Çin tarihinin en karanlık dönemlerinden biri olarak göreceklerdir.

III

DEMOKRATİK MERKEZİYETÇİLİK İLKESİ VE «KİTLE ÇİZGİSİ»

Leninist demokratik merkeziyetçilik ilkesi, sosyalizmde temel ekonomik yönetim ilkesidir ve merkezi olarak planlanmış ekonomik yönetim ile yerel insiyatif, planlama ve yönetime kitlelerin geniş ölçüde katılmalarının birleştirilmesi anlamına gelir. Merkezi olarak planlanmış yönetim gereği, üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyete dayanan sosyalist üretim ilişkilerinin özünden kaynaklanır. Lenin «Büyük ölçekli makine sanayi... yüzlerce, binlerce, onbinlerce kişinin müşterek emeklerini yöneten, mutlak ve kesin *karar birliğini* gerektirir» diye yazmıştı. (1) Ancak, karar birliği de, amaç birliği ve ulusal ekonominin tüm kollarının uyumlu gelişimi gibi, emekçilerin aktif katkılarını öngörür. Lenin, buna ilişkin olarak şöyle der: «gerçekten demokratik anlamda, merkeziyetçilik, sadece özgül yöresel özelliklerin değil, aynı zamanda yöresel yaratıcılığın, yöresel yeteneklerin ve ortak amaca yönelik ilerlemenin çeşitli yollarının, yöntemlerinin ve araçlarının, tarihte ilk kez yaratılan, tam ve sınırsız gelişmesi olanağını öngörür.» (2) Aynı zamanda Lenin, demokratik işlevlerin iki kategorisi arasında kesin bir ayırımın yapılmasını öngörür: bir yanda gösteri, toplantı ve tartışmalar, öte yanda ekonomik yapının saat gibi çalışması için, yürütücü işlevlerde kesin sorumluluk, emir ve talimatların koşulsuz olarak düzenli, disiplinli ve gönüllü yürütülmesi.

Başlangıçta, ÇHC'nde, Parti'nin «kitle çizgisi» ekonomik

yönetimde demokratik merkeziyetçilik ilkesini yerine getirmek için en iyi yöntemlerden biri olarak değerlendirilirken, bu çizgiyi yürütmenin «belirleyici bağı»nın işletmelerde «Parti komitesinin önderliği»ni güçlendirmek ve «işletmelerde tüm parti üyelerinin etkin bir rol almasını» sağlamak olduğu ortaya kondu. (3) Devlet sanayi işletmelerinde Parti önderliğini güçlendirmek için, ÇKP Merkez Komitesi, 1956 sonlarında, Parti komitesinin önderliği altında kişisel yürütme sorumluluğu düzeni getirdi.

Devlet sanayi işletmelerinde Parti önderliği sorunu, sosyalist kuruluşun çeşitli aşamalarında farklı biçimlerde yürütüldü. Halk iktidarının ilk yıllarında, yöresel Parti komiteleri, devlet sanayi işletmelerinde yeniden canlandırma ve demokratik düzenleme çalışmalarını genellikle üstlenmişlerdi. Bunlar, çoğu kez, Parti kolunun önderliği ile her işçinin üstüne düşen göreve karşı olan kişisel sorumluluğunun birleştirildiği bir düzen aracılığıyla yürütülüyordu. Hernekadar, bu düzen Parti komitelerinin zaman zaman yönetimi ele almasından doğan ve işletmelerin yönetilmesinde karışıklıklara yolaçan pürüzlerden bütünüyle arınmış değil ise de, ÇKP 8. Ulusal Kongresi, işletmelere öncülük edilmesi görevinin ortaya konan görevlerin başarıyla tamamlanmasını sağlayan, tüm olarak Parti'ye ait olduğuna işaret etti.

Birinci beş yıllık sürenin başlaması ile birlikte, tüm ülkede çeşitli yöreler ve sanayilerde, işletmelerin yönetim ve üretimini geliştirmek üzere sürekli olarak tek kişi yönetimi düzeni uygulanmaya başlandı. Bu düzen yönetimdeki sorumsuzlukları ortadan kaldırmaya ve işyeri işlemlerini normalleştirmeye yardım etti. Buna karşılık, ÇKP 8. Ulusal Kongresi, işletmelerde ilk beş yıllık sürede işleyen tek kişi yönetimi düzeninin yöneticilere çok fazla yetki verirken, Parti komitelerininkini belirgin bir biçimde azalttığını ve planların gerçekleştirilmesini sağlamak ve denetlemek için üretim ve yönetimde sahip olmaları gereken rolleri kısıtladığı yargısına vardı. Daha sonraları, özellikle «büyük sıçrama»nın başlamasıyla, tek kişi yönetim düzeninin, «işletmelerde Parti'nin öncü rolüne önem vermediği, işçilerin ve personelin yö-

netime katılmalarını ihmal ettiği, işletmelerde siyasal ve ideolojik çalışmayı kaçınılmaz olarak zayıflattığı ve kırtasiyecilik, zoraki yönetim, kendini beğenmişlik ve laçkalığa yolaçtığı», «siyaset rehberdir» ilkesinin ve «kitle çizgisi» nin gereklerini yerine getiremediği için, Çin koşullarına uygun olmadığı açıklandı.

Ekonomik pratikte «kitle çizgisi»nin, devlete «demokrasinin geliştirilmesi, kitlelerin görüşlerinin toplanması ve bir araya getirilmesinde çok dikkatli olunması yolunda» (4) yardım etmesinin yanısıra işletmelerde tüm aktif etmenleri harekete geçirmek, geniş kitlelerin insiyatif ve yaratıcı yeteneklerini geliştirmek ve devlet planını bütünüyle gerçekleştirmek bakımından katkıda bulunduğu öne sürüldü. Oysa, gerçekte, «kitle çizgisi» yukarıdan gelen keyfi davranışları ve mevkilerde karışıklıkları gerekçeleme aracı haline geldi.

Çin'in dallanıp budaklanan, 20 milyon sürekli personele sahip yönetim aygıtının kitleler adına çalıştığı iddia edildi ise de, gerçekte bu aygıt yukarıdan verilen emirleri (elindeki tüm olanakları kullanarak) sadakatle yerine getirmekten başka bir şey yapmıyordu. Sonuç olarak, emekçilerin üretim ve devlet yönetimine katılmaları reddedilirken, bu aygıt yukarıda tek kişi tarafından alınan kararları uygulayan kör bir alete dönüştürüldü. Yüce önderin iradeci, ekonomik temelden yoksun isteklerinin yerine getirilmesi, doğal olarak yürütme hiyerarşisinin her düzeyinde anarşiyi teşvik ederken, böylelikle de üretim ve yönetimin akla uygun ve gerekli merkezi düzenini işe yaramaz hale getirir.

On yılı aşkın bir süreden beri, Çin liderleri, halkın şu veya bu dönemde karşısında bulunan görevlerin (örneğin «15 yıl içinde Britanya'ya yetişmek ve geçmek», «1958'de üretimi iki katına çıkarmak», ya da «üç yıllık azimli mücadele ile ülkenin birçok bölgesinde temel yönlerde değişiklikler yapmak» gerektiği gibi) genel özetlerini vermekten başka birşey yapmadılar. Aynı şey, bu görevlerin yürütülmesinde kullanılan araçlar için de geçerlidir. Halk «tüm çaba ve uğraşlarını, daha büyük, daha hızlı, daha iyi ve daha ekonomik sonuçlar elde ederek, sosyalizmin kurulmasına doğru

yoğunlaştırmaya», keyfi bir şekilde önce metal sanayiini, sonra da tarımı desteklemeye, «devlet projelerinde tutumlu ve çalışkan» olmaya, «Parti'ye inanmaya, kitlelere inanmaya» ve «sosyalist kuruluşta 'siyaset rehberdir' ilkesini ve 'kitle çizgisi'ni izlemeye» çağırılmıştır. Çin liderleri, sadece ekonomik olarak olgunlaşan görevlerin, yerine getirilmeleri için gerekli maddi ve tekniksel koşullar hazırlanarak yürütülebilecekleri ve «kitle çizgisi»nin sadece merkezi planlama ve yönetim organlarının öncülük ve düzenleme rollerini ellerinde bulundurdukları yerde gerekli etkileri sağlayabileceğini dikkate almamışlardır.

«Büyük sıçrama» sırasında, Çin'den demokratik merkeziyetçilik yerini yukarıdan verilen katı emirler yığınına (hükümetin iradeci ve bilimsel temele dayanmayan «genel ilkeleri») ve, bu genel ilkeleri herkesin kendi yorumladığı ve kendi bildiği gibi uyguladığı çeşitli mevkilerdeki açık anarşiye bırakmıştı. İşte, «büyük gücün tek kişide toplanması, küçük gücün çok kişi arasında dağıtılması» ilkesinin ülke ölçeğinde uygulaması böyleydi.

1957'de başlatılan, sanayi planlama ve yönetim reformu, merkezi denetime zarar vermeden, yöresel insiyatifi geliştirmeyi amaçlıyordu. Ancak 1958'den sonra, bir kez «büyük sıçrama» ve «kitle çizgisi» çerçevesi ile sıkışınca, reform, gerekli koşullar araştırılmadan ya da varlıkları onaylanmadan, düşüncesiz ve keyfi bir biçimde yürütüldü. Sonuç olarak, merkezi planlama ve yönetim ağır bir biçimde zedelendi. 1958 ortasında bakanlıklar ve daireler ,işletmelerde planlama ve yönetimden bütünüyle uzaklaştırılarak, bu işlevlerini (maddi ve tekniksel malzeme ile düzenli dağıtımların gelecekte ne olacağını güvenlik altına alma zahmetine girmeksizin), yöresel organlara devrettiler. Bakanlıklar tarafından kurulmuş ve sürdürülmüş olan, işletmeler arası işbirliği bağları aşınmış, ancak yöresel yönetim mekanizması daha önceleri merkezi denetime bağlı bulunan sayısız işletme karşısında hazırlıksız olduğundan yerine yenisi konmamıştı. Reform süresince, yöresel organların ve sanayi yöneticilerinin yetkilerini belirleyen kesin sınırlar konmamıştı ve bu nedenle daha

önceleri birbirleri ile işbirliği içinde bulunan fabrikalar, yerel temsilciliklerinin başka istekleri olması gerekçesi ile normal siparişlerin karşılanmasını reddeder olmuşlardı. Devlet planlarını hiç dikkate almayan bu temsilcilikler, kendi yönetimlerine giren bu işletmelerin plan ve uzmanlaşma çizgilerini değiştirmeye, yöresel ihtiyaç ve kaynaklara uyarlamaya ve herhangi bir ön tasarım ve hesap yapmaksızın, hatta yukarıdan herhangi bir onay almaksızın yeni sanayi projelerinin inşaasına giriştiler. Bu ikili yönetim düzeni içinde, yöresel temsilcilikler kendiliklerinden, merkeze bağlı işletmelerin üretim hedeflerini de sık sık yükselttiler. Yöresel yönetime bağlı işletmelerde ise temsilcilikler, yukarıdan verilen planlara en ufak ilgi bile göstermeden, hedefler saptadılar. Sonuç olarak, ne merkeze, ne de yöresel temsilciliklere bağlı işletmelerin ekonomik faaliyetleri için hiçbir sabit ve gerçekçi yıllık planları kalmamıştı.

Planların yürütülmesinde merkezi bir denetimin olmayışı ve yöresel temsilciliklerin üretim, maliye ve sermaye kuruluş planlarının tadilindeki geniş yetkileri, açıkça bu kısır eğilimleri arttırıyordu.

Proje, maliye ve kuruluş için saptanmış yönetmelikler, «büyün sıçrama» ve «kitle çizgisi» için tutucu ve sağlıksız olarak nitelendirildi. Baş yöneticilerin ilkeleri, sanayiin mümkün olan her biçimde geliştirilmesini öngördüğünden, bankalar her kuruluş projesini finanse etmeye hazırdılar ve işletmelerin döner varlıkları üzerindeki denetimlerini kaldırdılar. Dahası, bazı sanayi işletmelerinde yöresel güçlerin yetkileri, üretim birimlerinin kendi hammadde ve diğer malzemelerini istedikleri yerden satın almaları ve işlenmiş mallarını istedikleri yere satmalarına kadar genişletildi.

Yönetim reformu boyunca, işletmelerde demokrasinin gelişmesi çarpık biçimler aldı. Fevkalâde önemli olan planlama, proje ve güvenlik tedbirleri daireleri ile baş teknisyenlik, baş mekanik mühendislik ve baş enerji mühendisliği daireleri kapatıldı. Bunların işlevleri, işletmelerin kendisine, birliklere hatta işçi temsilcilerine bırakıldı: Çinli uzmanlar arasında yaygın bir deyimi kullanacak olursak, «herşey dev-

redildi». İşçiler planları kendileri hazırladılar, ücretlerini kendileri saptadılar, kullanılacak teknolojiyi kararlaştırdılar, istedikleri zaman değişiklikler yaptılar, projeleri kendileri hazırladılar ya da verilen proje ve taslakları istedikleri gibi değiştirdiler, faaliyetleri, teknik standartları ve muhasebe işlemlerini denetlediler. En temel teknik sorular bile parmak hesabıyla kararlaştırıldı. Bir işyeri yönetimi kararlarını aldıktan sonra, işçinin bu kararları kendi değişiklikleri ve eklemeleri ile birlikte yürüttüğü ve bu değişiklikler paralel faaliyetlere bağlamadığı için deneme ve montaj çalışmalarında bozukluklar ve farklılıkların ortaya çıktığı bile sık sık görüldü. İşçi birliklerine teknoloji, taslak ve projeleri geliştirme yetkisi verildi. Böylelikle, yapılan işten bütünüyle bir sorumluluk yoksunluğu, teknolojik disiplinde keskin düşüş, bozulma ve kırılmaların artmasıyla karşılaşıldı. Bunun yanısıra, mühendis ve teknisyen gibi vasıflı personel «alıştırılma» amacıyla işçilerin işlerinde çalıştırıldı.

Eski işçiler, bu yenilikleri şu alaycı anlatımla dile getirmişlerdi: «istediğin zaman işe başla, istediğin zaman bırak, istediğin gibi çalış, istediğin zaman yemek ye, istediğin zaman dinlen, istediğin zaman tartış, istediğin zaman toplantı düzenle, istediğin zaman gelme, çalış ya da çalışma nasıl istersen».

Leninist açıdan, kitle çizgisi sadece kitlelerle yakın bağlar kurmak ve onlara dayanmak gereğini içermez, aynı zamanda kitleler arasında bilinçli disiplinin ve tek bir merkeze genel bağlılığın geliştirilmesini de içerir. Ancak, «kitle çizgisi»nin Çin çeşitlemesi, «siyaset rehberdir» çizgisinin olduğu gibi, bunun da tek kişi yönetimi ile bağdaşmaz olduğunu kanıtlamıştır.

Lenin «tek kişilik diktatörlük hakimiyetinin, demokrasi, Sovyet tipi devlet ve kollektif yönetim ile bağdaşmadığı» biçimindeki yaygın inanç hakkında şöyle yazmıştı: «Hiçbir şey bu kanıdan daha yanlış olamaz. Demokratik örgütlenme ilkesi... kitlelerin her temsilcisinin, her vatandaşın devlet yasalarının tartışılmasına, kendi temsilcilerinin seçilmesine ve devlet yasalarının uygulanmasına katılabileceği koşulların

yaratılmasını öngörür. Ancak, buradan, belli yürütücü işlevler, belli emirlerin yerine getirilmesine, belli bir zaman süresi içinde belli bir ortak emek sürecinin denetlenmesinde her ayrı durumda kimin sorumlu olacağına ilişkin en küçük kaos ve düzensizliğe bile izin vereceğimiz anlamı çıkartılmamalıdır.» (5) Lenin, eğer kitleler üretimin yönetimine aktif olarak katılacaklarsa, okur-yazarlık önkoşulu konulmalı ve milyonlarca işçi büyük ölçekli ve karmaşık bir toplumsal yapısı olan büyük fabrikalarda, demiryollarında, vb. «eğitilmeli ve disiplin kazanmalı» demişti. Bu açıdan, son birkaç yıllık Çin deneyi, büyük fabrikalarda «eğitilmemiş ve disiplin kazanmamış», önemli bir kısmı okuma-yazma bilmeyen işçilerin yetersizliklerinden ve en önemlisi bilim, eğitim ve teknik uzmanlığın kasten önemsenmeyişinden büyük ölçüde etkilenmiştir.

Lenin, eğer insan Rusyayı nasıl yöneteceğini öğrenmek istiyorsa, önce bilimsel ve teknik uzmanlığın etkinliğine (ki bunlar olmaksızın sosyalizme geçiş olanaksızdır) saygı ve alçak gönüllülük göstermeyi öğrenmelidir, diye yazmıştı. (6)

Bunun aksine Çin liderleri, uzman olarak eğitilmiş kişilerin (bu kişiler yürütülmesi için ülkenin yeterli olanağa sahip bulunmadığı planlara karşı çıktıkları için) tutucu ve karşı-devrimci olduklarına inanmaktadırlar. Sadece «yaratıcı yetenekleri hiçbir biçimde sınırlanmamış olanlar»ın —yani, teknik açıdan cahil kişilerin— bir üretim yöneticisi için gerekli «devrimci cesaret»e sahip olabileceğini iddia etmektedirler. Maocuların bilimsel ve teknik uzmanlık ve tecrübeye karşı düşmanlıkları, son bir kaç yılda ekonomi siyasetlerinin tekno-ekonomik yönden bilimsel temele dayanmamasıyla anlam kazanmaktadır. «Büyük sıçrama» süresince, uzmanlaşmış teknik bilgi ve tecrübe, maddi ve teknik koşullara, maddi teşviklere aşırı ilgi gösterdikleri iddiasıyla suçlandı ve «siyaset rehberdir» ilkesini, «kitle çizgisi»ni dikkate almamaları nedeniyle, sürekli olarak yerildi.

«Tüm önyargıları yıkmak ve aklı tüm zincirlerinden kurtarmak» sloganı, eski ve bilimsel temele dayanan tüm kuralların, teknik standartların ve hesapların kaldırılması için

kullanıldı. «Teknik devrimi ve kitlelerin teknik yaratıcılığını geliştirmek» bahanesi altında, mevcut teknolojik işlemler ve teknik standartlar hiç bir neden gösterilmeksizin kaldırıldı veya değiştirildi, makinelerin çalışma koşulları akıl almaz bir biçimde altüsüt edildi, tasarı ve planlar, sık sık cihazlarda kırılma, bozulma, hasara ve israfa yolaçan bir biçimde, aşırı ölçüde basitleştirildi.

Kendi başına teknik yeniliğin üretimi hızlandırıcı bir etmen olmasına rağmen, «büyük sıçrama» sırasında hareket çarpık bir biçim aldı: üretimi, «sıçrama» planları ile bir tutabilmek için tüm teknik oranlar hesap dışı bırakılarak, teknik yenilik yapay bir biçimde hızlandırıldı ve aşırı abartıldı. Ussallaştırma önerileri yeniliklerin başarısı için bir ölçüt olarak gösterildiyse de bu önerileri üretime uygulamak, çözümlemek, araştırmak ve genellemek yolunda pek az çaba gösterildi. Sadece, 1958'de sanayie ilişkin 10 milyon ussallaştırma önerisi yapıldı ve 1960'ın ilk çeyreğinde, ülkenin 40 ana kentinde bir 10 milyona yakın öneri daha getirildi. Basının açıklamalarına göre, bazı işletmelerde bu tür önerilerin sayısı onbinleri buluyordu. 1959 Ağustos'unda, Tientsin'deki işletmelerde getirilen önerilerin sayısı 39.000'i bulurken, Eylül'ün ilk on gününde 34.000'i aştı. Bununla birlikte, bu önerilerin çoğu oldukça ilkel düzeydeydi ve sadece yapılmış olmak için yapıldıklarından, değerli ve gerekli önerilerin getirebileceği etkileri de sıfıra indirmekteydiler. Birçok öneri de, doğru dürüst bir araştırma olmadan üretime uygulandığından hiç bir olumlu sonuç vermedi.

Bilimsel temele dayalı teknik kurallara ve koşullara önem verilmemesi, önemli teknik ve üretim sorunlarında aşırı basitleştirmelere yolaçtı. Metalleri ekonomik kullanma, gereksiz detay ve karmaşıklıkları ortadan kaldırma, vb. önerileri, makinelerin kaba yontulmasına, makine ve montaj parçalarının ve mekanizmalarının azaltılmasına, temel metal dişlilerinin değiştirilmesine, yüzey işçiliğinin kabalaşmasına, gerekli payların bırakılmamasına ve parçaların çoğu kez taslak olmadan çalıştırılmalarına yolaçtı. Örneğin takım tezgahları sanayiinde, yumuşak çelik yerine büyük ölçüde karbon çe-

liği konması kaliteyi düşürdü ve standarttan hemen hemen on misli uzaklaşıldı. Birçok fabrikada parça yapımında çelik yerine pik demir kullanılması, tavlama işlemini olanaksızlaştırdı. Çimento fabrikalarında ocakların daha fazla yakıt, hammadde ve hava verilerek (kapasitenin üzerinde) ürün vermesine çalışılması, ocakların teknik ve ekonomik özelliklerine zarar verirken, yakıt tüketimini arttırdı. Demir ve çelik sanayiinde, eritme işlemi basınç ve ısının arttırılması ve kimyasal işlemlerin yoğunlaştırılması ile makine kapasitesinin çok üzerine çıkarıldı ve böylece ürünün kalitesinde düşüş ve daha sık bozulmalara yolaçıldı.

Unutmamak gerekir ki, o zamanki ÇKP Merkez Komitesi Başkan Yardımcısı, Chen Yun, Aralık 1958'de sermaye kuruluşu üzerine toplanan bir konferansta yaptığı konuşmada, araçların kullanılmasında standartlara uyulmamasından, mevcut kuralların iptâl edilmesinden ve teknolojideki değişikliklerden doğan hatalara işaret etmiş ve şöyle demişti: «Yenilikler kullanılmalı, ancak bu kullanım akla uygun olmayan bir biçimde yapılmamalıdır. Örneğin, metalurji tesislerindeki bir bölüm çelik takviye gerektiriyorsa o halde çelik takviye, yok eğer (çelikle) takviye edilmiş beton gerektiriyorsa takviye edilmiş beton kullanılmalıdır. Bu ne tutuculuktur, ne de kaynakların israfı, bu, işe gerçekçi bir yaklaşımdır... Eğer gerçekten bazı akla uygun olmayan kurallar varsa bunlar iptal edilmelidir, ancak gerekli ve akla uygun kuralların farklılık gözetilmeden ortadan kaldırılması hiç bir zaman yapılmamalıdır. Bu, aynen ideolojiyi özgürleştirmek ve kör inançları reddetmek gibidir: kör inançlarla savaşma bahanesiyle bilimi ortadan kaldırmaya hakkımız yoktur.»

Ne olursa olsun, «büyük sıçrama»nın sonuçları Çin liderlerini hatalardan bazılarını düzeltmeye yöneltti: işletmelere yeniden teknik denetim, mekanik baş mühendislik ve baş teknisyenlik bölümleri konuldu ve teknolojik disiplin canlandırıldı.

Ekonominin «düzenleme» aşamasında, «üretim, teknoloji, arz, pazarlama, ulaşım, maliye alanlarında ve genel olarak ekonomik hayatta, çeşitli servisler ve uzman personel için

sorumluluk düzeni getirilmesi ve normalleştirilmesi» için tedbirler alındı. ([7]) «Düzenleme» döneminde sorumluluk düzeninin getirilmesi, teknolojik disiplin ve bazı kural ve yönetmeliklerin onarılması ve yönetici ve teknik uzmanlara daha geniş yetkilerin tanınması, işletmelerde üretimin normalleşmesine yardım etti.

Bununla birlikte, bu getirilen yeni düzen de, bir kez daha 1966 «kültür devrimi» ile altüst edildi. İşletmelerde geçerlilikteki kural ve yönetmelikler, «büyük sıçrama» dönemindeki durumlarına döndürüldüler. Yeni tayin edilen yöneticiler «devrimci ögeler», hiçbir teknik bilgiye sahip olmayan ancak «devrimci ruhla» dolu olan kişiler arasından seçilirken, deney sahibi memurlar ve teknik uzmanların çoğu «revizyonist» olarak ilân edildiler. Memurlar ile işçiler arasındaki işbölümü «engeli»ni ortadan kaldırmak amacıyla, teknik uzmanları «kitlelerin arasına» yollayarak yürütülen geniş bir kampanya açıldı. Tek kişi yönetim sistemi pervasızca «revizyonizmin ürünü» olarak nitelendi ve «işletmeleri uzmanların işletmesi» fikrine hücum edildi. Son yıllarda genişçe reklamı yapılan Anshan Bildirisi'ne göre üretim uzmanlar tarafından değil, Mao Tse-tung'a sadakatlerini kanıtlamış olan «kızıllar» tarafından denetlenmeliydi. İşletmeleri yönetmek için «Mao'nun fikirleri»ne itaat etmek, siyaseti herşeyin üzerine çıkarmak, kitle hareketini yaymak ve memurların üretime, işçilerin ise yönetime katılmaları çizgisini izlemek gerekmekteydi. ([8])

Parti liderliği sorusuna gelince, bakanlıklar, daireler ve işletmelerde «siyasal ve ekonomik faaliyetleri birleştirmek» üzere siyasal bölümlerin kurulması kararı 1964'te yürürlüğe konuldu. Yüksek Parti örgütleri tarafından atanan bu bölümler, ÇKP Merkez Komitesi'nin uygun düşen dairelerindeki siyasal bölümlere bağlı idiler. Siyasal bölümler için gerekli personel, çoğunlukla «Çin Halk Kurtuluş Ordusundan Öğrenmek» sloganını ordu içinde yürüten siyasal personelden temin ediliyordu.

«ÇHKO'dan öğrenmek» kampanyası, Parti'nin ve devlet temsilciliklerinin ordu üzerindeki çalışmalarının yeniden dü-

zenlenmesinin ilk adımı idi. İşletmelerdeki disipline askerî bir ruh aşılandı ve resmî yönetimsel bağlılığın yerine hızla askerî-yönetimsel bağlılık getirildi.

«Kültür devrimi» sırasında, ülkenin siyasal ve ekonomik hayatı tümüyle askerî denetim altına sokuldu. ÇHKO'nun ya da muhafızların sözcüleri yönetimsel kurumlara, kitle örgütlerine, tesislere, fabrikalara, üretim birliklerine ve ticarî, malî, kültürel ve eğitimsel kuruluşlara sokuldular.

Çin'de askerî-bürokratik bir rejimin kurulması, kitlelerin üretimin yürütülmesine aktif bir biçimde katılmalarını olanaksızlaştırırken, Parti ve devlet demokrasisini ortadan kaldırıyordu. Buna rağmen Maocular, sokak gösterilerini, vahşi hareketleri, kaçamak «devrimci ögeler» sözlerini, «yönetici organlara», yaranma amacı ile kitlelerden de insanlar alınmasını «temel proleter demokrasisi»ne ve «Başkan Mao'nun kitle çizgisinin gelişmesine» örnekler olarak sundular. Geçenlerde basın, «çok merkeziyetçiliği» ve «sekterliği» eleştiren makaleler yayımladı. Bu, geçmişte «büyük sıçrama» sırasında ağır bir ders almış bulunan Çin liderlerinin, çeşitli yörelerde büyüyen anarşi karşısında nihayet tehlikeyi sezinledikleri anlamına geliyordu.

IV

«DALGA GİBİ KALKINMA» TEORİSİ

Sosyalist yeniden üretimin en önemli özellikleri sürekli oluşu ve sosyalist mülkiyet koşulları içinde ulusal ekonominin dengeli kalkınmasının sonucu olarak yüksek ve düzenli bir ekonomik büyüme hızıdır. Hangi şekilde olursa olsun yeniden üretim toplumsal üretimin çeşitli kesim ve ögeleri arasında belli bir uyumluluğu gerektirir. Kapitalizmde buna genellikle raslantısal olarak, kapitalistler arasında, tekeller arasında ve tekelci gruplar içinde sert rekabet mücadelesinin yol açtığı bitmek tükenmek bilmez dalgalanmaların bir ortalaması olarak ulaşılır. Sosyalizmde ise üretimin çeşitli yönleri arasındaki ilişki, özel ve dengeli bir biçimde kurulmuştur ve bunun temel öğelerinden biri toplumsal üretimin istikrarlı ve bilinçli olarak oranlı gelişmesinin sağlanmasıdır.

Sosyalist devletin ekonomik eylemi bu tür istikrarlı ve bilinçli bir oranlı gelişmenin elde edilmesini amaçlar. Sosyalizmde ekonomik bunalımların bulunmayışı hiçbir şekilde zaman zaman ulusal ekonominin bazı kesimlerinde planların hazırlanışındaki hata ve yanlışlardan, büyüme potansiyellerinden yetersiz yararlanma sonucu bazı dallarda planların tamamlanamamasından ve doğal felâketlerden doğabilecek tikel ve geçici oransızlıkların bulunmayacağı anlamına gelmez. Sosyalist devletin elinde, doğabilecek herhangi bir tikel oransızlığı (yedeklerin kullanımı ve malzemenin yeniden dağıtımı, malî ve işgücü kaynaklarının bu geride kalan dal-

ların gelişmesini hızlandıracak bir biçimde kullanılmasıyla) planlama yoluyla giderebilecek tüm olanaklar vardır. Sosyalizmin nesnel yasalarının bilinçli kullanımı üzerine kurulu ve düşüncesiz tasarılardan ve aşama-atlayışı tutkusundan arınmış, bilimsel olarak hazırlanan planlar, yüksek ve düzenli kalkınma hızı, işletmelerin düzgün çalışmaları ve halkın refahının sürekli yükselmesi için yeterli ekonomik yedek kaynakları sağlayarak devletin ekonomik oransızlıkları zamanında önlemesini olanaklı kılar.

Son birkaç yıl içinde Çin'de yaygın olan bir öğreti sosyalist yeniden üretimin yüksek, düzenli ve istikrarlı bir gelişme hızıyla değil, istikrarlı ancak «dalga gibi» bir ekonomik kalkınmaya yol açan ve ekonomide sürekli olarak ortaya çıkan dengesizlikler ile farklılaştığı yolunda idi. «Ekonomik kuruluşumuz sosyalist ekonomik gelişmenin düzgün bir ilerleme olmadığını, ancak genişletilmiş sosyalist yeniden üretimin temel ayırıcı özelliği olan ülke ekonomisinin kesintisiz hamlesine bağlı dalga gibi bir hareket ve döngüsel bir yükselme süreci olduğunu ortaya koymaktadır.» (1) «Dalga gibi kalkınma» öğretisinin diğer yorumları gibi önde gelen yorumu da ÇHC'nin ekonomik geçmişine dayandığından Çin ekonomisinin gelişme hızı ve çeşitli belirleyici etmenlerini çözümlememiz yararlı olacaktır.

Yeni toplumsal düzenin üstünlükleri Çin ekonomisinin plânlı ve ilerleyen gelişmesi sırasında kendini açıkça ortaya koymuştur. Devrim öncesi Çin'de, sanayinin büyüme hızının (bazı dallarda zaman zaman hızlı bir büyümenin ve zaman zaman aynı hızda bir gerilemenin birbirini izledikleri düşünülürse), çok düşük olduğu ortaya çıkar. 1912'den 1949'a kadar bir çok sanayi üretim dalında büyüme hızı ortalama yılda yüzde 1 ile 4 arasındaydı. Oysa devrimden sonra «büyük sıçrama»ya kadar tüm sanayi çok daha yüksek ve görece istikrarlı bir hızla büyüdü. Öyle ki, onarım döneminde sanayinin yıllık artışı yüzde 34.8 ve birinci beş yıllık dönemde yüzde 18'e ulaştı.

Bununla birlikte şunu da eklemeliyiz ki, örneğin ilk beş yılda sanayiin büyüme hızı genel olarak çok yüksek olma-

sına rağmen bir yıldan diğerine dalgalanmalar göstermekteydi: 1953'te yüzde 30.2 iken 1955'te yüzde 5.6. Bu dalgalanmalar aşağıda iki maddede toplayacağımız çeşitli etmenlerden doğmaktaydı: 1) Üretici güçlerin geriliği ve, 2) planlama ve ekonomik yönetimdeki güçlükler ve kusurlar.

İlk beş yıllık dönemdeki dalgalanmalar ağır sanayide belirsiz iken hafif sanayide belirgin olarak sanayiden sanayie değişmekte idi. Bunun nedeni hafif sanayinin tarımsal hammaddelere büyük ölçüde bağımlı oluşu idi. Tarımsal hammadde ise tarımın o seneki durumuna bağlıydı. Bir bütün olarak gayrısafî sanayi üretimi içinde tarımsal hammaddelerden üretilen sanayi ürünlerinin ve özel olarak da hafif sanayi ürünlerinin payı, Çin tarımının başta hafif sanayi olmak üzere tüm sanayinin gelişmesi üzerindeki büyük etkisi hakkında yeterli bir fikir vermektedir. Birinci beş yıllık dönem boyunca (o zamandan beri küçük ölçüde değişerek) tüm sanayi üretiminin yüzde 50-60'ı ve hafif sanayi üretiminin yüzde 80-90'ı tarımsal ürünlere dayanmakta idi. Bu doğal olarak tarımsal durumun hafif sanayinin büyüme hızı üzerinde çok önemli bir etkisinin ve bir bütün olarak sanayinin gelişmesi üzerinde de doğrudan ya da dolaylı olarak belirgin bir etkisinin bulunduğu anlamına gelir.

Tarıma gelince buradaki durum büyük ölçüde teknik temelin aşırı geriliğine bağlı idi. Önemli olan, ilk beş yıllık dönemde sanayinin hâlâ tarıma çok sınırlı ölçüde üretim araçları sağlayabilecek yetenekte oluşu idi. Beş yıllık dönemin ilk ve son yıllarına ait bazı sayılar şöyledir: 0.6 milyon ve 1.9 milyon ton kimyasal gübre, 19.000 ve 149.000 ton toksik kimyasal ürün, 14.000 ve 265.000 beygir gücü motor ve 2.000 ve 24.000 traktör (15'er beygirlik). Bu üretim araçları şöyle böyle 110 milyon hektarlık sürülmüş araziye (veya 150 milyon hektarlık ekili araziye) dağıtılmıştı. Bu koşullar altında hasat hemen hemen bütünüyle doğal koşullara bağlı idi. 1952'de elverişli hava şartlarının sağladığı iyi hasat, onu izleyen yılda bereketli bir hammadde elde eden sanayinin üretimini yüzde 30 arttırdı. Ancak 1953 ve 1954'te, önemli doğal felâketler sonucu, sanayie sevkedilen tarımsal hammad-

delerde önemli bir düşüş oldu ve sanayi üretimi sadece yüzde 5.6 yükselebildi. Yine, 1955'in bereketli hasatı 1956'da sanayi üretimini yüzde 28 yükseltirken 1956'da ortaya çıkan doğal felâketler 1957'deki sanayinin büyümesini yüzde 11'e düşürdü.

Görüldüğü gibi, birinci beş yıllık dönem boyunca büyüme hızlarının dalgalanmasının nedeni, tarımı doğal koşullara ve hafif sanayii (kimya sanayinin geriliği nedeniyle) tarımsal hammadde arzına büyük ölçüde bağımlı kılan, Çin'in üretici güçlerinin aşırı geriliğinde yatmaktadır.

Ancak beş yıllık dönemde sanayinin büyüme hızındaki yıllık dalgalanmaların altında, ulusal ekonominin planlanma, işletme ve yönetiminin çeşitli yönleri başta olmak üzere başka etmenler de yatmaktaydı.

Sosyalist yola henüz geçmiş bir ülkenin ulusal ekonomik planlamada deneysiz veya ülkenin somut durumunda nesnel yasaların doğurduğu gereklerin doğru ve yerinde hesaplanması yeteneğinden yoksun olması doğaldı. Sorun sadece deneysizlikten değil aynı zamanda ülkenin kaynak ve ihtiyaçlarının doğru değerlendirilmesinde, aşırı kaynak kıtlığı içinde her üretim dalının gelişmesi için doğru bir ayrıcalıklar sıralaması yapılmasında ve Çin büyüklüğündeki bir ülkenin çeşitli ekonomik kollarında gelişmenin uyumlu kılınmasında yatan olağanüstü güçlüklerden doğmaktaydı. Büyük bir vasıflı personel açığı vardı ve eğitmek için büyük bir zaman gerekmekteydi. Ekonomik gelişmede bazı oransızlıklara yol açan, sanayinin ve tüm olarak ulusal ekonominin gelişme hızını etkileyen bu güçlükler üretimde çeşitli çarpıklıklar ve yanlış hesaplamalar ortaya çıkarmaktaydılar. Bu güçlükler ve yetersizlikler Ulusal Halk Kongresi oturumları ve ÇKP Merkez Komitesi toplantılarında dile getirildi. 1954 Eylülünde Ulusal Halk Kongresi 1. oturumuna sunulan hükümet raporunda, sanayi üretiminin planlanması ve plan çizgisinde yönetimin geliştirilmesi, sorumluluk düzeninin kurulması, teknik yönetimin geliştirilmesinde vb. bazı başarılar elde edilmesine rağmen güçlüklerin ve yetersizliklerin hâlâ ortada olduğunu belirtiyordu. Birçok işletme ve hattâ bakanlık-

lar kendi hedeflerini çok düşük ve ulaşılması kolay bulurlarken diğerleri hedeflerine ulaşmakta bütünüyle başarısız kalıyorlardı. Rapora göre: «Kısa bir dönemde kolaylıkla üstesinden gelinemeyecek birçok nesnel güçlüklerin bulunduğu açıktır. Ancak, birçok durumda kusurlar yetersiz çaba ve iş hatalarından —arz, üretim ve satışlar arasında dengenin yokluğu, birçok ürünün istenilen türde ve özellikte olmayışı, hesaplama, tasarım ve yapım arasında doğru bir bağın kurulmamış olması ve sanayi tesisleri kuruluşunda yöresel planların iletişim ve ulaşım koşullarına yeterli dikkati göstermemesi gibi— doğmuştur.» (2) Aynı görüş, 1955'teki Ulusal Halk Kongresi II. Oturumunda saptanan ÇHC ulusal ekonomisinin gelişmesi için Birinci Beş Yıllık Planda da yer alır. Plana göre: «Planlamadaki deney eksikliği ve istatistiklerin yetersizliği planın sonucunu etkileyecektir. Bu nedenle, plan yürütülürken plan çalışmaları ile gerçek durum arasındaki uyuma hassas bir dikkat göstermeli ve kitlelerin pratik deney ve yaratıcı yeteneklerini göz önünde tutarak daha iyi ve mükemmel bir planlamaya doğru sürekli bir çaba göstermeliyiz» (3). Oysa gerçekte, «planlama çalışması ile gerçek durum arasında» çok az bir «uyum» vardı. Bunu izleyen iki yılda elde edilen düşük hasat nedeni ile 1955 planı yatırımlara bir sınırlama getirdi ve aynı yıl üretken olmayan alanlardaki yatırımlarda oransız kısıntılar yapıldı. Bunun yanısıra yatırım planı, hedeflere ulaşılamamasına yol açan bir biçimde defalarca değiştirildi ve bu değişiklikler alt organlara büyük bir gecikme ile iletildi. Bu nedenle, mali kaynaklarda ve çimento, kereste, inşaat demiri gibi çeşitli önemli yapı malzemelerinde geçici kuruluş ölçekleri zamanında genişletilmiş, veya bazı malzeme kaynakları planlı bir biçimde arttırılmış olsaydı bu geçici atılıkların önlenebileceğine sonradan işaret edildi. Neyse ki, geçici artıklar dayanıklı mallar olduğundan, —çimento ve inşaat demiri gibi— ihracat yoluyla soruna çözüm bulunabildi. Ancak bu «çözüm»ün, sonradan bu maddelerde ortaya çıkan büyük kıtlık düşünülürse, hiç de uygun bir çözüm olmadığı ortaya çıkar.

Ekonomik büyüme hızındaki bazı yıllık dalgalanmaların

varlığı Çin'in henüz istikrarlı hasat elde edebilme yeteneğinde olmayışı, hafif sanayine kimyasal hammaddeler temin edemeyişi, üretici güçlerin geriliği, planlama ve yönetimdeki kusurlar gözönünde tutulursa doğaldı. Ancak bu dalgalanmalar sosyalist ekonomik gelişmenin özgül ve alışılmış bir özelliği değil, üretici güçleri aşırı ölçüde geri iken sosyalist yola giren ülkenin bu niteliğindendi.

Kuşkusuz üretici güçler geliştikçe ve ülke ekonomik planlamada deney kazandıkça bu etmenlerin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri hafifletilecekti. Birinci Beş Yıllık Plan şöyle diyordu: «SSCB'nde sosyalist kuruluşun gelişmiş deneyini ciddi bir biçimde inceleyerek bazı yanlışları önleyebiliriz. Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasilerinin desteği planlı ekonomik kuruluşumuz için önemli ve yararlı bir koşuldur.»(4)

Sosyalist kuruluş sırasında kazanılan deney, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin planlama tekniklerine ilişkin olarak sağladıkları önemli uzman yardımı Çin ekonomisinin gelişmesinde büyük bir rol oynadı. Doğal olarak gerek planlama organları gerekse ekonomik yöneticiler daha mükemmel bir Marksist-Leninist teorik bilgiye ulaşmak ve nesnel ekonomik yasaların, Çin'in somut koşullarının ve ekonomik potansiyelinin daha dikkatli bir araştırmasını yapma yolunda büyük bir çaba ve uğraş göstermek zorunda kaldılar. Ancak 1955 sonlarından itibaren Çin'de sosyalist kuruluşu gerekçesiz hızlandırma girişimi, ülkenin gerçek olanaklarını aşırı önemsemek ve ekonomik kuruluşta öznel çaba, manevî etmen ve yönetim araçlarının rolünü abartmaktan doğan bir girişim oldu.

Tarımda ve el zanaatları sanayiinde kooperatifleşmenin ve kapitalist sanayi ve ticarette sosyalist dönüşümün hızlandırılmasını, sanayinin gelişmesini hızlandırma girişimi izledi. 1955 bereketli hasatının sanayie sağladığı hammadde bir artışa ve sanayi büyüme hızında bir yükselmeye yol açtıysa da buna dayanarak 1956 yılı için hesaplanan yüzde 60'lık sermaye yatırım artışı açıkça gerçekçi olmaktan uzaktı. Bu hedefler yöresel organlara iletilirken daha da yükseltildi. Üretici olmayan tesislerin kuruluşu bile oransız bir biçimde genişle-

tildi. Bütün bunlar sanayi ve yapı projelerinin malzeme ve gereçlerinde sıkıntıya; bitirilmemiş, özellikle hiçbir hayatî önemi olmayan projelerin sayısında bir artışa ve maddî ve malî kaynakların israfına yol açtı. Birçok yapıda malzeme yetersizliğinden dolayı zaman kaybedilmiş ve böylece de projelerin tamamlanması gecikmişti. Devlet İstatistik Kurulu'na göre 1956 Nisanından sonra başlatılan projelerin beşte biri yapı malzemesi ve gereci yetersiz olduğundan tamamlanamamış ve Mayıstan sonra, başlayan proje sayısı artınca bu tür güçlükler daha da büyümüştür.

Sanayiin gelişmesini zorlama girişiminin sonuçları bununla kalmadı: amacın niceliksel oluşu üretimde nitelik ve tutumluluğa daha az özen gösterilmesine yol açtı. Örneğin, 1956'da Kömür Sanayi Bakanlığına bağlı bütün madenlerde elde edilen kömür içindeki ıskarta taş oranı 1955'e oranla yükseldi. Bazı bakanlıklarda maliyetler planlanan rakkamların çok üzerine çıktı. Ağır Sanayi Bakanlığı kimya bölümünde masraflar plan hedefini yüzde 1.4 aştı ve Kömür Sanayi Bakanlığında birim başına işlenmemiş kömür maliyeti yüzde 4 yükseldi.

Ham ve diğer maddelerdeki darlık nedeniyle birçok işletme hammadde «istifi»ne yöneldi ve böylelikle bazı işletmelerde tüm 1956 yılı boyunca bu maddelerin miktarı çalışmaları için normal ve gerekli düzeyi aştı. Örneğin, makina yapımı Bakanlığına bağlı 437 no.lu fabrikada düşük ve orta kaliteli çelik stoku normal düzeyin iki, üç katını bulurken, boru stoku da 1400 işgünü yetebilecek miktara, normal düzeyin 20 misline ulaşıyordu.

Kapitalist sanayiin *kesimsel* dönüşümü ile dengesiz sosyalist yeniden örgütlenme hamlesi sanayi işletmelerinin çalışmasında olumsuz bir etki yaptı. Eski kooperatif ilişkileri yıkılmıştı ve yenilerinin ortaya çıkışı yavaş olduğundan ham ve diğer maddelerin arzında uyumsuzluklar ortaya çıktı.

Bunun yanı sıra sanayide «genel tırmanma akımının öne çıkarılması» nedeniyle rekor kırmaya aşırı önem verildi. Bu da bir zamanlar işletmelerde varolan içsel dengeleri altüst etti. İşletmelerde yönetim ve örgütlenme, başka işletmeler-

den malzeme, araç, taslak ve parçaların uzun süre beklenilişine yol açan bu değişikliklere ayak uyduramıyordu. Sonuç olarak yeni ortaya konan oranlar temelinde işletmeler üretimlerini arttıramıyorlardı.

Ertesi yılın «büyük sıçrama» gösterisi ve onun yol açtığı bozukluklar, 1957'de ekonominin yeniden düzenlenmesiyle giderilmek zorunda kalındı. Ayrıca, ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi 1956 sonlarında sosyalizme adım adım geçiş yönteminin terk edileceğini ve hızlanılacağını açıkladıktan sonra bu yolda daha büyük çabalar harcandı. 1957 planı 1956 planına göre gerçekleştirilene oranla yatırımları sınırlamış, inşaat donatımında çalışan işçilerin sayısını düşürmüş ve böylelikle yıl sonunda malî, ham ve diğer maddeler, yakıt ve gereç durumu aşağı yukarı normalleşmişti. Ekonomik kuruluşta 1956 da ortaya atılan akım, 1957'de derhal geri alındığından görece zararsız olmuştu. Bununla birlikte bu hatalar nesnel güçlükler ve deneysizlikten doğan planlama kusurları yüzünden olmamış aksine nesnel ekonomik yasaların gereklerinin hesaba katılmamasından doğmuştu.

ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi II. Oturumunda alınan kararlar, Çin liderlerinin, dünya sosyalist sistemine dahil ülkelerdeki sosyalist kuruluşun toplu deneyini hesaba katan, planlı ve ilerleyici ekonomik gelişme yöntemini reddettiklerini ve «bir hamleden diğerine sıçrayarak yürütülen çeşitli çalışma biçimleri» ile sürdürülen iradeci bir yöntemi benimsediklerini göstermiştir. (5)

1958'den 1960'a kadar sanayiin gelişmesi, «büyük sıçrama»yla birlikte —varolan ekonomik yasalara aldırmadan sosyalist kuruluş hızının eşi görülmemiş bir yükseklikte saptanması— sosyalist kuruluşun hızını arttırma girişiminden doğan ve birinci beş yıllık dönemin son aşamalarında Çin ekonomisinin karşılaştığı sorun ve güçlüklerin kat kat büyümesi ile simgeleniyordu.

1958'de üretimde keskin bir artışla birlikte başlayan hamle, 1960'a kadar sürdürülmekle birlikte 1958'den sonra bir yanda sanayiin büyümesinde belirgin bir düşüş, öte yanda çeşitli kolların işbirliği, yakıt ve diğer ham ve diğer madde-

ler yönünden beliren ve üretimdeki aylık, üç aylık ve altı aylık düşüşlerle elele giden ekonomik güçlükler ortaya çıktı.

Resmî Çin verilerine göre, üç yıl içindeki sanayi büyüme hızı ortalama yüzde 40 olmakla birlikte aşağıdaki dalgalanmaları gösterdi: 1958- yüzde 66, 1959- yüzde 39.3, 1960- yüzde 18.5. Ayrıca, şunu da belirtelim ki bu sayılar standartların altında üretilen ya da tamamlanmamış olan malları da kapsamaktadır.

İkinci beş yıllık dönemin ilk yıllarında görülen sanayideki büyüme büyük ölçüde Çin'de birinci beş yıllık dönemde Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin yardımıyla yapılan modern sanayi işletmelerinin doğal ürünüydü. «Büyük sıçrama» sırasındaki sanayi büyümesi sadece önceden yapılmış olan işletmelerden değil, yapımı ikinci beş yıllık dönemde de devam eden yeni büyük projelerdendir. Sadece 1958'de 700 kadar büyük proje (ki 45 ana sanayi projesinin Sovyet yardımıyla yapılmış olduğunu belirtmek gerek), kısmen veya bütünüyle tamamlanmıştı. İşeltme sayısı 1959'da 671 idi 1960'da önemli sayıda büyük sanayi tesisi faaliyete açıldı. 1960'a kadar, yeni açılmış büyük ve orta ölçekteki kömür madenlerinin toplam kapasitesi 55 milyon tona ve tümü yeni yapılmış büyük enerji merkezlerinin üretim kapasitesi 6 milyon kw.'a ulaşmıştı; tekstil sanayi kapasitesini 3 milyon iğe çıkarmıştı. Büyük metalurji işletmelerinin de demir ve çelik sanayiindeki yeni yüksek fırınların tamamlanmasıyla kapasiteleri artmıştı. Zaman zaman bazı büyük işletmelerdeki üretim artışı, teknik ve ekonomik iyileşmelerle ve emek verimliliğindeki artışla sağlanmıştır. Büyük modern işletmeler, doğal olarak, «büyük sıçrama» dönemindeki sanayi üretiminin artışına büyük katkıda bulundu, ancak kapasiteleri (büyümeye rağmen) sadece 1958 yılında «üretimi iki misline» çıkarmayı öngören «büyük sıçrama»nın inanılmaz hedeflerini gerçekleştiremedi.

Bunun içindir ki «basit» ya da daha doğrusu ilkel üretim yöntemlerine dayalı kitle halinde küçük işletmelerin yapımına ağırlık verildi. Sadece 1958'in 9 ayında, tüm ülkede 7.5 milyon küçük sanayi işletmesi kuruldu (bunların 6 milyonu, halk

komünlerince). Hemen hemen 1 milyon küçük demir eritici fırını yüzlerce ve binlerce mini çelik kazanı ve 10 binden fazla kömür madeni sadece 1958'in sonbahar aylarında kuruldu. Doğal olarak kütle halinde küçük sanayi işletmelerinin yapımı daha çok insan gücü ve daha büyük malzeme ve malî kaynağı gerektirdi. 1958 sonbaharında 60 milyon sanayi ve büro işçisi ve çiftçi sadece «basit metalurji» ve yaklaşık olarak bir bunun kadarı da «basit fırınlarda» çalıştırılmaktaydı. Sanayide toplam sermaye yatırımının yarısından çoğu küçük ölçekli işletmelere gitti. Sadece 1958'de, basit demir eritme fırınlarında on milyon ton demir cevheri, kömür ve kok kullanıldı. Birçok büyük makina yapım tesisleri daha küçük girişimler için gereç üretimine döndürüldü. Küçük fırınların yapımında teknik yardımın yanı sıra, büyük metalurji tesisleri bunlara cevher, kok ve ateşe dayanıklı malzeme sağlamak zorunda bırakıldı. Modern işletmelerden on binlerce işçi «basit fırınlar»a çalışmaya gönderildi ve yerlerine çıraklar alındı.

Ancak küçük girişimlerin düşük teknik düzeyi, ilkel üretim teknolojileri ve düşük vasıflı işgücü çalıştırmaları nedeniyle ürünler genellikle kullanılamayacak kadar düşük kalitedeydi. 1958'de «küçük, geleneksel» fırınlarda eritilen 3 milyondan fazla çelik ve 4 milyon ton pik demirin sonradan toplam üretim sayılarının dışında bırakılması bu nedenledir. Kullanıma hiç uygun olmayan nitelikte metal üreterek, «basit fırınlar» gerçekten çok büyük kaynakların israf edilmesine yol açtı, oysa büyük sanayi işletmeleri genellikle ham ve diğer maddeler, yakıt ve işgücü yetersizliği ile karşılaşmaktaydı. Daha da önemlisi, küçük işletmelerden gelen düşük standartlı hammaddeler ve teknolojik disiplinin sürekli olarak bozulması büyük işletmelerde, zaman zaman yüzde 20 den yüzde 40'a kadar varan israfa yol açtı.

Sanayi işletmelerinin çalışmasındaki önemli bir başka güçlük de, «büyük sıçrama» döneminde tamamlayıcı ürünler üretmiş olan birçok işletmenin çoğunlukla küçük işletmelerde kullanılacak olan tamamlanmış mallar üretimine dönüştürülmüş olmasıydı. Sonuç olarak, birçok büyük fabrika mallarını

iletebilmek olanağından yoksun bırakıldı. Tamamlanmamış gereç, makinalar, vb. fabrikalarda yığıldı ve çoğu kez o durumda tüketiciye verildi. Birçok gereç takımları tamamlanmadığı için, bitirilmiş projelerde aylarca faaliyete başlanılamadı. Tamamlayıcı parçalar için, Çin'de yapılmış olması gereken gereçlerin ithal listeleri kabarmaktaydı.

1958'den 1960'a kadar sanayiin hızlı büyümesi başta «kitlelerin devrimci ruhu»na bağımlı kılındığından her sanayi işletmesi kendi «sıçrama»larını daha fazla işçi toplayarak gerçekleştirmeye yöneldi. Sadece 1958'de sanayi ve büro işçilerinin sayısı hemen hemen iki katına çıktı. Bu artışın bir kısmı doğal olarak yeni başlanan büyük sanayi projelerindendi, ancak büyük bir kısmı ise kol emeğinin egemen olduğu, mantar gibi türeyen küçük işletmelerin «sıçrama» planlarını ne pahasına olursa olsun, hattâ kitle halinde geçici işçi ve çırak alarak, gerçekleştirmek istemelerinin sonucuydu. Önemli bir gösterge de 1958'de bu tür işletmelerin yeni çırak işçi ve personelin çoğunu içermekte oluşuydu. Bazı sanayi işletmeleri üretim gereçlerinin hepsini birden nadiren çalıştırabileceği bir şekilde çalıştırdıkları işgücü sayısını bir yılda 3 ilâ 5 misli artırmışlardır: bazı kesimlerde toplam işgücünün dörtte üçünü çıraklar oluştururken, bir makinenin etrafında 6 veya 8 kadar çırağın toplandığına sık sık rastlanabilirdi.

Küçük işletmelerdeki işçi sayısındaki büyük artış, gerekli araç yetersizliği ve çok fazla vasıfsız insan gücünün alınması sanayideki emek verimliliği üzerinde olumsuz bir etki yaptı. Her ne kadar 1958'de bazı büyük işletmelerde emek verimliliğinden bazı artışlar olduysa da, bir bütün olarak sanayide (küçük ölçekli üretim dahil) işçi başına ortalama verimlilik düştü, düşüş birçok küçük işletmenin yapıldığı ve birçok yeni işçinin alındığı sanayilerde daha da belirgindi.

«Büyük sıçrama» hedeflerine ulaşılmasının en önemli yolu tüm üretim sürecini aşırı yoğunlaştırmak, çalışma saatlerini uzatmak, vardiyaları artırmak, halkı bayram ve tatil günlerinde çalıştırmak ,işletme koşullarında keyfî değişiklikler yaparak gereçlere fazla yük yüklemek ve onarımlar arasındaki dönemi uzatmaktı.

Bütün bunlar tüm sanayi işletmelerinde bozukluklara, işçilerin aşırı yorulmasına, gereçlerin hızla yıpranmasına ve yakıt, temel ve hammaddeler arzında büyüyen bir gerilime yolaçtı. Sanayinin çok yüksek büyüme oranı bir aylık, üç aylık veya altı aylık dönemlerden dönemlere düzensiz iniş ve çıkışları örtmeye yöneldi.

«Büyük sıçrama» döneminde insanların aşırı çalıştırılmaları ve zayıflayan kaynaklar, büyüyen ekonomik oransızlıklarla birleşince, ekonomik gelişme de 1961'de ulusal ekonominin her kesiminde, özel olarak sanayide keskin üretim düşüşleri ile kendini gösteren, kaçınılmaz düzensizliklere yol açtı. Bu, Ocak 1961'deki Sekizinci ÇKP Merkez Komitesinin 9. Birleşik Outrumunun, sermaye tesisleri kuruluşunda, özellikle ağır sanayide bir kısıtlama ve zayıf kesimlerin, özellikle tarımın desteklenmesine ağırlık vermek anlamına gelen «ulusal ekonomide düzenleme, güçlenme, eksikleri tamamlama ve yükselme»ye yönelik kararlarında resmî olarak kayıtlara geçirildi. «Düzenleme» çizgisi varolan durum ve koşullardan ortaya çıkmaktaydı: yakıt, ham ve diğer maddelerin stokları tamamiyle tüketilmişti. Çeşitli kesimler arasında ortaya çıkan yeni oransızlıklar, gereçlerin yıpranması ve eskimeşi ve işçi sınıfının yıpranması sonucu bunların yeniden sağlanması olanaksızdı. Her ne kadar kısıntının kendisi «büyük sıçrama»nın kaçınılmaz sonucuysa da, «düzenleme» döneminin ilk yılında sanayi üretimindeki düşüşün büyüklüğü korkunçtu; büyük sanayinin ve ana sanayi mallarının üretimi hemen hemen yarıya inmişti. Sanayideki sermaye kuruluşu gerçek bir durgunluğa gelmişti, özellikle «büyük sıçrama» döneminde yatırımın en yoğun olduğu dallarda. Sermaye tesisleri kuruluşundaki bu durgunluğun (birkaç istisna dışında) resmî özürü, 2. beş yıllık dönemin ilk yıllarında, sanayinin —özel olarak ağır sanayinin— hızlı gelişmesi ve daha 1959'da İkinci Beş Yıllık Planın 1962 için öngördüğü temel mallar üretimindeki hedeflere ulaşılmış olmasıydı.

Yapılmakta olan projelerin büyük bir kısmı, tamamlanma durumları gözönünde tutulmadan, donduruldu. Bunlar arasında büyük ölçekli metalurji tesisleri, hidroelektrik ve ter-

mik güç merkezleri ve büyük kömür ocakları yer almaktaydı. Büyüklerin yanısıra küçük sanayi projelerindeki durgunluk, büyük miktarlarda Çin malı ve ithâl edilmiş gerecin atıl kalmasına ve yatırılmış kaynakların boşa harcanmasına neden oldu.

Üretimdeki keskin düşüş, özellikle demir ve çelikte, kömür ve maden sanayilerinde, en küçük ocak ve işletmelerin bile kapanmasına yolaçtı. Çok fazla sayıda işçinin taşraya geri gönderilmesi ve eldeki yedek işçi ve çırakların sayısının düşürülmüş olması nedeniyle, faaliyetteki işletmelerin üretiminde de bir düşüş oldu. Sadece 1961'de sanayi işçi ve personelinin sayısı üçte birden daha fazla ve bazı fabrikalarda yarı yarıya düştü. Birçok işletmeler düşük kapasiteyle işletilmek zorunda kalındı. Atıl kapasite büyük işletmelerde yüzde 50'ye kadar çıktı.

«Düzenleme» aşamasında (1961-1965), ana çaba düşüşü durdurmak, üretimi düzenli kılmak ve sonra yeni bir tırmanma için çalışmaktı. 1958-1960 arasında kaynakların büyük ölçekte israf edilmesini izleyen kaynak yetersizliği karşısında, tüm «düzenleme» dönemi süresince ulusal ekonomideki sermaye yatırımları doğal olarak çok ufak kaldı, ana sanayilerin durumunu değiştirebilecek önemli hiçbir şey yapılamadı. Bu nedenle faaliyetteki işletmelerin emek verimliliğindeki artış ile teknik ve ekonomik göstergelerin gelişmesi «düzenleme» döneminin en önemli büyüme etmenleri oldular. Ancak, «düzenleme» aşamasının ilk yıllarında, (özellikle 1961 de) son derece kötü gıda maddeleri üretimi yüzünden işçilerin yetersiz beslenmeleri nedeniyle, büyük işletmelerde emek verimliliği düşmeye devam etti. Yine de düşük emek verimliliği ve büyük sayıda vasıfsız işçi ile çalışan küçük işletmelerin kapatılmasıyla ve de gereksiz işgücünde yapılan kısıntılarla (özellikle yedek işçilerde) geride kalan tüm işletmeler, 1963 ve 1964'teki iyi hasat elde edilmesiyle düzelen gıda durumu ile birlikte, emek verimliliğinde bir miktar yükselme sağlayabildiler. «Düzenleme» aşamasının sonraki yıllarında, «büyük sıçrama» döneminde ihmâl edilmiş maddî teşviklerin yeniden konması, teknolojik disiplinin, planlı bakım ve ona-

rım sisteminin getirilmesi, örgütlenme ve yönetimin düzeltilmesi yolunda atılan adımlar sonucu emek verimliliği yükseldi ve teknik ve ekonomik göstergeler düzeldi.

Bu tedbirler 1962'de sanayi üretiminde göreli bir istikrar, 1963'de küçük ölçüde bir gelişim ve 1964 ve 1965'te belirgin bir büyümenin elde edilmesine yardım etti. «Düzenleme» dönemi sonunda sanayide görülen belirgin ilerlemeye rağmen, temel alanlarındaki üretim hâlâ bir zamanların yüksek düzeyine ulaşamamıştı ve birçok işletme düşük kapasiteyle çalışmaya devam ediyordu.

1966'da başlatılan «kültür devrimi», «düzenleme» dönemi boyunca ulusal ekonomiyi normalleştirmeye ve geliştirmeye yardım eden ne varsa silip süpürdü. Bu, herşeyden önce, üretimi artıran bazı ekonomik kaldıraçların kullanımını etkiledi. Üretim, bir kez daha örgütsel bir karışıklık içine düştü, teknik uzmanlar ve maddî teşvik ilkesine karşı şiddetli saldırılar başladı.

Çin liderleri doğal olarak geçmişin büyük ekonomik hatalarından kaçınmaya çalıştı. Bu yolda son birkaç yılın ekonomik siyasetinde aldığı tedbirler şunlardı: teknik uzmanlara yersiz baskılar yapılmasının yanlışlığı ve üretimin bilimsel ve teknolojik uzmansız yapılamayacağı anlaşılınca, onlara kur yapmak; yeni bir kıtlık tehlikesi korkusundan, üretime, özellikle tarıma, «kültür devrimi»nin yayılmasını sınırlandırıcı girişimlerde bulunmak; üretime katılmak, iş disiplinini sağlamak ve israfı önlemek çağrılarının etkisiz olduğu yerlerde askerî denetim kurmak; maddî teşviklere karşı mücadele, bu yeterli sonuç vermezse, emekçilerin kişisel teşviklerden vazgeçmelerini zorla sağlamak.

Bu dönüş ve kaçışlar Çin liderlerinin «büyük sıçrama» siyasetinin yolaçtığı ekonomik felâketin bir diğer örneğinden sakınmalarını olanaklı kıldı. Ancak üretimde 1966'da ilan edilen bir başka «büyük sıçrama»nın da gerçekleşmediği ortadaydı. Sanayie «kültür devrimi»nin yayılması, 1966'ya oranla 1967 üretiminde yüzde 15'le 20 arasında bir düşüşe yolaçtı. 1968'in ilk altı ayında, sanayinin durumu kötüleşmeye devam etti ve üretimde askerî denetimi artırıcı acil tedbirler ancak

işletmelerdeki eski uyumun bir kısmını yeniden kurmaya yardım edebildi. Ancak üretim ve nüfusun yakıt, elektrik enerjisi, ulaşım ve ana gıda maddeleri donatımındaki düzensizlikler süreklileşti. Sanayi ancak 1970'te 1966'daki düzeyine ulaşabildi.

Geniş olarak benimsenen «dalga gibi kalkınma» öğretisi gerçekte son on yılın telaşlı ekonomik gidişini gerekçelemeyi amaçlıyordu. Ancak, ekonominin bu hastalığının tüm suçunu hava durumuna, sermaye tesisleri kuruluşundaki değişiklik lere, çeşitli dallardaki işgücünün büyüklüğüne, emek verimliliğine ve çalışan halkın yaratıcı yeteneğinin derecesine yüklemeğe çalışmak geçersizdir. Çin liderleri son zamanlarda ekonomik sorunlarla istedikleri gibi oynayan bir tavır aldılar: bir sanayiden diğerine hızlı ve sık insangücü aktarmaları; projelerin öncelikler sırasına, önemine ve ivediliğine, sonradan atıl kalma durumlarına hiç dikkat etmeden, yaygın ve ateşli bir kuruluş çalışması; doğal felâketler karşısında bütünüyle savunmasız kalmış olan tarımın malzeme, malî ve işgücü kaynaklarının kuruması sonucu belirgin ölçüde zayıflaması; sonuç olarak ülkenin sanayi kalkınma programının kısılması, bu tavrın örnekleridir.

Bu nedenle, «dalga gibi kalkınma yasası»nın nesnel olduğunu ısrarla kanıtlama çabalarında, kendi iktisatçıları gibi Çin liderleri de, kendi yanlışlarını gerekçelemek için Marksist-Leninist felsefenin bütünüyle doğru önermelerini, tamamen kapsamları dışında zikrederler. Örneğin, her gelişmenin kaynağını ve itici gücünü açıklayan zıtların birliği ve mücadelesi yasasını ve her gelişmenin döngüsel olduğunu söyleyen olumsuzlamanın olumsuzlanması yasasını kendi pratiklerine uygulamaya kalkışırlar.

Her gelişmenin kaynağı ve itici gücü üzerindeki Marksist-Leninist yargıların köküne inme çabası göstermeden Çin iktisatçıları şu ilkel metni öne sürerler: «Atasözü der ki: 'Yang-Çe nehrinde, arkadaki dalga öndekini hızlandırır' gerçekten, Yang-Çe ve Hwang Ho'nun suları daima birbirini izleyen dalgalarla ileri doğru akar. Diyalektik materyalizm dünyadaki herşeyin devresel, döngüsel ve dalga gibi ileri hareket ederek

geliştiklerine inanır... Ulusal ekonomimizin gelişimi başka herşey gibi, dengesizlikten dengeye ve sonra dengeden dengesizliğe ilerleyen dalga gibi bir harekettir... Başka bir deyişle, nesnel evrenin kendisi diyalektik, devresel bir şekilde geliştiğinden biz de çalışmamızda dalgalar halinde hareket etmeliyiz.» (6)

Metin sadece basit ve ilkel bir diyalektik anlayışını göstermekle kalmıyor, diyalektikle hiçbir ilişkisi olmayan, Çin liderlerinin ekonomik eylemlerine sofistçe bir gerekçe bulmaya da çalışıyor.

«Dalga gibi kalkınma» öğretisi Mao'nun felsefî kavramlarının birinden doğar. 1957'de Mao, «Halk Arasındaki Çelişkilerin Doğru Değerlendirilmesi» adlı eserinde şöyle yazar: «Her yıl ülkemiz birikim ve tüketim arasında doğru bir oran kurmaya ve üretim ile toplumun ihtiyaçları arasında denge sağlamak için bir ekonomik plan yapar. 'Denge' ile zıtların geçici, göreli bir birliğini kastediyoruz. Her yılın sonunda bir bütün olarak alındığında, böyle bir denge zıtların mücadelesince bozulmuştur, sağlanan birlik bir değişime uğramış, denge dengesizliğe dönüşmüş, birlik ayrılığa dönüşmüş ve bir kez daha gelecek yıl için birlik ve dengeyi sağlamak gerekli olmuştur. Planlı ekonomimizin üstün niteliğidir, bu. Hattâ, bu denge ve birlik her ay, her üç ayda kısmen bozulur ve yeni tikel ayarlamalar gerekli olur.» (7)

Mao'nun, ekonomide sürekli olarak tekrarlanan dengesizlikler hakkındaki fikirleri, «dalga gibi kalkınma» öğretisine bir temel gibi sunularak, diğer ÇKP liderlerince tekrarlandı. Devlet konseyinin Başkan Yardımcısı, Li Hsien-nien, Şubat 1958'deki Birinci Ulusal Halk Konseyinin Beşinci Oturumunda şöyle dedi: «Devrimci ruhla dolu olarak, eski ve yerleşmiş dengeyi bozmaya, yeni ve ileri bir dengeyi yaratmaya, sadece bozup ve yeniden kurmak için, bir dalganın diğerinin arkasından yetişmesi gibi, devam etmeliyiz. İşte davamızın ilerleyici hareket yasası budur.»

«Dalga gibi kalkınma»nın salt Çin'in ekonomik gelişmesinin çözümlenmesinden çıkarılan bir yargı olarak değil de,

herhangi bir sosyalist ekonomi için geçerli olabilecek nesnel bir yasa olarak sunulmasına dikkat etmek gerek.

Marksist diyalektik üzerine olan basit anlayışlarıyla Çin iktisatçıları, düzenli bir büyüme hızının elde edilmesindeki olanaksızlığı «sosyalist üretimin gelişmesinin kaçınılmaz **eğilimi» olarak ileri sürerek, oranlı ve dengeli gelişme** yasasının özünü saptırmışlardır.

Ancak bu «teorinin» evriminin ÇHC'de ekonomik kuruluşun çeşitli aşamaları kanalıyla çözümlenmesi, bu «teorinin» aslında geçmiş yılların hatalı ekonomik yönetimini örtmek için bir teorik temel hazırlama çabasından başka bir şey olmadığını ortaya koyar.

1956'daki ekonomiyi zorla hızlandırma girişimi geniş çapta ekonomik oranları altüst etmiş ve 1957'de gelişme hızını düşürmüştü. Tam bu sıralarda Mao ekonomide sürekli dengesizliklerden söz etmekteydi. 1958'de «büyük sıçrama» planı sosyalist kuruluşta eşi görülmemiş bir yükselişi öngörmesine rağmen, 1956 ve 1957'nin verdiği deneylilikle Çin liderleri 1958 de Mao'nun ulusal ekonomide dengesizliklerin kaçınılmaz olduğu düşüncesini (özellikle daha aklı başında ve uzak görüşlü iktisatçıların bu tür girişimlere karşı sürekli ihtarları ile), yeniden vurgulamaya başladılar. Bu daha aklı başında ve uzak görüşlü iktisatçılar «sanayide normal düzen»e ve «bilimsel yöntemler»e gözü kapalı bağlılıkla ve sosyalist kuruluşta Parti'nin «kitle çizgisi»nin yerine «bir 'düzenli' yöntemler dizisi ve canlı, etkin kitle hareketlerinin yerine yalın yönetimsel emirleri» geçirme girişimi ile suçlandılar. (8) Ekonomik yönetimde daha gerçekçi bir siyasetin savunucuları, bir «sıçrama»ya girişildiği ve üretimin «gel-git-büyüyerek gel» (yani sıçrama-duruş- daha büyük sıçrama) biçimini izlediği bir zamanda, 1956 başarısını sürdürmeyi engelleyen bir «öznel tembellik» ve «tutuculukla» suçlanmışlardır. Sekizinci Ulusal Kongrenin İkinci Oturumunda ÇKP Merkez Komitesinin sunduğu rapor şöyle demekteydi: «Parti ve kitleler bu U-biçimli gelişmeden derslerini almışlardır.» (9)

Ancak, «büyük sıçrama»nın ilk senesinde yeni yönetim yöntemleri altında Çin ekonomisinin dura kalka gelişeceği or-

taya çıkmıştı. 1958 Haziran ve Temmuz'unda örgütsel düzensizlikler, ham ve diğer madde stoklarının israf edilmesi sonucu gerileyen sanayi üretimi karşısında Maocular, sözde kitle hareketini olumsuz yönde etkileyen ve üretimde «küçük bir U»ya yol açan «bir avuç sağcı oportünist unsurlara» karşı şiddetli bir saldırıya geçtiler. Maocular, ancak ÇKP Merkez Komitesi Sekizinci Birleşik Oturumunda sağ sapmaya karşı mücadele ve tüm güçle üretimde hızlı bir artış için uğraşmaya yönelik çağrıda bulunulduğunda ülke çapında canlı bir hareketin başladığı ve üretim miktarının keskin bir şekilde arttığını öne sürdüler. Sürekli bir «büyük sıçrama»yı gerçekleştirmeyi sözde olanaksız kılan tutuculuk ve tembelliğin yolaçtığı «U-biçimli gelişme»ye karşı tavır alırken Maocular aynı zamanda dalga gibi kalkınmanın sosyalizmde işleyen ekonomik bir yasa olduğu düşüncesini sürdürüyorlardı: «'U-biçimli' gelişme ile 'dalga gibi' kalkınma görünüşteki benzerliklerine rağmen özde tamamen farklıdırlar. Bir çeşit öznel tembellik sonucu büyüme hızında bir yavaşlama olan, önlenme ve giderilme olanağı mevcut 'U-biçimli gelişme'nin kaçınılmaz olan hiçbir yanı yoktur, oysa dalga gibi kalkınma, nesne ve olayların gelişiminin ayrılmaz bir parçasıdır.» ([10])

1959'da ve 1960'ın ilk yarısında «dalga gibi kalkınma» öğretisinin geniş ölçüde yaygınlaşması vaad edilen «sürekli sıçrama»nın gevşeme aşamasına bir katkı idi. Bu nedenle öğreti, çeşitli etmenlere bağlı olarak büyüme hızının bir yılda diğerine yükselip, alçalabileceği düşüncesine ağırlık vermekteydi. Bu şekilde 1958'den sonra sıçramanın yavaşlaması doğal gösterilmekteydi. «Bu ve başka nedenlerle, ulusal ekonomi kaçınılmaz olarak dalga gibi ilerleyecektir: büyüme hızı bazen biraz yüksek, bazen biraz düşük olabilir. Bu normal olarak değerlendirilmedir.» ([11])

«Büyük sıçrama»nın ilk üç yılındaki Çin'in ekonomik gelişmesinin sonuçlarını özetleyen bir makalede bu düşünce daha açıkça ortaya konmaktaydı: «Ekonomi dahil, tüm nesne ve olaylar döngüsel yükseliş ve dalga gibi gelişme yasasına bağlıdırlar. Bu ülke sanayiinde 'büyük sıçrama' şöyle süregelmektedir: belli bir temel üzerinde ve belli üretim koşulları al-

tında kalkınma hızı birkaç yıl için çok yüksek; sonraki birkaç yıl için görece düşüktür ve sonra tekrar yükselir.» ([12]) Artık, «bir avuç sağ oportünist unsurların» ekonomik büyüme hızındaki genel düşüşe yolaçtığı suçlaması getirilemeyeceğinden, Maocular üretimde önleyemeyecekleri gelecek gerilemeye, ki bu kez büyük olacağı belliydi, daha sağlam bir teorik temel sağlamaya çalışıyorlardı. Büyüme hızının yıldan yıla zorunlu olarak değişeceği şeklindeki görünüşte zararsız ve bilinen açıklamalarına başlayarak Maocular sosyalist ekonomik gelişme yasası olduğu öne sürülen iniş çıkışlı kalkınmanın ilk zamanlarda vaadedildiği gibi sürekli olmaktan çok, kaçınılmaz olarak «çok hızlı - yavaş yeniden hızlı» şeklinde bir yol izleyeceği fikrini vurgulamaya başladılar.

Üretimdeki keskin gerileme ve 1961'de ÇKP Merkez Komitesi Dokuzuncu Birleşik Oturumunda 'düzenleme' çizgisinin kabul edilmesiyle «dalga gibi kalkınma» öğretisi yeniden canlandı. Ancak, bu hız savunucuları büyüme hızının yıldan yıla değişeceği üzerinde durmaktansa, sosyalist ekonominin içsel gelişimi sonucu «hızlı kalkınmayı» doğal olarak bir «koruma» döneminin izleyeceğini kanıtlamaya yöneldiler. «Sosyalist bir ekonomi kuşkusuz hızla kalkınacaktır; ancak aynı zamanda, hızlı kalkınma mutlaka düzenleme, koruma, tamamlama, yükselme ve tekrar hızlı kalkınma tarafından izlenir... Bu süreç yeni hızlı kalkınmanın aşaması için zorunlu bir koşuldur. Bu aşamalı kalkınma, sosyalist ekonomik kalkınmanın yükse hızının daha derin ve keskin yorumu olan, 'kalkınma-koruma-daha fazla kalkınma' düzenlemesi ile özetlenebilir.» ([13])

'Dalga gibi kalkınma' öğretisi Çin'in ekonomik gerçeğindeki güçlükleri ve yetersizlikleri nesnel bir düzen imiş gibi göstermekte, kapitalist ekonomik gelişmenin devreselliğini sosyalist ekonomiye aşılamakta ve gelişmede tekrarlanan iniş çıkışları, oranlı ve dengeli gelişmenin yerine geçirmektedir. Yeni öğretinin savunucuları hızlı çalışma ve sıçramalara karşı çıkan herkesi «önündeki kurttan, arkadaki kaplandan» korkan, «devrimci cesaretten yoksun, düzgün ve ölçülü bir hayat çizgisini tercih eden» sağcı oportünistler olmakla suçlamıştır. Dahası, «dalga gibi kalkınma»yı, «sosyalist kuruluşun

çeşitli boyutlarında sıçrama üstüne sıçramayı getirmek» üzere kullanılacak önemli bir pratik eylem yöntemi olarak öne sürmüşlerdir.» (14)

Çin propagandasının «kültür devrimi» sırasında gerçekleştiğini öne sürdüğü «bir başka sıçramanın temelinin atılması» gerçeği onlarca, Çin liderlerinin yeni yöntemlerinin geçerliliğini kanıtlamaktaydı. 18 Kasım 1969 tarihli sayısında *Jenmin Jihpao*'da şöyle yazıyordu: «Yeni sıçrama ilkelerinin tedbirli ve dengeli uygulanması ülkenin geri kalmış görünümünü hızla değiştirebilir ve tüm burjuva kalıntıları yok edebilir.» ÇKP 9. Kongre raporu, «kültür devrimi»nin toplumsal üretim'in gelişmesinde «büyük bir itici güç» olduğunu belirtmekteydi. Bu açıklamayı destekleyen hiçbir kanıt verilmemiş ancak «büyük proleter kültür devriminin büyük proleter zaferinin kuşkusuz, ekonomik cephede ve sosyalist kuruluşun diğer alanlarında yeni bir sıçrama getireceği» öne sürülmüştü. (15) Oysa pratikte, yeni yöntemin Çin'de sosyalist kuruluşa zarardan başka birşey getirmediği ortaya çıkmıştı.

Öyle ki, planlı ve temkinli kalkınmanın ilk sekiz yılında ülke sadece çökmüş bir ekonomiyi hızla onarmakla kalmamış, aynı zamanda sanayileşmenin temellerini de atmıştı. Oysa bunu izleyen on yıl içinde, ümitli olmak için tüm koşullar mevcut iken Çin ekonomisi telaşlı bir gelişme içine sürüklendi: «büyük sıçrama»nın ilk yıllarında üretimde kısa süren yükselmeyi, 1961 de ağır bir çöküş ve 1964 de bir duraklama ve yeniden canlanma ve 1965 de «kültür devrimi» sırasında tekrar bir çöküş izledi.

Muazzam insan emeği ve kaynak kullanımına rağmen, ekonominin on yılı aşkın bir süredir tutulduğu humma, üretici güçleri belirgin bir gelişmeden alıkoydu. «Büyük sıçrama» yoluyla toplumsal üretimi arttırma girişimi kesin olarak ekonomik büyüme hızında bir düşmeye yol açtı. 1950 den 1957 ye kadar sanayide ortalama artış yüzde 24, tarımda ise yüzde 8 idi. Oysa 1958 ile 1968 arasında artış sırasıyla yüzde 5'e ve yüzde 0'a indi.

«Sıçramalı» kalkınmanın, 1958 de Çin liderleri tarafından

ön görülen hedefleri gerçekleştirip, gerçekleştirmediğini anlamak için on yıllık süre içinde Çin'deki ekonomik gelişmeye bir göz atalım.

1957 Kasım'ında yapılan Çin ekonomisine ilişkin gözlemler, 15 yıl içinde Çin'in temel sanayi ürünleri üretiminde İngiltere'ye yetişeceğini öne sürmekteydi. Slogan, ikinci beş yıllık planın somut hedeflerine bağlanmıştı ve ülkenin gerçek olanakları ile uyumlu idi.

Ancak, «büyük sıçrama»nın daha ilk yıllarında slogan yerini bir başkasına terk etti: İngiltere en fazla on yıl içinde ve hatta daha da kısa bir süre içinde geçilmeliydi. Aynı zamanda bunu izleyen dört ya da beş yıl içinde Çin'in ABD'yi yakalayacağı ve geçeceği ileri sürüldü. Temel ürünlerin üretim planları bu hedeflere göre yeniden ayarlandı. 1965 yılında Çin'in artık ekonomik olarak gelişmiş ülkeler arasında olduğuna ilişkin çeşitli göstergeler hazırlandı.

Oysa, 1962 de Çin ekonomisinin gerçek durumuna bir bakış 1956 da Sekizinci Ulusal Kongrede kabul edilen İkinci Beş Yıllık Plan çerçevesindeki başlıca yıllık hedeflerin ağır sanayi üretiminde sadece üçte ikisinin, hafif sanayi ve tarımda ise ancak yarısının karşılanabildiğini ortaya koyar.

Hesaplamalar göstermektedir ki, Çin ekonomisi 1958 ile 1968 arasında İkinci Beş Yıllık Plan'ın hızı ile belli başlı ağır sanayi ürünleri üretiminde bugünkü düzeyin 1.5-2 katı, hafif sanayide 2-3 katı, tarımda 2 katı düzeyine ulaşabilirdi.

Çin, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Planların yürütülmesi ile ulaşabileceği düzeyden daha nekadar geri kalacaktır?

1961 ile 1968 arasında malzeme üretiminin temel alanlarında yıllık artış yüzde 4 veya 5'i geçmedi. Bu hız veri alındığında, ekonomisi planlı ve temkinli olsaydı 1967 de ulaşabileceği düzey için bu durumda enaz onbeş yıl gerekmektedir.

«Kültür devrimi»nin yol açtığı ekonomik karışıklık döneminin sona erdiği ve yıllık büyüme hızının yüzde 7 ile 1. arasında olacağını farz etsek bile, Çin şimdi ulaşmış olabileceği düzeye en az sekiz, on yılda ulaşabilir.

İşte bu, Çin ekonomisinin temkinli kalkınma yerine inişli çıkışlı gelişmesinin ona kaybettirdiği zaman süresidir.

V

MARKSİST-LENİNİST YENİDEN ÜRETİM TEORİSİNE MAOCU «KATKI»

BASİT VE GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM

Marksist-Leninist yeniden üretim teorisi, Marksizm Leninizm'in kurucuları tarafından ortaya konan ve sonraları dünya sosyalist sistemi içindeki ülkelerin sosyalist ve komünist kuruluş dönemlerinde özenle işlenen ekonomik öğretinin en önemli bölümlerinden biridir.

ÇKP Merkez Komitesi'nin bir organı olan *Hungchi*'ye göre, Çin basınında yeniden üretim meseleleri üzerine açılan geniş tartışma Çin'li iktisatçıların Marksist-Leninist yeniden üretim teorisine «yeni katkılar»da bulunmalarına yol açmıştır. (1) Gelin, Marksist-Leninist teorinin bazı temel önermelerini Çin'li iktisatçıların görüşleri ile karşılaştıralım ve bu «katkı» neymiş görelim.

«Büyük sıçrama» girişiminin başarısızlığını izleyen birkaç yıl içinde üretim genel olarak altüst edilmiş olduğu ve ulusal ölçekte genişletilmiş yeniden üretim olanaksızlaştığı için, Çin iktisatçıları basit yeniden üretim sorunlarına büyük bir ilgi göstermeye başladılar. «Çin koşullarında sosyalist yeniden üretimin enine boyuna çözümlenmesi» sonucu vardıkları temel yargı, «hiçbir ekonomik formasyonda genişletilmiş yeniden üretim olmaksızın mutlak basit yeniden üretim olamayacağı», bu nedenle «hiçbir ekonomik formasyonda (sosyalizm dahil) basit yeniden üretim olmaksızın genişletilmiş yeniden üretim olamayacağı» idi. (2)

Bu yolda, ilkel komünal, köleci ve feodal düzende geniş-

letilmiş yeniden üretimin ve kapitalizmde basit yeniden üretimin geçerli olduğu tarihsel örnekler gösterdiler. Gerçekten, genişletilmiş yeniden üretim, genellikle maddi üretim sürecinde daha fazla insan gücü kullanıldığı tipik durumlarda, kapitalizm-öncesi formasyonlarda basit yeniden üretimle birlikte varolabilmiştir. Eski çağlardaki tekniksel düzeyin çok geri oluşu yüzünden o zamanların dev yapıları ancak büyük kitle emeği ile gerçekleştirilebiliyordu. Öte yandan, kapitalizmde de basit yeniden üretim (bunalım dönemlerinde) bir süre için genişletilmiş yeniden üretimin yerini alabilir. Ancak bu, hiçbir şekilde aynı ölçekte üretimin genel kurala bir istisna ve genişletilmiş yeniden üretimin kapitalist ekonominin temel yasası olduğu gerçeğine ters düşmez. Marx, «sabit bir ölçekte bile yeniden üretimi etkileyen müdahaleler» dışında yeniden üretimin ancak iki normal durumunun olanaklı olduğunu açıkca göstermiştir: «Ya basit ölçekte yeniden üretim vardır, ya da artık-değerin sermayeye dönüşmesi, yani birikim.» (3) Marx basit yeniden üretimin, yani aynı ölçekte yeniden üretimin bir soyutlama olduğunu söylemişti. Çünkü bir yandan, kapitalist koşullar altında birikimin varolmayışının, yani aynı ölçekte yeniden üretimin varlığının (ki bu kapitalist üretim hiçbir zaman varolmadı anlamına gelir), geçersiz bir varsayım olduğuna ve öte yandan üretim koşullarının yıldan yıla değişeceğine (basit yeniden üretimle kastedilen şey) inanıyordu. (4) Toplumsal üretim ölçeğinin yıldan yıla genişlemesinin, yani genişletilmiş yeniden üretimin sürekli olduğu şeklindeki Marx'ın önermesi sosyalizm için daha da geçerlidir. Sosyalizmin (bırakın komünizmi) maddi ve tekniksel temelleri, kesintisiz gelişme ve üretim güçlerinde ilerleme olmaksızın asla inşa edilemez.

Sosyalist yeniden üretimin çözümlemesinde, basit yeniden üretim, birincisi genişletilmiş ölçekte yeniden üretimin ekonomik süreçlerinin çözümlemesinde toplumsal yeniden üretimin çeşitli boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran ve böylece birikim yasalarının bilinmesini sağlayan bir «teorik soyutlama» olarak ve ikincisi genişletilmiş yeniden üre-

timin «gerçek bir etmeni», genişleme ancak başlangıç ölçeği elde edildiğinde sağlanabileceği için onun bir parçası olarak teorik açıdan iki ayrı nedenle ele alınabilir. Bununla birlikte, ÇKP liderlerinin bilimsel olmayan, iradeci siyasetleri yüzünden Çin ekonomisi yıllarca durgun ve bunalımlı kaldı diye sosyalist üretim tarzında basit yeniden üretimin, genişletilmiş yeniden üretimle birlikte varolduğu sonucuna varmak tamamen yanlış olur. Buna rağmen, «büyük sıçrama»nın başarısızlığından sonra Çin'de basılan birçok makalede bir bütün olarak üretimi genişleyen bir ölçekte tutabilmek bir yana, her toplumun zaman zaman kısmi olarak genişletilmiş yeniden üretimi veya basit yeniden üretim düzeyini sürdürmek hatta tüm üretim ölçeğini düşürmek zorunda olduğunu **israrla öne sürdüler.** (5) **Başka bir deyişle, Çinli teorisyenler** sosyalist toplumda yeniden üretimin herzaman genişlemediği veya oranlı ve dengeli gelişme yasasına uymadığı, aksine, «genel» genişletilmiş yeniden üretimle «kısmi» genişletilmiş hatta basit yeniden üretim arasında düzenli ve doğal olarak değiştiği ve dahası bunun sosyalist düzen için bir üstünlük sağladığı inancındadırlar

Sosyalist düzende basit yeniden üretimi ayırma gereği ve sosyalizmde bu kategorinin önemi üzerinde israr ederlerken, Marksizm-Leninizm'in kurucularına, özellikle en temel ihtiyacın eski ölçekte yeniden üretim yapabilmek olduğunu söyleyerek sosyalizmde basit yeniden üretimin önemini vurguladığını iddia ettikleri Marx'a atıf yaparlar. Ancak, salt bu nokta üzerinde kalmakla, Marx'ın *Gotha Programının Eleştirisi*'nde ortaya koyduğu şu diğer noktaları atlarlar: 'Emeğin yarattıklarını' emeğin ürünleri anlamında alırsak, bu durumda emeğin toplu yaratısı, *toplumsal ürünün tamamıdır.*

«Bundan şunlar düşülmelidir:

«*Birincisi,* yıpranan üretim araçlarının yenilenmesi için ayrılan fon. (Çinli iktisatçılar buradan ileri gitmezler — E.K.)

«*İkincisi,* üretimi arttırmak için bir ek fon.

«*Üçüncüsü,* kazalar, doğal felaketlerin sebep olduğu düzensizliklere v.b. karşı bir yedek güvenlik fonu.» (6)

Çinli iktisatçıların yakın zamanlarda basit ve genişletilmiş yeniden üretim üzerine olan görüşlerinin son birkaç yıllık Çin gerçeğine tepki olarak ortaya çıktığını vurgulamak gerek. Bu, aynı zamanda üretim ile sermaye kuruluşu arasındaki, onarım ile yeni gereç yapımı arasındaki ve yenileme ile yeniden kurma arasındaki ilişkiye gösterdikleri özel ilginin nedenini de açıklar. Bu nedenle, gerçek ekonomik hayatta basit ve genişletilmiş yeniden üretim arasındaki bağları doğru olarak kurmanın cari üretimle sermaye kuruluşu, onarımla yeni gereç yapımı ve sabit değerleri düzeltme ile yeniden inşa etme arasındaki bağları doğru kurmak anlamına geldiğini tekrarlar dururlar. Onlara göre halihazır üretim kapasitesi güvenlik altına alındığı ve üretim ölçeği korunduğunda, genişletilmiş yeniden üretime ulaşmak için önce cari üretime ağırlık verip ondan sonra sermaye kuruluşuna yönelmek gerekir; temel sorun yeni gereç yapımı değil eski gereçleri korumakdır ve herşeyden önce sabit değerleri düzeltmek ve yenileştirmek gerekir, ancak ondan sonra yeni inşa ve kuruluşa başlanabilir.

Herşeyden önce, üretim ile sermaye kuruluşu, koruma ile yeni gereç yapımı, v.b. arasındaki bağ basit ve genişletilmiş yeniden üretim arasındaki bağla özdeş değildir. Tek başına cari üretim ve gereçlerin korunması basit yeniden üretim anlamına gelmez; tıpkı sermaye kuruluşu ve yeni gereç yapımının tek başına genişletilmiş yeniden üretim anlamına gelmeyeceği gibi. Ancak Çinli iktisatçıların bu meselelere gösterdikleri ilginin nedeni açıktır çünkü bunlar «büyük sıçrama» döneminin en ateşli sorularıydı: Ya geniş kapsamlı sermaye kuruluşu ile var olan işletmelerin normal faaliyetleri sürdürülemezse, ya onarım servisleri yeni gereç üretimine dönüştürüldüğü için sık sık ortaya çıkan onarım ihtiyaçları ile varolan gereçler ihmal edilirse, v.b.

Ulusal ekonominin tüm alanlarında bir gerilemeye ve birçok kesimde birçok işletmenin genişlemesini engellemeye yol açan bu tür yanlış eylemler karşısında açık ve kararlı bir tavır almak yerine Maocular sosyalist ekonomide

basit ve genişletilmiş yeniden üretim süreçlerinin birlikte varoldukları ve birbirine bağlı oldukları fikrini yaymaya çalıştılar. Yeniden üretim sorunları üzerinde birbirinden çok farklılaşan görüşler şu veya bu şekilde hali hazır tutumu gerekçelemek ve yanlışları Çin liderlerinin Çin ekonomisine bunca zarar getiren davranışlarının değil de nesnel ekonomik yasaların zorunlu sonucu olarak gösterme çabasında uzlaştılar.

Böylece, basit yeniden üretime gösterilen aşırı ilginin, ekonomide «büyük sıçrama»yı izleyen keskin gerileme içinde basitten genişletilmiş yeniden üretime geçebilme yollarını arama girişimi olduğu ortaya çıkar. Ancak, basit yeniden üretimin sorunlarının —Çin'de olduğu gibi— sosyalizmin ekonomi politiğinin son sözü olarak gösterilmesi kabul edilemez.

«SÜPER SANAYİLEŞME» GİRİŞİMLERİNDEN «TARIM EKONOMİK GELİŞMENİN TEMELİDİR» ÇİZGİSİNE

Basitten genişletilmiş yeniden üretime geçme yolları ararlarken Maocular bir kez daha Marksizm-Leninizm'den ayrılmışlardır. Marx'ın genişletilmiş yeniden üretim öğretisinin, Çin'de sosyalist kuruluşun özgül koşullarına uygulandığı ve geliştirildiği şekliyle «tarım ekonomik gelişmenin temeli, sanayi ise itici gücüdür» formülü olarak ifade edildiğini ve formülün birinci kısmının ana nitelikte olduğunu öne sürerler. *Hungchi*'de (No.1, 1963) Mao'nun yeni çizgisinin teoride olduğu kadar pratikte de «yüksek önem» taşıdığı yazılmıştır.

Gerçekten, sosyalist kuruluşta sanayi ile tarım arasındaki koordinasyon çok önemli bir sorundur. Bu nedenle, 500 milyon köylünün bulunduğu, tarım ürünlerinin bir bütün olarak hafif sanayide malların yüzde 80 inin, ağır sanayide yüzde 30 ile 50 sinin üretimine girdiği, doğrudan ya da dolaylı tarım gelirlerinin ülkenin toplam gelirinin yüzde 50 sini oluşturduğu ve tarım ürünleri ile buna bağlı sanayi ürünlerinin ülkenin tüm ihracaatının yüzde 70 ini oluştur-

duğu bir ülkede tarıma büyük bir ilgi gösterilmesi doğaldır. Sosyalist kuruluşun başarısı sanayi ile tarım arasında doğru bir dengenin saptanmasına ve bunun pratikte yürütmesine bağlıdır.

1952'de ortaya konan ÇKP'nin genel çizgisi geri tarım ülkesini modern bir sanayi gücü haline getirilmesinde belirleyici rolün ağır sanayie verileceğini belirtiyordu. Ulusal ekonominin 1953'ten 1957'ye kadar olan Birinci Beş Yıllık Planı üzerine verdiği raporda, Li Fu-chun 1955 Haziran'ında Birinci Ulusal Halk Kongresi İkinci Oturumu'nda şöyle demişti: «Sosyalist sanayileşme, geçiş döneminde ülkemizin temel görevidir ve sosyalist sanayileşmede ana bağ ağır sanayiin gelişmesine öncelik tanımaktır... Ağır sanayiin gelişmesine öncelik tanınması siyaseti ülkemizi güçlü ve varlıklı, halkımızı mutlu kılmak için tek doğru yoldur. Bu yolu izlemekle ülkemizde sosyalizm için güçlü bir ulusal temel hazırlamış olacağız.» (7) Aynı zamanda Li Fu-chun, ülke çabalarını sanayileşme üzerine yoğunlaştırdığında «Tarımın gelişmesinin önemi küçük görülmemelidir. Ülkemizi, uygun bir tarımsal gelişme olmaksızın sanayileştiremeyiz. Sosyalist kuruluş sırasında tarım ve sanayiin gelişmesinde herhangi bir bozukluğu önlemek ve gidermek can alıcı bir önem taşımaktadır.» diye belirtmişti. (8) Birinci Beş Yıllık Plan döneminde, ülkenin sanayileşmede temel hedefini «ülkenin temel güçlerini 156'sı Sovyet yardımı ile yürütülen 634 ek projeyi içeren sanayiin kuruluşu üzerine yoğunlaştırarak sosyalist sanayileşme için gerekli temelin» inşa edilmesi olduğu açıklanmıştı. (9)

Birinci beş yıllık dönemde, Çin liderleri ağır sanayinin gelişmesine öncelik verilmesi siyasetini izlediler. Beş yıllık süre içinde toplam sanayi üretimi 2,3 misli artarken, bu artış üretim araçlarında 3.1 ve tüketim mallarında 1.8 misli idi. Ancak sanayide 1957 için öngörülen hedef yüzde 17.3 aşılırken, bu sayı tarım için yüzde 1.2 idi ve teknik bitkiler gibi bazı çok önemli alanlarda özellikle yağ çıkartılan bitkilerde, hayvan yetiştirme ve ipek böcekçiliğinde hedeflere bile ulaşılamamıştı.

Birinci beş yıllık dönemde tarımın geri kalışının nedenleri, nesnel güçlüklere (doğal felaketlere, zayıf malzeme ve teknik temele, sınırlı mali kaynaklara) ve tarımı geliştirme girişimlerinde yapılan öznel yanılgılara dayanmaktaydı.

Kaynaklar sınırlı ve aşırı ölçüde geri olduğu için sanayinin temellerinin ivedilikle inşası gerekiyordu. Bu durumda tarımda büyük ölçekli kuruluşlara ve makinalaşmaya yönelmek olanaksızdı. Birinci Beş Yıllık dönemde tarıma yapılan devlet yatırımlarının sadece 4,200 milyon yuan oluşu bu nedenleydi. (*)

Eski dönemlerde Çin kırında modern makina namına hiçbir şey yoktu. Bu nedenle tarımın teknik donatımı en ilkel araçtan traktöre kadar akla gelebilecek her türlü araç ve makinenin sağlanması anlamına geliyordu. Birinci beş yıllık dönemde makineleşme pilot bölgelere yöneltilmişti ve oldukça sınırlıydı, çünkü geniş teknik donatım için gerekli temel halâ yaratılmamış durumundaydı. Devrim öncesi Çin'de tarım mühendisliği yoktu ve devrim sonrasında bunu geliştirmek oldukça zaman gerektirmekteydi. Aynı şey suni gübrenin ana kaynağı olan kimya sanayi için geçerliydi.

Birinci beş yıllık dönemde Çin'de kurulmakta olan sadece bir büyük tarım makinaları tesisi vardı: yıllık kapasitesi 15.000 olan ve bu sayıya sadece 1959'da ulaşabilen Loyang traktör fabrikası. Diğer iki tesis, Tientsin ve (araba montaj tesisinde) Nanking traktör fabrikaları hazırlık aşamalarındaydılar. Birinci Beş Yıllık Plan, 210.000 ton kapasitelik beş nitrojen tesisinin 300.000 ton kapasiteli iki fosforlu gübre tesisinin inşasını ve modernleştirilmesini sağladı. Gerçekte birinci beş yıllık dönemde, sadece iki te-

(*) Birinci beş yıllık dönemde tarımda sermaye kuruluşunun önemli bir kısmı köylülerce karşılanmıştı. Plana göre köylülerin 10.000 milyonluk yatırım yapmaları gerekiyordu. Devletin dolaylı harcamaları ile birlikte tarıma ayrılan tüm kaynaklar 18.400 milyonu buluyordu. (plan hedeflerine göre).

sis 1957 sonlarında çalışmaya açıldı: Kirin kimya kompleksinde yılda 300.000 amonyum nitrat kapasiteli ve Sovyet yardımı ile kurulan suni gübre fabrikası ve 200.000 ton kapasiteli Kunyang fosforlu gübre fabrikası. Dönem sonunda, yıllık 400.000 ton süper fosfat kapasiteli Naking fosforlu gübre tesisi donatılmıştı; Lanchow'daki suni gübre tesisi ve Yungli tesisinin ilk bölümü 1939'da ve Taiyuan'daki 100.000 tonluk kapasiteli suni gübre tesisi 1960'da işletmeye açılacaktı. Nankin ve Talien suni gübre tesislerinin genişletilmesi işlemi de 1958 ve 1959'da tamamlanacaktı. Özellikle sosyalist ülkelerden büyük ölçüde suni gübre ithali (birinci beş yılda kullanılan gübrenin yüzde 70'i ithâl edilmekteydi) ve tarımsal makine ve gereç ithâli bile tarımın geri tekniksel temelinde pek az bir ilerleme sağlayabilmişti. Çin tarımındaki bir başka olumsuz etkiye de, Çin liderlerinin 1956'da, tarımsal büyümeyi makineleşmeyi ihmâl ederek, hızlı kooperatifleşme yoluyla sağlamaya çalışmaları yolaçtı.

1956 Eylülünde Sekizinci Ulusal Kongre tarafından ortaya konan İkinci Beş Yıllık Planın ana hedefi ağır sanayie ağırlık verilerek sanayileşmeyi yürütmekti. Plan aynı zamanda ağır sanayie verilen önceliği ulusal ekonominin diğer kesimlerine, özellikle tarıma bağlamak gerekliliği üzerinde durdu. Daha sonra, 1957 de, Mao Tse-tung şöyle yazıyordu: «Sanayi ve tarım aynı zamanda geliştirilmelid Ancak o zaman sanayie gerekli hammaddeler ve pazar sa lanabilecek ve ancak böylelikle güçlü bir ağır sanayi kurmak için büyük fonlar birikebilecektir... Tarım ve hafif sanayinin gelişmesi ile, ağır sanayi pazara ve fonlara kavuşabilecek ve böylece hızla büyüyebilecektir.» (10)

Mao'nun önermeleri, «büyük sıçrama» sırasında ortaya atılan «iki ayak üzerinde yürümek çizgisi» ile yansıtıldı. Bu siyasetin, «ağır sanayinin öncelikli gelişimi ile bir bütün olarak tarımın gelişmesini birleştirmek» gereğini doğru olarak koymasına rağmen yürütülmesi tamamen farklıydı. «Sıçrama»nın ilk günlerinde tarımın üretim potansiyeli bir ölçüde abartılmıştı: birçok yüksek görevli Çin'in tahıl so-

rununun, traktör, tarımsal makine ve kimyasal gübre yetersizliğine rağmen üç yıl içinde çözülebileceğini açıkladılar. Sekizinci Ulusal Kongre'nin İkinci Oturumuna sunulan rapor şöyle demekteydi: «500 milyonluk büyük köylü gücümüzden nasıl yararlanacağımızı bildikten sonra, tarımda, devlet yardımları artmasa bile büyük bir genişlemeyi gerçekleştirebiliriz.» (11) Bu iyimser yargılara katılmayanlar «örgütlü devrimci köylülüğü aşağılamak»la suçlandılar. «İnsanların tüketici oldukları ve nüfus çoğaldıkça tüketimin artacağından başka birşey göremiyorlar. İnsanların herşeyden önce üretici oldukları ve büyük bir nüfus varsa o halde daha büyük üretim ve birikim olanaklarının var olacağını anlayamıyorlar.» (12)

Tarımın üretim potansiyelinin abartılması, gereken malzemenin belirgin bir biçimde yan çizilmesine yol açtı. Daha 1958 yazında, hasatın verimli olacağı belli olunca (kısmen hava koşulları, kısmen de yanlış hesaplamalar sonucu) ağırlık sanayie ve başta pik demir ve çelik üretimine kaydırıldı. «Tüm parti ve tüm halkın sanayi ile uğraşması» yeni slogan oldu. «Sanayi üretiminin gelişmesi tüm halkın evrensel talebi olduğuna göre, sanayileşmeyi tüm Parti'nin ve nüfusun çabaları ile gerçekleştirme ilkesini izlemek ve sanayinin birkaç kişi tarafından yürütülebileceği mitini bütünüyle yoketmek gerekli hale gelmiştir» (13) Sanayinin her yönü ile gelişmesi için somut planlar da vardı. Görece kısa bir süre içinde, ülke bir baştan bir başa sanayi işletmeleri ağı ile örülecekti. (14)

«Büyük sıçrama» sırasındaki ağırlığın sanayie çevrilmesi ,ilkin ülkenin kaynaklarının, tarımsal üretimin daha büyük kısmına el konarak tarımdan sanayi aktarılacağı ve ikincisi önemli ölçüde insangücünün tarımsal üretimden çekileceği anlamını taşıyordu.

Kaynakların tarımdan küçük ölçekli sanayie aktarılması 1958 baharında başladı. Ancak başlangıçta bu, birikimlerin ve «yerel, dağınık kaynakların» önemli olmakla birlikte temkinli bir aktarımından öteye geçmedi. Her bölgede beş yıllık dönem için sanayi yatırımına 12 milyon yuan ay-

rılması öngörülmekteydi, ancak Mayıs 1958 deki ÇKP Sekizinci Kongresi İkinci Oturumdan sonra, tarımdaki birikim ölçeğinin ve hızının küçük ölçekli sanayinin ihtiyaçları için arttırılmasına karar verildi.

1958 sonunda, kırsal halk komünleri 40 milyon kişinin çalıştığı 6 milyon küçük tesis kurmuşlardı. Ancak, bunların büyük bir kısmı kısa bir süre içinde kapandı ve 1959 da halk komünlerinde 6 milyon işçiyi kapsayan ve 10.000 milyon yuanlık üretimi olan 200.000 tesis kaldı.

Tarımdan küçük komün tesislerine aktarılmanın yanısıra büyük ölçüde insangücü de tarım ve hayvancılıkla hiçbir ilgisi olmayan (yönetim, kültürel ve asgari görevler) işlerde çalıştırılmaktaydı. Ancak 1960'ın ikinci yarısında, halk komünlerindeki bu insangücü dağılımının olumsuz etkileri karşısında komünal çerçevede çeşitli işlerde çalışanlar yeniden örgütlendi: 20 milyon kadar insan yeniden tarımsal işlere gönderildiler.

Birçok çiftçi kent sanayiinde çalışmak üzere kırsal bölgeleri terk ediyorlardı: sadece 1958'in ikinci yarısında 10 milyondan fazla çiftçi sanayide sürekli işlere girdiler, Kasım ve Aralık aylarında milyonlarcası daha pik demir ve çelik eritmekte çalışmaya başladılar. «Kısa mesafe ulaşımı» kampanyasında küçük ölçekli üretime hizmet etmek için kırsal komünler 10 milyon insan görevlendirdi.

Sanayie aktarılan on milyonlarca çiftçinin —en üretken kırsal nüfus— sanayide vasıfsız oluşları nedeniyle sanayie yararları pek sınırlıydı. Bu sırada, 1958 sonbaharında tarımda hasatın kaldırılması ve gereken diğer işlerin zamanında yapılması için büyük bir işgücü açığı vardı.

1958 ve 1959 hasatları, Çin tarımının düşük teknik düzeyi ile üretimde sürekli bir büyümeyi sağlayamayacağını ortaya çıkardı. Tarım emek üretkenliğinde beklenen artış gerçekleşmedi çünkü ürünü çok ilkel düşük standartta olan «kırsal sanayi» tarımın maddi ve teknik koşullarına hiçbir katkıda bulunamamıştı.

1959 ilkbaharında ÇKP Merkez Komitesi tarımda makinalaşmaya ağırlık verilmesi ve on yıl içinde gerekli teknik

kuruluşun tamamlanması kararını aldı: bu, kısmen dört yıl içinde, yarısı yedi yılda ve geri kalan kısmı ise son üç yılda tamamlanacaktı. Merkez Komitesinin 1960'da açıklanan ve özellikle yaz ve sonbaharda doğal felâketler sonucu özellikle vurgulanan, tarımın her yönden desteklenmesi çağrısı, bakanlıklara ve çeşitli dairelere somut talimatlar verilmediği, tarım makineleri tesisleri için gereken fonlar arttırılmadığı ve 1959'da ortaya konan plan hedefleri değiştirilmediği için etkisiz kaldı. «Büyük sıçrama» sırasında sanayi hernekadar tarıma daha fazla üretim aracı sağlıyorsa da tarımsal makinaların büyük bir kısmı yakıt ve yedek parça yetersizliğinden dolayı atıl kaldı ve ülkenin en büyük traktör fabrikası olan Loyang düzensiz bir şekilde çalışmaya başladı.

«Büyük sıçrama» döneminde tarım maddi, mali ve insangücü kaynaklarından yoksun bırakılmıştı. Ekonomi-dışı zorlama ve çiftçilerin kesinlikle harap edilmesi bahasına Çin liderleri tarımdan elde edilen birikimi birinci beş yıllık dönemin ortalamasına oranla iki misline çıkarmayı başardılar.

Çalışabilir durumdaki köylülerin hemen hemen üçte biri çifliklerden koparılarak zorla emek ordularına kaydedildiler. İzlenen bu yol tarımda bir bunalıma yolaçtı. 1959'da üretim düşmeye başladı, böylelikle «büyük sıçrama»nın son yılı olan 1960'da 1957'deki düzeyin yüzde 16 altına düşüldü. «Büyük sıçrama» sırasında tarımsal üretim düşüşünün altında yatan diğer belirgin etmenler; halk komünlerinde üretim araçlarının aşırı toplumsallaştırılması sonucu maddi teşvik ilkesinin bozulması; «üçte bir» ilkesine («üçte biri ekime, üçte biri bahçe ve ormanlara, ve diğer üçte biri ise nadasa ayırmak») bağlı olarak ekim alanlarında akıl dışı kesintiler yapılması ve tahrip eden, verimliliğini düşüren derin sürme ve yoğun tohumlamaya verilen aşırı önemdi.

Tarımsal bunalım kısa süre içinde büyük bir hammadde yetersizliğine ve tüketim malları üretiminde keskin bir gerilemeye yolaçtı. Oysa üretim araçları üretimi ulusal eko-

nominin gerçek ihtiyaçları değerlendirilmeden yükseltilmekteydi.

Sanayi kapalı bir döngü içinde çalışıyordu: makina yapımı için metâl üretilirken, makina yapımında ise, temel üretim çizgisinin zararına, «basit metalurji» için araç üretiyordu. Bu tür «üretim için üretim» Çin'in çağdışı hammadde ve yakıt sorunları gibi ulusal ekonomik sorunlarına kapsamlı ve etkin bir çözüm bulunmasını olanaksızlaştırıyordu. Niceliğe verilen önem yüzünden jeolojik araştırmalar bütünüyle ihmâl edilmiş bu yüzden tükenen kaynakların yerine yenileri bulunmamış ve «büyük sıçrama» programına uygun olarak tüm kaynaklarını kullanan ulusal ekonomi büyük bir hammadde ve yakıt ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştı.

Çin liderlerinin «büyük sıçrama» aşamasında sanayi ve tarım arasındaki denge sorununa yaklaşımlarının, bir zamanlar Sovyetler Birliğinde büyük ölçüde eleştirilen ve tarımı bir «sömürge», «her yolla sömürülmesi gerekli bir nesne» olarak gören «iş muhalefeti» ve Troçki'nin tutumlarıyla birçok ortak yanları vardı. «Süper sanayileşme»ye yönelik Troçkist «sol» eğilim gerekli yedekler ve kaynakların sağlanıp sağlanamayacağını dikkate almadan muhteşem sanayileşme planları önermişti. SBKP «aşırıya varan» bu girişimleri, sol sapmaya karşı keskin eleştiriler yönelterek ve 14. Kongre ve sonraki parti kararlarında kendi tavrını koyarak önledi. Bu eleştiriler sanki Çin liderleri de düşünülerek yapılmıştır: «... Sanayi planlaması meselesinde aşırıya gitmek ne demektir? Kaynakları aşmak demektir. İhtiraslı planlar öne sürmek, binlerce, onbinlerce ek işçiyi üretime sokmak, büyük bir şamata koparmak ve sonra fonların yetersiz olduğunun farkına varınca işçileri çıkartmak, büyük kayıplara yolaçmak, yapıcı çabalarımızda düş kırıklığı yaratmak ve siyasal bir skandala yolaçmak demektir... Sanayideki olanaklı gelişmenin ne gerisinde kalmalı ne de önüne geçmeliyiz. Sanayimizin gelişmesiyle eşadımlı olmalı ve onu temellerinden koparmadan ileriye doğru götürmeliyiz.» (15)

Sol sapma ile olan mücadelesinde SBKP, sanayinin, tarım da dahil olmak üzere tüm ulusal ekonomiyi (tarımla belli bir uyum içinde olunduğu ve ülkenin kaynak ve yedekleri dikkate alındığı sürece), yeniden kurmaya hizmet edeceğine işaret etmişti. SSCB de sosyalizmin kuruluşu bu yargıların doğruluğunu kanıtladı. Çin liderlerinin Sovyet deneyini dikkate almaları gerekirdi, oysa «büyük sıçrama» bunun yapıldığını ortaya koydu.

Güçlükler büyüdüğünde, üretim düştüğünde ve ulusal ekonominin «düzenlenmesi»ne başlandığında, Maocular Çin ekonomik düşüncesinin bir «buluşu» olarak gördükleri yeni bir çizgiyi —«tarım temel, sanayi ise ekonomik gelişmenin önde gelen gücüdür çizgisi»— benimsediler. «1960'da Sürdürülen Bazı Bilimsel Tartışmaların Değerlendirilmesi» ([16]) tarımın ulusal ekonomik gelişmenin temeli olduğu tartışmasının, ulusal ekonomik gelişmede tarımın oynaması gerekli özgün rolün derinliğine ve yaygın olarak anlaşılmasına, sanayi ve tarımın eşanlı ve yaygın olarak geliştirilmesi gerektiğine ve yeni çizginin «Başkan Mao'nun Marksist-Leninist ekonomi politikde bir başka önemli yaratıcı genellemesi» olarak kabul edilmesini sağladığını yazıyordu.

Ancak bu hiçbir şekilde sosyalizmin ekonomi politiğinde yeni bir buluş değildi. Dünyanın ilk sosyalist devletinin ekonomik gelişme programını hazırlarken, SBKP, sanayiyi tarım da dahil olmak üzere tüm ulusal ekonominin önde gelen unsuru, geri ve dağınık tarımı kollektif bir çizgide yeniden kurmanın anahtarı olarak değerlendirmişti. Parti Programı ayrıca tarımı hem bir pazar, besin ve hammadde kaynağı hem de ulusal ekonominin gerektirdiği yabancı gereçlerin ithali için ihraç kaynağı olarak sanayinin gelişmesi için bir temel olarak değerlendirmiştir.

Tarım yeniden düzenlenmedikçe, ilkel koşulları giderilmedikçe ve sanayie tarımsal bir temel hazırlanmadıkça sanayinin gelişemiyeceğini dikkate alan SBKP, tarımın yeni bir teknik yapıda hızlandırılması ve ilerletilmesi için gereken tüm gereç ve üretim araçlarının sağlanması hedefini

ortaya koydu. Bunun ancak sanayinin hızlı gelişmesi ile sağlanabileceğine inanmaktaydı.

Çin liderlerinin benimsedikleri yeni çizginin aksine, SBKP nin programı gerek teorik gerekse pratik alanda daha açık ve tutarlı idi. **Birincisi Çin liderlerinin** çizgisi bulanıktı ve tarımın temel, sanayinin ise ekonomik gelişmenin önde gelen gücü olduğu formülü bir sürü yanlış yorumlamaya yol açmaktaydı. İkincisi Çin liderleri ve iktisatçıları şurada burada ekonomik gelişmede sanayinin önemi üzerine konuşmalarına rağmen gerçekte, kendilerine teorik bir kaçamak hazırlıyorlardı. «Tarım sanayinin gelişmesinin temelidir» sloganının bir parçası olarak sanayinin önde gelen rolüne çok dar bir yorum getirilmişti, ve sanayinin gelişmesinin ana çizgisi —tarım dahil olmak üzere tüm ulusal ekonomiye yeni bir temel oluşturacak olan ana sanayi dallarında kuruluş ve ilerleme— arka planda bırakılmıştı. «Sanayi önde gelen güçtür» tezine Çin'de verilen gerçek önem sanayinin büyük bir kısmının kapsam dışı bırakılması gerçeğinden anlaşılabilir. Ancak, sanayi ve tarımın birlikte gelişmeleri gereğinden söz edildiğinde bile bu durum ortadaydı. 1960 Ağustos'unda Li Fu-chun «Genel Çizginin Kızıl Bayrağını İlerletmek, Yüksekte Tutmak» adlı makalesinde şöyle diyordu: «Tarım ve sanayinin eşanlı olarak gelişmesi çizgimiz üzerinde ısrar etmeli ve merkez öge olarak tarımı hızlandırarak tüm ulusal ekonominin gelişmesini ilerletmeliyiz. Tüm Parti Yoldaş Mao Tse-tung'un ulusal ekonomik kalkınma tarıma dayanmalı ve tarımsal üretim *üstün* kılınmalıdır fikrini derinlemesine anlamalıdır. (Altını biz çizdik -E.K.) ([17]) ÇKP liderlerinin yeni «merkez öge» için planları ilk bakışta Çin'in özgül tarımsal koşullarını yansıtıyor gibi gözüküyordu. Ancak uygulamadaki sonuçları ekonomik büyüme hızını düşürebilir nitelikteydi. Yukarıda sözü edilen biçimde, ana insangücü, maddi ve mali kaynakları tarıma yöneltmek ve tüm kesimleri tarıma dayalı bir biçimde düzenlemek amacıyla Maocular, tarımı, ulusal ekonominin tüm diğer kesimlerinin başlıca ve tek mali kaynağı haline dönüştürmek istemişler, özellikle çift-

çilerin aşırı yoğun çalışmasına dayanan böyle bir kaynağın sürekli ve güvenilir olamıyacağını ve kısa bir süre içinde kurumaya mahkum olacağını kabul etmek istememişlerdir.

Bununla birlikte, 1961 de ÇKP Merkez Komitesi Dokuzuncu Açık Oturumu sanayide, özel olarak ağır sanayide sermaye kuruluşunun miktarını düşürmek ve tüm üretim kesimlerini tarıma hizmet eder duruma getirmek amaçlarını benimseyerek «tarım ekonomik gelişmenin temelidir» çizgisini sürdürdü. Nisan 1962 de, II. Ulusal Halk Kongresinin Üçüncü Oturumunda ulusal ekonominin «düzenlenmesi» için bir kez daha tarımsal üretimi arttırmaya ve aynı zamanda «ulusal ekonomi kesimlerini düzgün ve kapsamlı bir şekilde aşağıdaki sıra içinde dengeleme» gereğine ağırlık veren on hedef saptadı «tarım, hafif sanayi, ağır sanayi» ([18]) Eylül 1962 de ÇKP Merkez Komitesi Onuncu Oturumunda «Yoldaş Mao Tse-tung'un ulusal ekonomi için koyduğu: tarım ulusal ekonominin temelidir sanayi ise önde gelen gücü; tarımsal gelişmeyi *başlıca* uğraşımız haline getirmek, sanayi ve tarım arasındaki denge sorununa doğru bir çözüm bulmak; ve *tarım ulusal ekonominin temelidir ilkesine uygun olarak çeşitli sanayileri azimle yeniden kurmak*» (altını biz çizdik -E.K.) şeklindeki genel çizgiyi kesinlikle yürütme gereği üzerinde durdu. ([19])

«Tarım temeldir» çizgisinin yürütülmesi için somut öneriler tüm sanayinin tarıma destek olması; «mali kaynaklar, insangücü ve üretim araçlarının dağılımında tarımın ihtiyaçlarını karşılamak ve ancak o zaman sanayi üretimini düzenlemek» ([20]) ve «insangücü, maddi ve mali kaynakların kullanımında ve herhangi bir işin örgütlenmesinde tarımın başta gelmesini sağlamak» niteliğindeydi. ([21]) Yani çizgi altında ağır sanayi de dahil ulusal ekonominin her bir dalı sadece devlet planlarını yerine getirmekle mükellef değil tarıma, makina, kimyasal gübre, yakıt ve inşaat malzemesi de sağlamak zorundaydılar. Bu çoğu kez sanayi üretiminde çeşitli kolların teknolojik olduğu kadar örgütsel olarak da düzenlenmesini gerektirdi. Bu ise tesislerin temel çalışmasını engelledi ve istenilen sonuçlara ulaşmak yerine

«büyük sıçrama»nın başarısızlığından beri zaten büyük ölçüde var olan güçlüklere yenilerini kattı.

«Büyük sıçrama»nın yol açtığı ekonomiyi, tarımdan başlayarak onarmanın gereği son üç yılda temel tahıllar üretiminde ortaya çıkan büyük düşüşün halkın tüketim düzeyini asgari düzeye indirmesinden kaynaklandı. Bu koşullar altında Maocular ülkenin çaba ve kaynaklarını tarıma kaydırmak durumunda kaldılar; tarımsal yatırım ve kredileri arttırmak sulama tesislerini geliştirmek ve yaymak yani tarıma mümkün olan mali, maddi ve tekniksel her türlü yardımı yapmak.

Tarımı desteklemek için getirilen tedbirler çoğu kez ülkenin üretici güçlerinin gelişmesine (sanayie kesinlikle zarar verdiği ve tarıma sağlam bir temel yaratamadığı için) ters düşmekteydi. «Düzenleme» döneminin iki, üç yılında 30 milyona kadar insanın kentlerden kırsal bölgelere yollanması yüzünden besin sorunu hafiflemişti. Ancak kentlerden insangücünün hızla çekilmesi, bu 30 milyonun 12 milyonu düzenli sanayi işçi ve personeli olduğundan, sanayi üzerinde olumsuz bir etki yapmıştı. Ayrıca, Çin koşullarında oldukça etkin olabilecek bir araç da bütünüyle ihmal edilmekteydi: tarımda örgütsel çalışmanın geliştirilmesi ve herşeyin üzerinde eldeki işgücünün akla uygun kullanım ve dağıtımı.

Önceki yıllarda büyük çaba ve kaynak kullanımı sonucu inşa edilen büyük modern tesislerin çoğu şimdi temel üretim çizgilerini önemsemeyerek küçük tarımsal gereçler üretiyorlardı. Oysa tarımsal makina tesisleri tam kapasiteyle çalışmamaktaydı. Örneğin, 1961'de Loyang traktör fabrikaları 15.000 traktör kapasitesine rağmen sadece 8.000, 1962 ve 63 de 8 ilâ 10.000 traktör üretmekteydiler. Ancak 1964 de bu sayı 12.000 e yükselebildi. Ayrıca Anshan'daki Kızıl Bayrak traktör fabrikaları ve Urumchi'deki Ekim Tesisleri traktör onarımı ve küçük araç yapımından başka bir işte kullanılmıyordu. Sanayi işletmelerinin çalışmasındaki bu değişimler, tarımın maddi ve tekniksel temelini ge-

liştireceği yerde sanayinin ve sonuç olarak tüm ulusal ekonominin temellerini olumsuz yönde etkilediler.

Bu uygulama tüm ülkede sürdürülürken teorik çalışmalar da yeni çizgiye uydurulmaktaydı. Ulusal ekonomide tarımın rolü üzerine Çinli iktisatçıların görüşleri şöyle belirtilmekteydi: «Tarımın ekonominin temeli olduğu düşüncesi çok eskiden Yoldaş Mao Tse-tung tarafından ortaya konmuştu. Sosyalist kuruluş ilerledikçe iktisatçılar bu kavramı daha iyi anladılar. Kısa bir süre önce tarımın besin, hammadde, insangücü, yatırım fonları ve geniş bir tüketim pazarı sağladığı için sanayinin gelişmesinin ön koşulu olduğunun farkına vardılar, o zaman iktisatçılar tarım, hafif sanayi ve ağır sanayinin bu sıra içinde kapsamlı bir biçimde dengelenmesinin ulusal ekonomi planlarının yürütülmesi için büyük bir önem taşıdığını anladılar. İktisatçılar giderek, adım adım sanayinin, özel olarak ağır sanayinin, herşeyden önce tarımın çıkarlarına hizmet etmeye yönelmesi gerektiğini kavradılar.» ([22]) Tarımın sanayiye ve ulusal ekonomiye tahıl ve diğer besin maddeleri, hammaddeler, işgücü ve yatırım fonları sağlaması gerçeğinden Maocular, ülkenin ekonomik yükselişinde tarımın eşsiz ve üstün rolü olduğu ve bu nedenle tüm diğer kesimlerin onun çıkarlarına hizmet etmesi gerektiği sonucunu çıkardılar.

Doğal olarak, hiç kimse işgücü, hammadde, pazar, v.b. nin sanayinin gelişmesi için gerekli bir koşul olduğunu ve aynı şekilde besinin de insanların varlığı için vazgeçilmez bir koşul olduğunu yadsımaz. Ancak bu sanayinin ihmal edilmesi ve bunun sosyalizmin ekonomi politiğinde bir «buluş» olduğu anlamına gelmez. Herhangi bir ekonomide ve özel olarak Çin ekonomisinde tarımın önemi onun kendi başına gelişebileceği demek değildir. Çünkü bu evrim ancak geniş ölçüde tarımsal makinalaşma yani üretim malları üretiminin gelişimine öncelik tanımakla olanak kazanır.

Çin liderleri ve iktisatçıları tarımın bir bütün olarak ekonomik gelişmenin temeli olduğu ilkelerini Marx alıntılarıyla desteklemeye çalışırlar. Onlara göre, herşeyden önce «tarım temeldir» çizgisinin doğruluğunu kabul etme-

yenler, Marx'ın dediği gibi «burjuva üretim tarzı sanayii tarımdan daha hızlı olarak geliştirir. Bununla birlikte aradaki fark tarihseldir ve ortadan kalkabilir» gerçeğini görmemektedirler. İkinci olarak da «tarımdaki artık emek ulusal ekonominin tüm diğer dallarının varlığı ve gelişmesinin maddi temelidir.» (23)

Evet, Marx *Kapital*'de «işçinin bireysel ihtiyaçlarını aşan tarımsal emek üretkenliği tüm toplumların temelidir...»(24) diye yazmıştı. Ancak birincisi, Marx, bizatihi tarım tarafından değil büyük ölçüde tekniksel düzeyce belirlenen tarımsal emek üretkenliğini ele almaktaydı. İkinci olarak kendi özel durumunda Marx fizyokratların görüşlerini sergilemekte ve bu görüşün «artık emek ve dolayısıyla genel olarak artık değerin doğal koşullarına» ilişkin, ancak burjuva toplumunun gelişiminin henüz taze, orijinal, esaslı ve haklı olduğu ilk aşamalarında bulunan, ilkel bir görüş olduğunu, oysa bu görüşlerin yeni ve değişmiş koşullarda tekrarlanmasının yavan, bayat ve geçersiz olduğunu eklemekteydi. (25)

Çin basını «tarım temeldir» önermesinin evrensel bir yasa olup olmadığı sorusu üzerine iki ana görüşün ortaya çıktığını yazdı. Birincisi, «tüm sosyal formasyonlarda aralarındaki fark ne olursa olsun bulunan ve tarımın özgül nitelikleri ve ekonomi içindeki yerince koşullanan bir yasa.» (26) Diğeri ise «tarımın temel rolü sosyalizmin ekonomik yapısı ve özgül niteliklerinden ötürüdür yani sosyalist toplumda var olan bir yasadır. Tarımın sanayiden geri kaldığı kapitalist toplumda tarım ekonomik gelişmenin temeli olamaz» demekteydi. (27) Ancak diğer bazı iktisatçılar ise «tarım temeldir» ve «ağır sanayinin öncelikle gelişmesi»nin iki ayrı yasa olduğunu ikincisinin ulusal ekonominin gelişmesi için ön koşulu oluşturduğunu; yani «tarım sosyalist çizgiye dönüştürülmedikçe ve ekonomik anlamda donatılmadıkça sosyalist toplumun temeli olamayacağı»nı; veya «tarım temel olarak kabul edilirken mutlaka her durumda üstün olduğu düşünülmemeli ve tarımın gelişmesi uğruna ülkenin gelişmesi geriletilmemelidir» diyorlardı. (28) Bu son görüşü savunanlar, Mao'nun «tarım temeldir» çizgisi «hiçbir şekilde geçici değil, bir uzun dö-

nem çizgisidir» şeklindeki görüşüne ters düştükleri için Mao tarafından şiddetle eleştirildi. ([29]) «Tarımsal çalışmayı sevmek, tarımsal üretimi arttırmak, = güzel ve mutlu kırsal halk komünleri kurmak» adlı *Jenmin jihpao*'da 23 Ekim 1960 da yayınlanan yazı şöyle diyordu: «Partinin tarım ulusal ekonominin temelidir çizgisi sürdürülecek olan bir ilke, bir stratejik çizgidir. Bu derin çizginin siyasal olduğu kadar büyük bir ekonomik önemi de vardır. Sadece sosyalist kuruluşun aşılmasında değil, aynı zamanda gelecekte komünist kuruluşta da önemli bir rol oynayacaktır.»

Sovyetler yedi yıllık savaş süresinden ötürü harap olmuş bir durumda iken ve işçi ve köylülerin bitap düştüğü bir sırada, Lenin ivedilikle yerine getirmeleri gereken görevin, aşırı sanayileşme planları üzerine enerji harcamadan tahıl ve diğer besin maddelerine yönelmek ve programı dikkate almaksızın, üretim araçları almak için ayrılan altın stoku ile tüketim malları satın almak, olduğunu söyledi. Şöyle yazmıştı: bu «doğal olarak Programın ihlal edilmesi ve düzensizlik demektir ancak Programı bir süre için ertelemeliyiz çünkü halk artık çalışamayacak kadar bitkindir.» ([30]) Ancak Lenin bu vahim durumun ve geriliğin ancak tüm Rusya geniş ölçekli makina sanayi temelinde yeniden kurulduğunda ortadan kaldırılabileceğine inanıyordu. Sanayinin rolünü küçümseyen, büyüme hızının düşürülmesi üzerinde ısrar eden ve geçici bir tedbiri bir ilke, bir öğreti ve bir kalkınma yolu haline getiren Buharin, Rykov ve diğerlerinin sağ sapma içindeki tutumlarına, SBKP hızlı sanayileşmenin tarımın yeniden kuruluşunda bir anahtar işlevini gördüğü şeklindeki açık ve kesin önermesiyle karşı çıktı.

Maoculara gelince, abartılmış sanayileşme siyasetlerinin başarısızlığı karşısında, bir uçtan diğer uca sıçradılar. Partinin stratejik çizgisinin tarımı ulusal ekonominin temeli olarak kabul ettiğini açıklayan Maocular ülkenin sanayileşmesini (bazı ÇKP liderlerine göre 50 veya 80 yıllık) bilinmeyen bir süre için ertelediler. Sanayileşmeyi ileri atan bu programın ışığı altında Çin daha yıllar boyu gerikalmış bir ülke olarak kalabilirdi.

Maocuların teorik «buluşları» ne olursa olsun, gerçekte ulusal ekonominin çeşitli kolları arasındaki bağımlılığı görmemezlikten gelemezlerdi. «Ulusal ekonomiyi tarım —hafif sanayi— ağır sanayi sırası içinde düzenlemek» planı ([31]), ilk önce tarımı geliştirmek, bu temel üzerinde hafif sanayii kalkındırmak ve ondan sonra ağır sanayie yönelmek demekti. Ancak tarımda sürekli gelişme, sanayi ona üretici güçlerini geliştirmesinde destek sağlamadan, salt yoğun köylü emeği ile gerçekleştirilemez. Tarımsal makinalar ve kimyasal gübre, pik demir, kömür, elektrik enerjisi ve diğer üretim araçları olmaksızın üretilemez. Çin sanayii üretme olanağından yoksun olduğuna göre ekonomik olarak henüz gelişmemiş kollektif çiftlikler büyük tarım makinaları almak ve etkin bir biçimde kullanmak olanağına sahip değillerdi. Dolayısıyla, tarımın tekniksel yeniden kuruluşunda ağırlık «yarı-makinalaşma» üzerine, yani ilkel aletlere oranla geliştirilmiş olan ancak modern tekniksel standartların çok altında kalan küçük ve orta çapta tarım aletlerine verilmişti.

Geliştirilmiş tarım aletlerinin önemli miktarda üretimine rağmen hektar başına düşen araç oranı hala çok düşüktür —ekili üç, dört hektara bir araç—. Ayrıca kalitelerinin düşük oluşu yüzünden kısa süre içinde bozulmaktadırlar. İşte, önemli rollerine rağmen geliştirilmiş aletlerin tarımsal emek üretkenliğini geliştirmede önemli bir rol oynayamaması bu nedenledir. Deneyler göstermiştir ki Çin'de düzenli hasat ancak daha yüksek emek üretkenliği ve yoğun tarım temelinde elde edilebilir. Tahıl sorununu çözmek için diğer tedbirlerin yanısıra, verimli arazi miktarının mümkün olduğu kadar geliştirilmesi gerekir ki bu da büyük tarım makinaları olmaksızın yapılamaz. En düşük tahminlerle bile, Çin'in 1,2-1,5 milyon traktöre (herbiri 15 bg.) ve her yıl yıprananları yenilemek üzere 120.000—150.000 arasında yeni traktöre ihtiyacı vardır. Oysa Çin'in yıllık traktör yapımı 25.000—30.000 i aşmamaktadır. Ayrıca, Çin tarımı 25—30 milyon tonluk suni gübre gerektirmektedir, ancak son yıllardaki artışa rağmen bu sayı da ülke üretiminin çok altındadır (1968 ve 1969 da 8-9 milyon ton).

Çin liderleri üretici güçlerin geliştirilmesinde ve Çin için çok önemli olan tarımın tekniksel kuruluşunda Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin deneylerini dikkate almamışlar ve Çin'in sanayileşme yolunda «eşsizliği»ni vurgulamışlardır. Bu amaçla tüm gerçekleri de çarpıtmışlardır. Örneğin, «iki sosyalist sanayileşme yolu» olduğunu ve Çin'in izlediği yolun sanayi ve tarımın aynı zamanda ve oranlı gelişmesini olanaklı kıldığını, oysa diğer sosyalist ülkelerin üretim araçlarının üretiminin geilştirilmesine verilen önceliği mutlaklaştırdıklarını, tarım ve hafif sanayie hiç veya çok az önem verip sadece ağır sanayie yöneldiklerini iddia etmişlerdir. ([32])

Maocuların teorik «buluşları» ekonomik başarısızlıklarla elele gittiğinden, kendilerini, Mao Tse-tung'un «fikirlerinin» kağıt üzerinde kalan sözde zaferleri ile sınırlamak zorunda kalmışlardır. Bu aynı şekilde bol bol reklamı yapılan «iki ayak üzerinde yürümek» çizgisi için de geçerlidir. Bu çizginin sürekli uygulanması her ne kadar Çin'i kendi özgül toplumsal ve ekonomik koşullarında geliştirilebilir, sanayi ve tarımda eşanlı ve oranlı bir gelişme sağlayabilir idiyse de, uygulama göstermiştir ki ulusal ekonomik kompleksin şu veya bu yönü üzerine verilen gereksiz ağırlık ve rollerin tüm oranların dışında abartılması sonucu Çin ekonomisi bir bu ayak, bir diğer ayak üzerine yüklenmiştir.

Çin'in «eşsiz» sanayileşme yolu iddiaları —sanayinin salt tarıma hizmet için geliştirilmesi— bütünüyle temelsizdir çünkü ulusal ekonominin çeşitli kolları arasındaki karşılıklı bağımlılık dikkate alınmamaktadır. Ülkenin özgüllüğünü dikkate alan, çeşitli kesimler arasında optimal bir denge kurulması zorunludur. Bu ise sosyalist kuruluş görevlerinin tamamlanmasındaki başarı için temel koşuldur. Ancak, ülke ekonomisinde, büyük önemi ne olursa olsun, yalnız bir kesimin diğerlerine üstün gelmesi ile gerçekleştirilemez.

Alınan acı dersler Maocuları «tarım temeldir» çizgilerini tadil etmeye zorladı. 1961 gerilemesinden sonra bazı kesimlerde ilerleme sağlayarak ekonomiyi dengeye getirme girişimlerinde temel sanayide bazı büyük işletmelerin faaliyetini normalleştirmek, dış pazarlara sanayi tesisleri ısmarlamak,

vb, tedbirler almak zorunda kaldılar. İlk başlarda, «sanayi kıra yöneliyor» tezi tarımın her bir kesim ve işletme tarafından kendi üretim çizgileri dikkate alınmaksızın desteklenmesi anlamını taşıyordu, ancak daha sonraları bu tarımın bölgesel sanayi tarafından desteklenmesi anlamına getirildi ve büyük ölçekli modern sanayinin desteğinden hiç söz edilmedi.

Geçtiğimiz son bir kaç yıl içinde «tarım temeldir, sanayi ise ulusal ekonomik gelişmenin önde gelen gücü» çizgisinin anlamının çok değiştiğini belirtmek gerek. ÇKP Dokuzuncu Kongresi'nde Çin'in ekonomik kuruluşunda temel çizgiyi oluşturduğu şeklinde tanımlanması büyük bir olasılıkla Çin liderlerinin tarımı tüm kalkınma programlarının mali kaynağı olarak görmeye devam ettikleri anlamını taşıyordu. Ulusal ekonomiyi «tarım —hafif sanayi— ağır sanayi» sırasında düzenleme planına gelince, (bu plan Dokuzuncu Kongrede yeniden onaylandıysa da) ülkenin temel kaynakları askeri donatıma gittiği sürece bunun gerçekleştirilmesi olanaksızdır.

«Başkan Mao'nun stratejik düşüncesi» —«savaşa hazırlıklı olmak»— modern Çin'de sanayileşmenin hedefini açıkça ortaya koymaktadır. 1969 ve 1970'de ekonominin askerileştirilmesi hissedilir bir gerçek haline geldi: temel önem askeri üretime çevrilmiş, günlük çalışmada askeri yöntemler uygulanır olmuştur ve maddi ve teknik kaynaklar bu amaçla kullanılırken askeri sanayileşme ülkenin her bir yanına yayılmaktadır.

Çin'in oldukça zayıf sanayisinin büyük bir kısmı askeri üretime ve herşeyden önce nükleer füze programına yöneltilmiştir. Maddi, mali, bilimsel ve teknik çabaların bu alanda toplanmasına, ana sivil kesimlerin yarı-durgunlaşması eşlik etmektedir ve ülkenin bütünüyle fakir ekonomisinin «kökü kazılmaktadır». Askeri kompleks en üst noktasına kadar yalıtılmıştır. Çerçevesi içindeki işletmeler sanayiden büyük ölçüde koparılmıştır, devlet bunlara özel bir dikkat göstermekte ve ayrıcalıklı bir siyaset izlemektedir: merkez bunlara kesin görevler vermekte, bu görevlerin yürütülmesini denetlemekte, bu kuruluşlar devletin sivil kesimlerden

esirgenen cömert mali, maddi ve teknik yardımından yararlanmaktadır. «Kültür devrimi»nin yıkıcı gücünün silah sanayine dokunmaması ve ona hizmet eden işletmelere çok az dokunması anlamlıdır. Bu noktada en katı askeri denetim mekanizmaları en etkin düzeyine ulaşmıştır.

Nükleer füze üretiminin büyümesi sadece sivil kesimlerin değil aynı zamanda geleneksel silah sanayinin de zararına olmuştur. En iyi uçak, top, telsiz ve elektronik sanayileri nükleer füze üretimine çevrilmiştir. Sivil sanayiden askeri silah yapımında yararlanılması da düşünülmektedir. Ağır sanayinin modern tesislerle donatılmış belli başlı işletmelerinde şimdi ağırlık demirle karışık ve nadir metallere, elektronik cihaz ve aletlere, petrol mamullerine ve plastik üretimine verilmektedir. Temel sanayilerin —enerji, yakıt, petrokimya, metalurji, makina ve gereç— yetersiz gelişimi karşısında ihtiyaçları ilk elde karşılanan silah sanayine bile maddi ve tekniksel destek sağlama sorunu oldukça kritik bir duruma gelmiştir. İthal edilen demirle karışık metaller, gereçler ve araçlar silah üretiminde kullanılmakta ve bu kesimde ortaya çıkan açıklar ithalat yoluyla karşılanmaktadır.

Özetle, on yılı aşkın bir süredir Çin ekonomisi bir tek kesim için çalışmaktadır. («büyük sıçrama» sırasında çelik sanayine, «düzenleme» döneminde tarıma, şimdi ise savaş hazırlığına) Bu şekilde temel işgücü, maddi ve mali kaynaklar bir kesimden diğerine toplanmakta ve örgütsel ve sık sık teknolojik yeniden kuruluş yüzünden üretimin gelişiminde büyük değişiklikler —hatta bazan U-dönüşler— görülmektedir. Tek bir kesimin «öncelikli» gelişimi ekonomik dengeleri altüst etmiş ve yıllardır Çin'de, Lenin'in «sosyalizmin temeli sadece ve sadeee on milyonlarca kişiye hizmet eden büyük ölçekli makina sanayinin maddi koşullarıdır ve bunu küçük burjuva, köylü bir ülkede yürütmek güçtür ancak olanaksız değildir» ([33]) diye yazmış olduğu, genişletilmiş sosyalist yeniden üretimin maddi koşullarının yaratılması ve devam ettirilmesini önlemiştir.

Geçen birkaç yıl içinde, Çinlilerin sosyalist sanayileşmeye ilişkin görüşleri, üretim araçlarının büyük ölçekli modern üretiminin gelişmesi yolunda, oldukça büyük değişmelere uğradı. Şimdi sanayileşme, temel bir parçası olarak küçük ölçekli sanayinin kütlesel gelişimini de içeren, genel olarak sanayinin gelişmesi olarak anlaşılıyor.

Küçük ölçekli sanayi üretiminin büyük ölçekli sanayi ile birlikte geliştirilmesinde hiçbir sakınca yoktur, aksine üretici güçlerin zayıf olduğu bir düzeyde, işgücü bol oysa mali ve teknik kaynaklar çok sınırlı iken küçük ölçekli üretim, az masraf gerektirdiği ve bölgesel hammaddelerle insangücünün daha verimli kullanımını sağladığı ve yerli pazarda tüketim mallarını geliştirdiği için önemli bir rol oynayabilir.

Birinci beş yıllık dönemde Çin'de sanayileşme Sovyet yardımı ile kurulmuş olan modern işletmelerin oluşturduğu büyük tesislere yönelmişti. Büyük ölçekli merkezi projelere yönelmenin önemini vurgularken Birinci Beş Yıllık Plan «orta ve küçük tesis ve fabrikalar»ın gereğine de işaret etmişti. Bu kapsam içinde Li Fu-chun birinci beş yıllık döneme ilişkin verdiği raporda iki hatanın giderilmesi gerektiğini yazıyordu. Birincisi, durumun her yönü ile değerlendirilmemesi, önemli ve önemsiz acil ve daha az acil olan meseleler arasında bir ayırım yapılmamış olması ve böylelikle küçük ve orta işletmelerin mantar gibi biterek merkez projelerin dengeli kuruluşuna zarar vermesiydi. İkincisi ise birincisinin tam tersine sadece büyük işletmelerin kurulması küçük ve orta ölçektekilerin ihmal edilmesiydi. Sonuç olarak ÇKP Sekizinci Kongresi'nde merkezi projelerin kuruluşu ile bir bütün olarak plan arasında uyumsuzluklara yol açan bazı hataların yapıldığına işaret edildi. Öyle ki 1956'da («sosyalist kuruluşta yükselme» sırasında) ülkenin çeşitli yörelerinde ve ekonominin bazı kesimlerinde aynı anda mümkün olduğu kadar çok projeye başlama ve sonuçlarına dikkat edilmeksizin olayların doğal akışının önüne geçme eğiliminin olduğu görülmekteydi. Bu en önemli projelerin kuruluşunu etkile-

miş, insangücü ile maddi ve mali kaynakların israfına yol açmıştı. ÇKP Sekizinci Kongresinde bu ikinci hata Merkez Komitesi tarafından ortaya kondu ve eleştirildi.

1957'de ulusal ekonominin ve bireysel tüketicilerin talepleri karşısında ortaya çıkan kömür sıkıntısını gidermek üzere alınan tasarruf tedbirlerinin dışında ÇHC hükümeti hızla yapılabilecek olan ve fazla yatırım gerektirmeyen, bölgesel denetime bağlı küçük ve orta çapta kömür ocaklarının inşa edilmesi kararını aldı. Karara göre 19 bölgede 40 ocak için 11.6 milyon yuan ayrılmıştı. 1957 sonunda bu ocaklar 6 milyon tona yakın kömür üretmekteydiler. 1957'de çeşitli yörelerde 18 küçük ve orta çaplı metalurji tesisinin kurulması için 600-700 milyon ayrılmasına karar verildi, bu tesisler ülkenin yıllık pik demir üretimini 2.5 milyon ton, çelik üretimini ise 1.7-1.8 milyon ton arttıracaktı.

Çin merkezi basını demir kıtlığında küçük metalruji işletmelerinin gerekliliğini şöyle gerekçelemiştir. 1.5 milyon ton kapasiteli bir çelik tesisi için gerekli masraflar 1.7-2 milyon tonluk toplam kapasiteli 11-13 küçük matalluriji tesisinin masraflarına eşittir. Bir büyük çelik tesisinin kuruluşu 6 senede tamamlanabilir ve tesis üretime ancak dördüncü yılında başlayabilir oysa 160.000 tonluk bir tesis kuruluşunun ikinci yılında üretime geçerek üç yılda tamamlanabilir. Ayrıca küçük ve orta çaplı tesisler ülkenin çeşitli yörelerinde daha küçük kömür ve demir cevherlerinden daha etkin bir biçimde yararlanabilir ve yerli metalurji araçlarını kullanarak önemli döviz tasarrufu sağlanmasına ve ulusal ekonominin demirli metal ihtiyacının giderilmesine katkıda bulunur. Küçük ve orta çaplı tesislerde görece düşük makinalaşma ve otomasyon Çin koşullarında olanaklı olan yoğun emek kullanımını sağlayabilir.

Genç Sovyet Cumhuriyeti'nin zorlu ekonomik canlanma döneminde Lenin işlenmiş mallar talebinin karşılanması ve üretici güçlerinin geliştirilmesinde küçük ölçekli sanayinin yararlanma gereğine dikkati çekmişti. Bu dönemde ülkenin üretici güçlerinin geliştirilmesinde küçük ölçekli sanayinin oynayacağı geçici rolü vurgularken Lenin, vahim durumdan

çıkabilmenin tek yolunun üretici güçlerin, geniş ölçekli sanayileşme ve elektrifikasyon temeli üzerinde, yeniden kurulması olduğunu söylemişti. «Büyük ölçekli sanayi kaynaklarımızı arttıracağımız ve sosyalist bir toplum kurabileceğimiz tek ve yegâne temeldir.» (34)

Oysa ekonomi siyasetinde öznelci bir yol izleyen ve üretimde «sıçramalar» sağlamak için hesaplar yapan ÇKP liderleri Çin'de küçük ölçekli üretimin geliştirilebileceği ve geliştirilmesi gerektiği önermesini mutlaklaştırmışlardır. Birinci beş yıllık dönemde merkezi projelerin inşasını engellemediği sürece küçük ölçekli kuruluşların yararlı olduğu ve ülkenin ihtiyaçlarını karşılamakta önemli bir rol oynadıkları görüşü hakimdi. Oysa «büyük sıçrama» dönemi ve sonrasında küçük ölçekli üretimin eşsiz bir rol oynayacağı açıklandı. Büyük çaplı işletmelerin yanısıra küçük ve orta çaplı işletmelerin birlikte kurulmasını, modern ve ilkel üretim yöntemlerinin eşanlı kullanımını savunmakla birlikte Maocular, «küçük modern» ve «küçük ilkel» işletmelere, bu işletmelerin yaygın gelişiminin sanayinin gelişme hızını arttırmada, ekonominin zayıf kesimlerini hızla güçlendirmede ve aynı zamanda tüm ülkeye sanayinin ussal bir biçimde yayılmasını sağlayarak aşırı temerküzü önlemede, bilim ve teknolojide büyük ilerlemeler kaydetmek ve vasıflı kadroları geliştirmekte önemli rolleri olduğunu düşünerek daha büyük bir ilgi gösterdiler.

Küçük işletmelerin kütle halinde kuruluşu geçici bir tedbir yerine uzun dönemli bir ekonomik siyaset olarak değerlendirildi. 25 Kasım 1958'de *Jenmin jihpao*'da şu satırlar yer alıyordu: «El-zanaatı yöntemleriyle ve geniş halk kitleleri ile kurulan küçük işletmeler geçici bir tedbir değil, uzun dönemli sanayileşme politikasının bir parçasıdır.» Çin'in özgül koşullarında geleneksel üretim yöntemlerinin belli bir dönem için kullanılma gerekliliği anlaşılabilir, ancak bunların modern yöntemlere tercih edilmesinin kabul edilebilecek hiçbir yönü yoktur. Yine de Maocular modern büyük ölçekli üretimin rolünü küçümsemek için ellerinden geleni yapmışlar ve «küçük ilkel» ve «küçük modern» işletmelerin Çin'in

sanayileşmesinde stratejik bir önem taşıdığını kanıtlamaya çalışmışlardır. (35)

Ülkenin ekonomik kalkınmasında küçük ölçekli üretimin rolünü tanımlarken, bunun Çin için önemi kuşkusuz olan yönlerini öne çıkararak zayıf taraflarını görmezlikten gelmişler ve küçük ölçekli üretimin büyük ölçeğe oranla üstünlüklerine ilişkin oldukça suni bir yargıyı öne sürmüşlerdir: «Küçük ve orta çaplı işletmeler büyük işletmelerde olmayan bir üstünlüğe sahiptirler: daha az yatırım gerektirirler ve dağınık kaynaklardan çok daha kolaylıkla faydalanabilirler; daha kısa süre içinde inşa edilebilir ve daha çabuk ürün verebilirler; yöresel olarak planlanabilir ve donatılabilirler; elde mevcut bulunan basit gereçlerle çalışabilirler. Geniş bir alanda kurulabilir ve böylelikle tüm ülkenin sanayileşmesini kolaylaştırabilirler; ülke çapında teknik personel eğitimini geliştirebilir ve çeşitli bölgelerde ekonominin dengeli gelişimini sağlayabilirler. Çok çeşitli türde mal üretebilir ve yeni tür mal üretimine kolaylıkla dönüştürülebilirler. Pazarlara ve hammadde kaynaklarına yakın olduğu için ulaşım masraflarını düşürürler, üretim, arz ve satış arasında daha başarılı bir bağ kurulmasını sağlayarak kaynakların daha esnek kullanımını gerçekleştirirler. Aynı zamanda kırsal yörelerde işgücünden ve işin miktarına göre geçici işgücünden daha esnek yararlanmayı sağlarlar ve böylelikle kent ve kır, işçi ve köylüler arasındaki farkların giderilmesine katkıda bulunurlar.» (36) Ancak bu sözler temel soruna, küçük ölçekli üretimin düşük teknik ve ekonomik standartlarına ilişkin hiçbir şey söylememektedir.

Küçük ölçekli üretime büyük üstünlükler yükleme girişimi temelsizdi: herşeyden önce küçük işletmeleri sadece ülkenin gerekleri (dağınık kaynakları, büyük çapta insangücü vb.) yönünden değerlendirdiği ve üretkenlik etmenini veya emeğin etkinliğini dikkate almadığı için yanlıştı. Küçük ölçekli üretimin etkin olduğu yargısına varmak için sadece kuruluş ve ulaşım masraflarını gözönünde tutmak yetersizdi. Küçük işletmelerin, özel olarak «küçük basit» (veya «küçük

geleneksel») işletmelerin üstünlüklerinin bir düş olduğu ortaya çıktı.

«Küçük geleneksel» işletmelerin çapları teknik nitelikleri hakkında bir fikir vermektedir. 0.5-13 metreküp hacimli maden eritme fırınları, 0.13-0.26 metreküplük ergiticiler ve 5-10 kilowatt kapasitede enerji merkezleri vardı. Bu «basit fırınlar» kamış ve çamur veya kerpiçten emek yoğun üretim için yapılmıştı ve heran bozulmaları işten bile değildi. Bu «küçük geleneksel» işletmelerin çoğu kısa bir süre sonra işe yaramaz hale geldi.

«Küçük geleneksel işletmelerin tipik bir örneği» olan Hsuikwang halk komünündeki demir ve tahta tesisi bu işletmelerin teknik düzeyleri hakkında daha da açık bir fikir vermektedir. «Tesis 1958'de kurulduğunda tüm gereçleri birkaç fırın ve birkaç maşadan fazla değildi. Ancak bu sınırlı olanaklara rağmen komün üyeleri 7 torna tezgâhı, 1 planya ve birçok başka makinalar yaptılar.» ([37]) Çin basınına göre 1958'de şimdiye kadar sadece el emeği ile platform balansları imal eden Nanking'deki 2 No'lu Makina-Aletleri fabrikası «çok basit araç ve el aletleri yardımıyla» torna tezgâhları yapmaya başlamıştı. Çin basını bu sanayi işletmelerinin «henüz iki sene önce sanayi hakkında en ufak bir fikirleri olmayan çiftci ve ev kadınlarını» çalıştırdıklarını adeta kıvançla yazıyordu. Örneğin, Sian halk komünündeki sanayi işletmeleri tüm işgücünün yüzde 80 ini oluşturan 54 bin ev kadını çalıştırmaktaydı.

Küçük işletmelerde çalışanların vasıfsız oluşu ve kullanmak zorunda kaldıkları ilkel gereçler aşırı ölçüde düşük teknik ve ekonomik standartlara yol açtı. Öyle ki bir ton pik demir üretimine harcanan cevher miktarı veya bir ton çelik elde etmek için gerekli pik demir büyük modern işletmelerdeki sayıların iki katına varmaktaydı. En iyi kimyasal gübreler bile modern işletmelerde üretilen gübrelerin yüzde 10-20 etkinliğindeydiler. Aşırı düşük emek üretkenliği ve geri teknik, ekonomik verim her küçük işletmedeki görece küçük üretim miktarı ile birleşince birim maliyetler büyük işletmeleri kat kat aşmaktaydı. Örneğin, küçük fırınlarda

üretilen bir ton pik demirin maliyeti cari fiatların yüzde 70 üstündeydi.

Kârsız olduğu ortaya çıkan küçük ölçekli sanayi 4.000 milyon yuanlık doğrudan devlet yardımına mal oluyordu. Yakıt, ham ve diğer maddeler ve vasıflı personelin küçük işletmelere kaydırılması yüzünden modern büyük işletmelerin dolaylı kayıpları da bir bu kadarı bulmaktaydı. Sonuç olarak ne görece düşük kuruluş ve ulaşım masrafları, ne de küçük ölçekli sanayide işçilere ödenen düşük ücretler bunların aşırı gelişmesinin Çin sanayi üretiminde yol açtığı büyük kayıpları karşılayabilecek düzeyde değildi.

Önemli üretim hacmine rağmen el zanaatları gereçleri sanayinin gelişmesi için güvenilir bir temel sağlayamazdı. 1960 ortalarındaki büyük yakıt ve hammadde sıkıntısı sırasında küçük maden ocakları kömür, kok ve demir cevheri alanlarına ilişkin plan açıklarını gidermek şöyle dursun plan hedeflerini bile karşılayamıyordu.

Basit üretim teknolojisine bağlı ve basit mallar üreten dallarda kütle halinde «küçük geleneksel» işletmeler kurulmasının bir ölçüde gerekçesi vardı. Ancak modern gereç gerektiren karmaşık ve yüksek kaliteli mal üretimi için kurulan ilkel yöntemleri kullanan işletmeler çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra ve yıpranma sürelerinden çok daha önce onarım ve yeni donatım gerektiriyorlardı.

1959'da küçük ölçekli kuruluş çizgisinde bazı ufak tefek değişikliklerin yapılması anlamlıdır: artık «küçük geleneksel» işletmeler yerine ağırlık «küçük modern» işletmelere veriliyordu. Örneğin, demir metalurjisinde yüzbinlerce küçük eritme fırını yerlerini demir cevheri yataklarına ve iletişim merkezlerine daha yakın, daha çağdaş gereçlerle donatılmış, bir ölçüye kadar fırınların verimliliğini geliştiren ve demir eritmekle uğraşan milyonlarca çiftçiyi kurtaran 300 yüksek fırına bırakmıştı. 1960'da, küçük metalurji tesislerinin çoğunda ve çoğu 1958'de kurulmuş olan 10.000'e yakın küçük ocakta yeni teknik düzenlemelerin yürütüldüğü haberleri geliyordu. Yine de, modern olmanın gereklerinden

çok uzakta olmaya devam eden küçük işletmelerin teknik düzeyinde belirgin bir değişme yoktu.

Çin liderlerinin küçük ölçekli üretimin Çin sanayileşmesini hızlandıracağı ümitleri boşa çıktı. Muazzam çaba ve harcamalara rağmen sanayileşme başarısızdı. Ağır sanayi kapasitesindeki önemli yükseliş ve bütün olarak gayri safi sanayi üretiminde üretim araçları üretiminin büyük payı Çin üretici güçlerinin gerçek durumunu yansıtmıyordu. Büyük ölçekli modern gereçlerin yıpranması yeniden üretimle karşılanmıyordu. Çünkü bunların üretimi (gereç dahil) küçük ölçekli işletmelere gidiyor ve kısa bir süre içinde de atıl kalıyorlardı: metalurjide toplam kapasitenin üçte biri ve kömür sanayiinde yaklaşık yüzde 40'ı, «büyük sıçrama» dan sonra terkedilmişti ve 1958-60 arasında yapılan birçok alet ve iş aracı çok düşük kalitesi yüzünden kullanılamaz durumdaydı. Sonuç olarak büyüyen yakıt, ham ve diğer maddeler sıkıntısı üretimde kesin bir düşüşe yol açtı.

«Düzenleme» döneminde ilkel üretim yöntemlerine dayalı küçük işletmelerin çoğunun kapatılması büyük ölçekli modern sanayiin (çok azalmakla birlikte) toplam sanayi üretiminde 1958-1960'a oranla daha büyük bir rol oynamasına neden oldu. 1961'den 1965'e kadar önemsiz alanlarda açılan işletmeler de büyük fabrika türündeydi. Çin aynı zamanda bir miktar modern tesis ithal etmekteydi. Ayrıca 1961-65 döneminde bazı işletmelerin teknik üretim düzeylerinde bir yükselme de vardı. 1963'de, kömür arama faaliyetinde makinalaşma oranı yüzde 10-20 arttı, hidrolik istihraç ve hızlı arama yöntemleri daha geniş bir ölçekte kullanılmaya başladı. Çin basınına göre, petrol sanayiinde arama, çıkarma ve arıtmadaki en önemli teknik ve ekonomik göstergeler eski gelişme düzeylerinin çok üstüne çıkmıştı. Çimento sanayiinde makina üretkenliği yüzde 1.5 artmıştı.

Ancak «düzenleme» aşamasında bir bütün olarak Çin sanayinin teknik düzeyi, geçmiş yıllara oranla düşüktü. Bu yargıyı şu olgular kanıtlamaktadır:1) «büyük sıçrama» sırasında büyük modern işletmelerde gereçlerin hızla yıpranmış olmaları, 2) Birçok büyük modern sanayi projesinin

dondurulması, 3) Sovyetler Birliği ve diğer ülkelerden gereç ithalinin (özellikle takımlar), kapitalist ülkelerden ithali henüz sınırlı iken, hemen hemen bütünüyle kesilmiş olması.

«Düzenleme» döneminde Çin liderleri geçmişin büyük hatalarını dikkate almışlardı ve halâ ağırlığı küçük-ölçekli üretime vermekle birlikte, ekonomik uygulamada tavırlarında bazı değişiklikler yapmışlardı. Birincisi, küçük ölçekli kuruluşlarda belirgin bir azalma oldu (modern büyük ölçekli kuruluşların da azaldığı unutulmamalı) ve artık temel ağırlık «küçük basit»e değil «küçük modern»lere verilmekteydi. İkincisi, küçük ölçekli üretim artan bir biçimde hafif sanayi, madencilik, kimya sanayi (suni gübre) ve yapı malzemesi sanayiine ve tarım aletleri yapımına, yani oldukça basit teknoloji gerektiren basit ürün sanayilerine kayarak, karmaşık ekonomik kesimlere pek fazla el atmamaktaydı. Buna rağmen küçük işletmelerin kuruluşuna büyük işletmelerin onarım ve kuruluşundan daha fazla önem veriliyordu. Bu nesnel güçlüklerin yanısıra, modern büyük ölçekli üretimin üretici güçleri geliştirmede hakkının verilmediği ve bilinçli olarak küçümsendiği anlamını taşıyordu.

1969 ve 1970'de küçük ölçekli üretimin gelişmesinde yeni eğilimlerin ortaya çıktığını belirtelim. Büyüyen askeri delilik ve onu izleyen kendine yeterli bölgesel bir ekonominin kurulması girişimi yerel küçük ölçekli üretimin gelişmesini tutarlı bir ekonomik siyaset çerçevesinin çok dışına çıkardı.

Basın, küçük kırsal yörelerin, halk komünlerinin ve büyük ve hatta küçük üretim birliklerinin «kendi olanaklarıyla, kendi insangücü ve malzemeleri ile» sadece kimyasal gübre, tarım aletleri ve tüketim malları değil aynı zamanda çelik, elektrik gücü ve hatta torna ve diğer gereçler üretmek üzere küçük yerel işletmeler kurdukları, —«büyük sıçrama» sırasında olduğu gibi— bu işletmelerin bir çoğunun en basit üretim araçlarından bile yoksun oldukları ve işgücünün büyük bir kısmının ev kadınlarından oluştuğuna ilişkin haberler yaymaya başladı.

Ancak ölçek ve nitelik olarak küçük işletmelerin desteklenmesi «büyük sıçrama»ya kadar uzanmakla birlikte,

gerekli kaynaklar bu kez devlet bütçesinden gelmeyip, bölgesel olarak karşılandığı için, devlet bir zarara uğramak tehlikesi içinde değildi. Ayrıca sivil kesimlerde küçük ölçekli üretimin üstünlüklerini kanıtlamaya çalışırken Çin liderleri modern, büyük ölçekli bir askeri sanayi kesimi kurmak için önemli çabalar harcamıştır.

«Küçük ölçekli geleneksel»i bir yana bırakırsak, uygulama küçük ölçekli üretimin Maocuların «sanayileşme ve tarımda makinalaşmayı hızlandıracağı» yolundaki ümitlerini haklı çıkartmamıştır. Aynı şekilde, küçük ölçekli üretimin büyümesinin «kent ile köy arasındaki farkları giderece ği» savı da temelsizdir. Küçük ve minik sanayi işletmelerinin tüm ülke boyunca kitle halinde kuruluşu kırsal bölgeleri kent düzeyine çıkartmak şöyle dursun, kentleri de geri kırın teknik düzeyine indirmektedir. Çinli köylülerin küçük ilkel fırınlar, ilkel tarım aletleri yapıyor olmaları veya başka bir sanayi faaliyeti ile uğraşmaları olgusu onları işçiye dönüştürmez. Kent ve kır arasındaki farkı yok etmek çok uzun bir zaman ve üretici güçlerin geliştirilmesinin, aşırı sayıda küçük ölçekli işletmenin, ortaya çıkardığı engellerin aşılmasını gerektirir. Ancak Çin liderleri küçük ölçekli üretimi yaymakla topluma ve üretime ilişkin bazı düzenlemeleri başarabilirlerse, bunun üretimde tekniksel bir düşmeye ve sürekli işgücünde bir gerilemeye yol açacağı kesindir.

VI

ÜRETİMİN GELİŞTİRİLMESİNDE MADDİ TEŞVİKLERİN İHMAL EDİLMESİ

Eski teşvik sistemindeki belirgin değişiklikler, son birkaç yılda yaygın bir biçimde reklâmı yapılan «siyaset rehberdir» ilkesinin ana parçalarından biri olmuştur.

Çin'de sosyalist kuruluş, başından beri üretimde büyümeyi, işçi ve personelin teknik düzeyinde ilerlemeyi sağlayacak maddi teşvikler getirecek bir ücretler sistemi kurma göreviyle karşı karşıyaydı. Bir zamanlar gerikalmış yarı feodal ve yarısömürge olan ülkenin üretici güçlerini yeniden canlandırmak ve geliştirmek için hazırlanan büyük planlar, «çok büyük güçlükleri çektikten sonra, işçi cephesinde kahramanlıklarına devam edenleri, ödüllendirecek» (1) bir bölüşüm sistemi gerektirmekteydi.

Emekçi halkın üretimi arttırması için toplumun sağladığı maddi teşvikler üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine dayanır. Bunlar, bir bütün olarak toplumun, bu nedenle özel olarak toplumun her bireyinin, refahının bir bütün olarak toplumsal üretim düzeyine bağlı olduğu gerçeğinden ortaya çıkar; halkın refahı toplumsal üretimin büyüme ve gelişmesiyle, emek üretkenliğinin artmasıyla, ve ulusal gelirin büyümesiyle birlikte, yükselir. Bu nedenle, Lenin, kitlelerin, «açlık, soğuk ve yoksulluk döneminin kısaltılmasının bütünüyle onların ekonomik planlarımızı ne kadar çabuk yerine getirdiklerine bağlı» (2) olduğunu, öğrenmeleri kadar

hissetmeleri için de ekonomik programın tamamlanmasına önem verilmesini ve teşvik edilmesini önermiştir.

Emperyalizmin, feodalizmin ve ulusal kapitalizmin üçlü boyunduruğu altında ezilmiş Çin'in emekçi halkına güçlükler karşısında üretimin büyümesinden bir çıkar sağlamak herşeyden çok gerekliydi. Günde 12 ila 16 saat arasında çalışan bir işçi ender olarak ailesini besleyebiliyor, geçim düzeyinin altında ücret alıyordu. Dahası, bunlar çeşitli para cezaları ve kesintilerle daha da düşürülüyor, bunun yanısıra uzun gecikmelerle ödeniyordu.

1949'da halk devriminin zaferi ile, emekçi halkın maddi durumunu geliştirecek adımlar atıldı çalışma saatleri günde 8-10 saate indirildi, asgari ücret ve eşit işe eşit ücret ilkeleri getirildi, bir toplumsal güvenlik sistemi kuruldu ve fiyatlara istikrar kazandırıldı. İşçilerin maddi çıkarlarını arttırmak için devlet parça başına artan bir ücret sistemi getirdi ve ücret oranları arttırıldı. Böylece, 1951'de sekiz-kademeli ücret dereceleri başlatılmış oldu.

Birinci beş yıllık dönemde sosyalist sanayileşme yürütülürken emekçi halkın emek üretkenliğinin yükselmesi ve becerilerinin gelişiminden elde edecekleri maddi çıkarların belirgin bir biçimde arttırılması gerekti. Bazı kesimlerde doruğuna ulaşan mühendis, teknisyen ve vasıflı işçi açığı bu gerekliliği daha da arttırdı. Bunun için, «işçi ve yöneticilerin iş ve üretim becerilerini arttırmak, çalışma insiyatiflerini geliştirmek, ve güçlendirmek, dahası önde gelen işçi hareketini yaygınlaştırmak, emek üretkenliğini arttırmak ve Birinci Beş Yıllık Plan tarafından belirlenen büyük hedeflere zamanından önce ulaşmak ve aşmak için» Devlet Konseyi Haziran 1956'da ücretlerde uygun artışlar getirerek, işletme, kuruluş ve devlet kurumlarındaki ücret sistemini işe göre ödeme ilkesine göre yeniden düzenleme kararı aldı. «Ücretlerin Yeniden Düzenlenmesi» kararı ücret sisteminde var olan bozuklukların, özellikle eski ücret sisteminden ve reformlardan kalan bazı usdışı uygulamaların giderilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Karar ayrıca, ulusal ekonomideki hızlı büyüme ve değişimlerin, emek ve üretim ihtiyaçlarına

göre ödeme yapılması ilkesine aykırı düşen bazı ücret uygulamalarına yol açan yeni sorunlar yarattığını da belirtir. En önemli bozuklukların ücret ayarlamalarında olduğu kabul edilmiş ve Devlet Konseyi'nin kararında bu tür bozuklukların üstesinden gelmek için her türlü çabanın harcanması gerektiğini belirtmişti. Karar ulusal ekonominin düzenli olarak gelişmesi ve işçi ve memurların yaşam düzeylerinin yükseltilmesi için bir maddi teşvik olarak ücretlerin artmasının gereğini önemle vurgulamıştı.

Tüm işçi ve memurların ücretlerinde genel bir artış sağlamanın dışında 1956 kararı ağır sanayi ve ekonomik yapının temel kesimlerinde ve yüksek vasıflı işçi ve bilimsel ve teknik personelin ücretlerinde ek bir artış da sağlanmıştır.

Vasıflı ve vasıfsız veya ağır ve hafif iş arasında belirgin bir fark öngörmeyen ücret sistemindeki hataları gidermek için, yüksek ve düşük vasıf kademelerinde veya güç ve normal koşullarda çalışan işçiler arasında ücret farklılaşması getirildi. Parça başına çalışanlarnı ücretleri saatle çalışanlardan daha yüksek düzeye çıkarıldı. Beyaz yakalı işçiler, mühendisler ve teknisyenlerin gelirleri, yüksek düzeyde eğitilmiş uzmandı ve bazı eğitilmiş teknisyen ve mühendisler için özel maaşlar sağlandı.

Karar 1957 yılı boyunca, parça-başı ücret sisteminin mümkün olan heryerde bütünüyle ve yaygın olarak, aşağıdan yüksek kademelere doğru artan parça ücretini ve yakıt, elektrik enerjisi, ana ve diğer maddelerde tasarruf yapılması, kalite gelişmeleri, plan hedeflerinin aşılması durumunda ve yeni üretim dallarında ek prim sisteminin geliştirilmesini içeren bir biçimde uygulanmasını öngörüyordu.

Bu tedbirlerin tutarlı bir biçimde uygulanması sosyalist kuruluşta halkın devrimci azminin büyümesini teşvik edebilir ve «devlet sadece inandırmakla kalmaz, iyi işçileri onlara daha iyi yaşam koşulları sağlayarak ödüllendirir de...» ([3]) yolundaki inançları sağlamlaştırabilirdi.

Ancak 1957'deki düzenleme hareketi süresince ve özellikle «büyük sıçrama» döneminde, 1956 reformunun temel

önerileri yeniden gözden geçirildi. ÇKP Merkez Komitesi, yönetici ve yönetici olmayan personel, yaşlı ve genç işçiler, ve vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki «çelişkiyi gidermek» üzere en yüksek ve en düşük ücretler arasındaki farkı azaltmaya karar verdi. Yüksek ve düşük kademedeki işçi ücretlerindeki farklar yeniden azaltıldı. İşçilerin ödüllendirilme kademelerinin teknik eğitim derecelerine göre değil, siyasal olgunluklarına, veya, ilk açıklandığı biçimdeki gibi, «maddi çıkarlar ile siyasal ve ideolojik eğitimin birleştirilmesi ilkesini yerine getirmek» koşuluna göre saptanması kararlaştırılmıştı. Ancak, ücret reformunun ardından 1956'da ortalama ücretlerde, sanayi ve büro işçilerinin maddi refahında belirgin bir artış olurken, 1957'de «daha iyi çalışma yöntemleri» hareketi sırasında, ücretler, artmaktan çok uzaktı ve bazı yerlerde düşürülmüştü bile. Yeni eğilimin savunucuları işçilerin yeni siyaseti «hoşnutlukla» karşıladıklarını ve bu durumun «ücret ve ekonomik refah için çalışmanın hem ekonomik hem de siyasal olduğunu, bu nedenle başarı için siyasal ve ekonomik çalışmayı siyaset rehberdir ilkesinin ışığında bütünleştirmek gerektiğini» gösterdiğini öne sürdüler. (4)

«Makul olandan düşük» ücret sistemi çizgisi, nüfusunun büyüklüğü, yoksulluğu ve üretici güçlerin hızlı gelişmesinden doğan ihtiyaçlar gibi, ülkenin özgül koşullarının dikkate alınmasının bir gereği olarak açıklandı. Bu çizginin tüketim fonunun bölüşümünde «herşeyden önce bir avuç insanın çalışmasından ve özel olarak bazı kesimlerdeki üretim durumundan çok 600 milyonluk güçlü nüfusun çalışması ve bir bütün olarak ülkedeki üretimin durumunun dikkate alınması gereğini» yansıttığı iddia edildi. Tüm ülkede emek üretkenliği hala çok düşük olduğundan tüketim düzeyinin de yüksek olamayacağı, «beş kişinin üç kişilik yiyecekle yetinmesi» ilkesine uygun dağıtımın savunulmasının ve çalışmaya göre dağıtım yapılırken bunun gözönünde tutulmasının gerekli olduğu öne sürüldü. ÇKP'nin «cesur» sloganlarının başarı kazanması için birikimde önemli bir artışın sağlanması gerektiği de belirtildi: «Ülkenin ekonomik düzeninde radikal değişimler sağlayabilmek için üç ila beş yıl kadar sabırla

mücadele etmek» ve «15 yılda, hatta daha kısa bir dönemde pik demir, çelik ve diğer ana sanayi ürünlerinde İngiltere'ye yetişmek ve geçmek». Emekçi halkın, zaten mümkün olabileceği kadar az olan tüketim fonlarında büyük bir kısıntı anlamına gelen daha fazla birikim olgusu karşısında rahatsız olmamaları gerektiği, çünkü bunun onların çıkarlarına olduğu ileri sürülmüştü.

Çin gibi yoksul ve kalabalık nüfuslu bir ülkede emekçi halkın yaşam koşullarının geliştirilmesinde sayısız engellerin bulunduğu kuşku götürmez. Geri üretim güçlerini, aşırı kıt mali ve maddi kaynakları koşulları içinde hızla ilerletmek gereği açısından, ulusal gelirdeki birikim ve tüketim payları arasındaki en iyi dengenin saptanması özellikle önemlidir. Birinci beş yıllık dönem boyunca, sanayileşme programı yürütülürken, birikim ulusal gelirin yüzde 21-23ünü oluşturarak halkın yaşam koşullarının bir derece geliştirilmesine olanak veriyordu, ancak «büyük sıçrama» süresince ünlü «cesur sloganlar»ı gerçekleştirmek için hummalı ekonomik girişim, birikim payının yüzde 35-37'ye yükselmesini öngörmekteydi ve bu emekçi halkın maddi koşullarına derhal olumsuz bir etki getirdi. Bu nedenle halkı sözde kendi çıkarları için kemerleri sıkma gereğine inandırma çabaları, gerçekte Çin liderlerinin bilimsel olmayan maceracı planları uğrunaydı.

Yeni gereklerin ışığında —«ücretler sorununu herşeyden önce siyaset rehberdir ilkesi ışığında çözmek»— 1956 ücret reformunun siyasal boyuta yeterli önem vermediği ve «maddi çıkarları aşırı ölçüde vurguladığı açıklanmıştı. Parça başı ücret sisteminin 1) devlet ve birey arasındaki çelişkiyi artırdığı, 2) işçi sınıfının birliğini bozduğu, 3) ekonomizm ve burjuva ideolojisini ürettiği, 4) işçileri teknik devrimi başarmak, birçok işin üstesinden gelmek ve yönetime katılmaktan alıkoyduğu, ve 5) yönetimi çok karmaşık hale getirdiği ve insan kaynağı israfına yol açtığı» için ÇKP'nin genel çizgisinin ruhuyla bağdaşmadığı belirtilmişti. Bu nedenle saatbaşına ücret sisteminin giderek parça-başı sisteminin yerini alması kararlaştırılmıştı.

Parça başı ücret sistemiyle birlikte prim sistemi de «büyük sıçrama»nın ekonomik uygulanmasından kaldırıldı. Ödeme ve ücret saptanmasının her türlü biçimi, iş kuralları ve yönetmeliklerinin yeniden belirlenmesi girişimleri içinde işlemez duruma geldi. Çalışmaya göre dağıtım bir burjuva ilkesi olarak lanetlendi. Birinci beş yıllık dönem süresince, üretimi arttırmak için manevi ve maddi teşviklerin en uyumlu biçimini bulma girişimleri yapılmıştı, oysa «büyük sıçrama»nın başlamasıyla manevi teşvikler mutlaklaştırıldı, yakın zamanlarda ülkenin üretim güçlerinin gelişiminde temel ekonomik unsur olarak kabul edilen maddi teşviklere ise şiddetle saldırıldı. Milyonlarca emekçi «hiçbir güçlükten korkmamaya, ücretlere önem vermemeye» çağırıldı. «Ateşli devrimci heyecana kapılmış» ve «Parti ve Halkın özel kayıp veya üstünlüklerini önemsemeyenler» üzerinde oldukça büyük patırdı koparıldı.

Kitlelerin devrimci heyecanının mucizeler yaratabileceği umuduyla sanayide çalıştırılanların sayısında yapılan büyük artış ücret fonunda bir büyümeye yol açtı. Ancak ortalama ücret, genel ücret düzeyinden yüzde 40-50 düşük ücretle vasıfsız işçilerin kitle halinde işe alınmasıyla, düştü.

Sosyalist toplumda ideolojik ve manevi teşviklerin insanların çalışmalarının toplumsal sonuçlarından bir maddi çıkar sağladıkları ölçüde doğduğu ve geliştiği gerçeği bütünüyle unutuldu. İnsanlar üretimi salt manevi nedenlerle hiçbir zaman geliştirmemişlerdir ve geliştirmeyeceklerdir, buna ancak temelde maddi çıkarları varsa yöneltilebilirler.

Bu nedenle, maddi ve manevi çıkarlar arasındaki zıtlığın ve bu tür ücret ayarlamalarının emek üretkenliğinde düşüşe yolaçan bir biçimde çalışma disiplinini ve şevkini kırması doğaldı.

Tarımda ücret sistemindeki değişiklikler özellikle belirgindi. 1958'e kadar, üretici kooperatiflerin üyeleri hem parça başı ve hem de üretim hedeflerinin aşılması durumunda da prim sistemine dayanan iş günü birimlerine göre de ücret almaktaydılar. Kötü işçilik nedeniyle nitelik ve niceliksel olarak plan hedeflerine ulaşmayı başarmayan bir üyenin

belli bir miktar yevmiyesi kesilmekteydi. Ancak halk komünlerinin kuruluşuyla, yevmiye sistemi yerini iş için ödenen ücretlerle bedava gıda ve temel ihtiyaç maddeleri teminini birleştiren yeni bir dağıtım sistemine bıraktı. *Jenmin Jihpao* 3 Eylûl, 1958'de şöyle yazmıştı «Bazı halk komünlerinde kitleler üretim araçlarını tüm halkın mülkiyetine dönüştürmeye, ve dağıtım sisteminde yevmiye veya bedava donatım kuralını denemeye karar vermişlerdir. Deneyimleri kırsal alanda üretim ilişkilerinin gelişimi için umut verici olduğundan, çok olumludur.» 1958 Aralığı'nda, ÇKP'nin Sekizinci Merkez Komitesi Altıncı Birleşik Oturumu'nda benimsenen, «Halk Komünlerine İlişkin Bazı Maddeler» kararında, «mahsulün bol olması sonucu birçok komün yevmiye sistemi ile bedava erzak sistemini birleştiren bir dağıtım sistemi kurmuşlardır; erkek ve kadın köylü kitleler, yevmiyelerini almaya başlamışlardır ve geçmişte günlük yiyecek, yakacak pirinç, yağ, tuz, soya yağı, sirke ve sebzelerini temin etmekten kuşku duyan aileler şimdi 'birşey ödemeksizin yiyebilmekte' dirler. Başka bir deyişle, en önemli ve güvenilir türden bir toplumsal güvenlikleri vardır. Köylüler için, bütün bunlar yeni bir çağın habercisidir.» (5) denmekteydi.

Halk komünleri sosyalizmden komünizme adım adım geçişteki en iyi örgütsel biçim olarak ilan edildiğinden halk komünlerinde uygulanan bedava erzak dağıtım sisteminin komünist «ihtiyaca göre» dağıtım ilkesinin hiç tartışmasız başlangıcı olduğu öne sürülmüştür. Bedava erzak dağıtım ilkesinin niteliği üzerine olan tartışmalarında Çin'li iktisatçılar komünist ihtiyaca göre dağıtım ilkesi ve halk komünlerindeki bedava dağıtım sistemi arasındaki ortak noktanın, her ikisininde kişi başına eşit dağıtıma dayandığı ve bunun dışında bedava dağıtımın yine de sosyalist çalışmaya göre dağıtım ilkesi olduğunu vurguladılar. Ancak «halk komünlerinde dağıtım sistemindeki bedava dağıtım oranı giderek büyüdüğünde ve bunun standartları giderek geliştirildiğinde; halkın komünist anlayış düzeyinin tutarlı yükselişiyle; bütün halk için eğitimin sürekli gelişimiyle; fikir ve kol emeği arasındaki farkların giderek azalmasıyla ve devlet gücünün

içsel işlevinin giderek kalkmasıyla, vb., komünizme geçiş koşulları giderek olgunlaşacaktır.» (6)

Sonuç olarak, bedava dağıtımın komünist ihtiyaca göre dağıtım ilkesi olarak açıklanmasının, «kitlelerin komünizm için mücadelerinde devrimci heyecanlarını düşüreceği» korkusu yüzünden, çok erken olacağına karar verilmişti. Bedava dağıtımında hiçbir üstünlük görmeyen ve bunun kitlelerin maddi açıdan teşvik edilmesini önlediğini ve devrimci heyecanı zayıflattığını söyleyenler «siyasal eğitimin rolünü önemsememek ve bedava dağıtım sisteminin üstünlüklerini kasıtlı olarak aşağılamakla» suçlanmışlardı. Maocular, aksine, bedava dağıtım sisteminin sosyalist toplumdaki komünizmin çekirdeği olduğunu, halkın komünist bilincini yükselttiği, burjuva ideolojisinden kurtulmaya yardım ettiği, liderleri ve yardımcılarını yakınlaştırdığı ve işçi sınıfı ile köylülük arasındaki birliği güçlendirdiği için önemli olduğunu öne sürüyorlardı.

ÇKP Merkez Komitesi'nin Ağustos 1958 de aldığı «Köylerde Halk Komünlerinin Kuruluşu Üzerine» karardan birkaç ay sonra, bedava dağıtım sistemi yaygınlaşmıştı bile. *Chincci yanchin* dergisi «Komünist Dağıtım İlkesinin Bu Ülkedeki Çekirdeği Bedava Dağıtım Sistemidir» (7) başlıklı yazısında, bedava dağıtım sisteminin «tüm kırsal alanda çok hızlı yayılmakta olduğunu, devlet organlarına da yayılabileceğini, ücret düzeninde kısmi değişiklikler getirerek, giderek sanayi işletmelerine de yansıtılabileceğini» yazıyordu. Tüm bölge çapındaki ilk bedava dağıtım planları hazırlanmıştı bile. O zamanlar kırsal halk komünlerinin çoğunda çiftçilere bedava gıda maddeleri dağıtımı komünlerin tüketim fonlarının yüzde 70 veya fazlasına ulaşmaktaydı. Bedava dağıtımın ölçeği, başlangıçta yaygın olan «kırsal halk komünlerinde mülkiyet şimdiden tüm halkın mülkiyeti niteliğindedir ve kitlelerin çok yakında hatta şimdi bile sosyalist 'herkese çalışmasına göre' ilkesiyle dağıtımı bırakıp ve komünist 'herkese ihtiyacına göre' ilkesini benimseyebilecekleri» (8) ve bedava dağıtım alanının, sosyalizmde uygulanmasının sadece burjuva ideolojisini geliştirdiği öne sürülen «çalışmaya göre da-

ğıtım» ilkesinin yerini alması için genişlemesi gerektiği görüşünde yansıdığı gibi, her zamankinden daha yaygındı. (9)

1958'in ilk birkaç ayı içinde, 500 milyon kadar çiftçiye halk komünlerinin ürettiği erzaktan bedava gıda dağıtımına başlandı. Bunun daha sonraki gıda dağıtımlarına etkileri gecikmedi: birçok komünde yıllık gıda stoku beş veya altı ay içinde eritilmekte, tohum stokları da kısa süreler içinde tüketilmekteydi. Sonuç olarak, gıda, giyecek ve temel ihtiyaç maddelerinde büyük bir gerileme ortaya çıktı.

Gıda maddelerinin bir çoğunun adam başına eşitlikçi bir sistem altında dağıtılmış olması, ücretleri işin nitelik ve niceliğinden bağımsız kılarak maddi çıkarları sıfıra indirdi ve çiftçilerin üretim çabalarını belirgin bir biçimde zayıflattı. 1959 baharıyla, çiftçilerin hayvanları meraya çıkartma ve diğer çalışmaları azalmıştı. Toplumsal fonların geliştirilmesi yerine paylaşılmasına ağırlık verilmesi ve eşitlikçi dağıtım, sadece üretime değil aynı zamanda çiftçiler arasında çalışmaya doğru komünist bir yaklaşımın geliştirilmesine de zarar veren asalak tavırların doğmasına yol açtı.

Çin liderlerinin devrimci kitle heyecanının sınırsız gücüne olan inancının geçersizliği kanıtlandı. Ancak herşeye rağmen, Lenin'in aşağıda belirttiği genç Sovyet Rusya deneyinden kolaylıkla yararlanabilirlerdi: «Küçük bir köylü ülkesinde, doğrudan doğruya ancak proleter devlette olabilecek bir şekilde, devlet üretimini ve devlet dağıtımını komünist çizgilerde örgütleyebilmeyi umduk —hatta gerektiği ölçüde düşünmeden buna cüret ettik demek daha doğru olur. Uygulama yanıldığımızı kanıtladı. Öyle gözüküyorki komünizme geçişe hazırlanmak için —uzun yıllar çabalayarak— belli sayıda geçiş aşaması gereklidir —devlet kapitalizmi ve sosyalizm. Sadece azme güvenerek değil, ancak büyük devrimin doğurduğu azmin yardımıyla ve kişisel çıkar, kişisel teşvik ve çalışma ilkesi temelinde, bu küçük köylü ülkesinde devlet kapitalizmi yoluyla sosyalizme giden sağlam yolların yapımı için çalışmaya başlamalıyız. Aksi takdirde komünizme erişemeyiz, milyonlarca kişiyi komünizme ulaştıramayız.

İşte deneyimin, devrimin nesnel gelişme yolunun bize öğrettiği budur.» (10)

Bedava dağıtım sisteminin uygulanışını izleyen güçlükler karşısında Çinli liderler ateşliliklerini yavaşlatmak zorunda kaldılar. Merkez Komitesi'nin Aralık 1958 tarihli «Halk Komünlerine İlişkin Bazı Meseleler» kararında, şöyle denmişti: «Kendimizi komünizm davasına adadıysak, ilk olarak üretici güçlerimizin geliştirilmesine ve enerjik olarak sosyalist sanayileşme planımızı tamamlamak için çalışmaya başlamalıyız. Kırsal yörelerdeki halk komünlerinin 'derhal tüm halkın mülkiyetini gerçekleştireceği' ve hatta 'derhal komünizme geçileceği' ve bu gibi temelsiz açıklamalarda bulunmaktan kaçınmalıyız. Bu tür şeyler yapmak sadece aceleciliğin ifadesi değildir, halkın kafasında komünizm standartlarını büyük ölçüde düşürür, büyük komünizm idealini çarpıtır ve bayağılaştırır, eşitlikçi küçük burjuva eğilimini güçlendirir ve sosyalist yapının gelişimini ters yönde etkiler.» (11) Karar, dağıtım sistemine bedava dağıtımın alanını daraltan bazı eklemeler getirmişti: kırsal alanlarda bedava dağıtımın dışında, bir kural olarak 6 ila 8 ücret kademesinin bulunması ve en yüksek ücretin en düşük ücretten dört defa veya biraz daha fazla olması gerektiği belirtilmişti. Aynı zamanda, aradaki fark çok fazla olmamalıydı, çünkü, bunun vasıflı emek ayrımına ilişkin kırsal yörelerdeki durumla uyuşmayacağına inanılmıştı. Bedava dağıtım payı komün tüketim fonlarında yüzde 50'nin altına, ve 1961'de, çiftçilerin toplam kazançlarında yüzde 30'un altına düştü.

Ancak nüfusa gıda ve temel ihtiyaç maddeleri sağlanmasındaki güçlükler artmaya devam etti. 1958'de, Çin liderleri birkaç yıl sonra halka parasız gıda ve giyecek dağıtımının kolaylaşacağını düşünmüşlerdi ve «bu ülkenin geniş alanlarını bir çiçek bahçesine çevirmek için, ovalarımızı, tepelerimizi ve göllerimizi süslemek üzere» ekili arazide bir kısıntı yapmaktan çekinmemişlerdi.

Ancak, iki veya üç yıl sonra, gıda sorunu öylesine keskin bir duruma geldi ki, Çin liderleri eski sloganlarını bırakarak şimdi «evlerin, köylerin ve ekim alanlarının etrafındaki bir-

çok küçük dağınık toprak parçasının ve yol, nehir kenarlarının sonuna kadar işlenmesi» anlamına gelen «her bir fırsatı değerlendirme»nin gerekliliğini savunur olmuşlardı. (12)

Büyüyen gıda maddesi ve mal açığı karşısında, Çin liderlerinin katı bir vesika uygulamasına gitmek zorunda kalmalarına rağmen hala zaman zaman çalışan halka gıda ve tüketim malları sağlanamamaktaydı. Kitle halinde açlığı önlemek ve mal açığını gidermek için getirilen acil tedbirler arasında 1961'de Merkez Komitesi'nin Dokuzuncu Birleşik Oturumunun tarımın ve tüketim malları üretiminin geliştirilmesine daha fazla önem verilmesini öngören kararları yeralmaktaydı.

«Düzenleme» döneminde tarımı teşvik için, komünlerin ödeme sisteminde bazı ayarlamalar yapıldı. Kişisel toprak hisseleri ve ev, araç, gereçleri artık domuz ve kümes hayvanı beslemesine ve ürünlerini pazarlamasına izin verilen, çiftçilere geri verildi. Ayrıca sanayide ücret ve primleri düzenleyen bazı adımlar da atılmıştı: işletmelerde üretim oranları ve ücret teşvikleri yeniden düzenlendi. 1963 Aralığında, Devlet Konseyi bilimsel keşif, teknik buluş ve yenilik ödüllerinde yeni kurallar getirdi. «Siyasetin rehber olduğu olgusuna ciddi dikkat gösterilmesi» gereği üzerinde israr ederken ayrıca «şeref ünvanı ödüllerine bütün ağırlığın verilmesi ve maddi ödüllere karşı muhalefet edilmesi»ni önerdi. (13) Ancak bunu izleyen yıllarda, özellikle «kültür devrimi»nin başlamasıyla, yönetimde ekonomik araçların kullanılması girişimlerine yeniden şiddetle saldırıldı.

Çin liderlerinin manevi ve maddi teşviklerin rolleri ve bunlar arasındaki bağa ilişkin görüşlerinin evrimini adım adım izlemek oldukça ilginçtir. ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi 1956'da, üretim geliştirilmesindeki kesin amacın «halkın yaşama standartlarını üretimin büyümesi ile uyumlu bir şekilde yükseltmenin» gerekli olduğuna işaret etti: «Ancak bu yolla kitlelerin çalışma azimlerini geliştirebiliriz. Sosyalist rekabet üretimin büyümesi ile halkın yaşamındaki ilerlemeler arasındaki bu bağı ortaya koymalıdır, Sendikalar da, sos-

yalist rekabet yoluyla, işçi ve memur kitlelerine azim, çalışkanlık ve tutumluluk, sürekli yeniden düzenleme ve tekniklerini geliştirme, emek üretkenliğini arttırmak için yeni teknikleri öğrenme gibi işçi sınıfı geleneklerini canlı tutmayı öğretmelidir. Öte yandan, kitlelerin yaşamında en ufak ayrıntıya bile dikkat etmeli ve onların yaşama ve çalışma koşullarını geliştirmek için hiçbir çabayı esirgememeliyiz.» (14)

«Büyük sıçrama» sırasında, özellikle ülke maddi teşviklerin ihmal edilmesi yüzünden güçlüklere saplandığı sırada üretimin geliştirilmesinde manevi etmenlerin rolünün açıkça abartılması, halâ emekçi halkın yaşamını ilerletmeye ilgi gösterme gereğine dayandırılarak, ihtiyatla öne sürülüyordu. Ancak, «kültür devrimi»nin başlamasıyla işçi ücretlerini yükseltmek ya da çalışmalarına maddi teşvik sağlamak yönündeki her girişim Maocular tarafından toplumun ve sosyalist devrimin çıkarları ile bağdaşmayan «ekonomizm» ve «karşı-devrimci revizyonizm» örnekleri olarak nitelendi. *Jenmin jihpao* şöyle yazıyordu: «Modern bir işletme maddi teşviklere değil, siyasal ideolojinin gücüne dayandırılmalıdır.» (15)

«Kültür devrimi» sırasında «makul olandan düşük» bir ücret sistemi, parça başı ve prim sisteminin yerini aldı. Bir kez daha bedava dağıtım sistemi geliştirildi. Mayıs 1967'de, Pekin'deki duvar gazeteleri, Başkan Mao'nun «herkese çalışmasına göre» sloganının bir burjuva sloganı olduğu, oysa bedava dağıtımın «Marksist çizgide ve komünist yaşam biçimine geçmek için bir koşul» olduğu yolundaki «en son buyurularını» bildiriyorlardı. Mao'nun bu buyuruları altında duvar gazeteleri «yüksek ücretler kesin olarak düşürülmeli» ve «bedava dağıtımla ücretlerin yarı yarıya olduğu» bir sistem getirilmeli diye yazıyorlar ve komünist dağıtım sistemine geçisin şu aşamaları kapsadığını ileri sürüyorlardı: «Düşük ücretlerden bedava dağıtım ve ücretlerin yarı yarıya olduğu bir sisteme, orandan da bütünüyle bedava dağıtım sistemine ve nihai olarak komünist dağıtım sistemine.»

Bazı dergiler, önce işçi ve memurlar için «makul olandan düşük ücret» sistemi, sonra da bedava dağıtım sistemini

öngören bir ücret reformu öneriyorlardı. Reform komünist yaşam biçimine geçiş için zorunlu bir koşul olarak sunuldu. Halkın temel ihtiyaçlarının sadeleştirmesini ve azaltmasını öven bir kampanya başlatıldı. İşletmelerde ve devlet kurumlarında «sosyalist eğitim» ve kollektif hayatın yerleştirilmesi adına, temel ağırlığın ilkel üretim düzeyinde evrensel eşitlikçiliğe verildiği birçok uygulamaya girişildi. Maddi teşviklerin yanısıra çalışmaya göre dağıtım ilkesi de, «şekerle örtülü bir bomba», «revizyonizmin malı» ve «proleter devrimini arkadan vurmak» olarak tanımlandı. (16)

«Kısa dönemli çıkarların uzun dönemli çıkarlara üstün gelmesi» senaryosu ile Çin liderleri emekçi halkın haklarına karşı ağır bir darbe indirdiler. İşçi ve memurların ücretleri, plan hedeflerinin aşılması durumunda elde ettikleri çeşitli ek ödeme ve primlerin kaldırılması sonucu, düştü. Temel gıda maddelerinin ve tüketim mallarının vesika ile dağıtımı sürdürülmekteydi. Bir işçiye yılda 180 kg. tahıl (çoğu kez patates verilirdi), 2-2.5 kg. çiçek yağı, şeker ve et, sadece bayramlarda 7-10 m. pamuklu kumaş verilirdi. Çocuklar ve çalışamayanlar bunun yarısını elde ederdi. Ancak «kültür devrimi»nin yarattığı kaos ve karışık ortamda ülkenin gıda stokları yağmalandığından bu düşük miktarlar bile zaman zaman karşılanamamaktaydı. Basın bir çok kez, halk komünlerindeki kamuya ait stokların, özellikle tohum stoklarının yağmalandığını ve işçilerin gıda maddesi ile ödüllendirilmeyi reddettiklerini bildirmiştir.

Tüketim malları ve gıda maddelerindeki büyük kıtlık ve ciddi ekonomik karışıklıklar sonucu spekülasyon yayıldı ve karaborsacılık başgösterdi. Ticari fiyatlar, saptanan fiyatların yüzde 150-350'sine ulaşarak «bolluk» görünümünü verirken, emekçi halkın kişisel tüketiminde hiçbir belirgin artışa fırsat vermiyordu.

Bu vahim koşullar altında «düşük tüketim düzeyini sürdürürken, üretimde en yüksek hedefe ulaşmak» sloganı öne sürüldü ve ayda 8 veya 10 yuanın bir kişinin oldukça tutumkâr bir yaşam düzeyi için yeterli olduğu belirtilerek, katı ekonomik tutumluluk çağrıları yapıldı. Birçok şeyin yanısı-

ra «maddî teşviklerden gönüllü olarak vazgeçilen», ve ücretlerin, genel düzeyin yüzde 30 ilâ 50'si kadar olduğu Taching deneyi model olarak açıklandı. Merkezi basın bunu, «düzenli olarak daha devrimci bir görünüme» ulaşan bir model olarak sundu.

Maocular Çin'in ekonomik sorunları da dahil olmak üzere tüm sorunlarını çözmenin temel yolu olarak «daha devrimci bir görünüme» ulaşmak yolunu önerdiler. Büyük bir sefalet içinde yaşayan Çinli ailelere maddi yardım yerine Mao alıntılarını içeren küçük kitapların verilmesi bu nedene dayanır. 1 Haziran, 1968'de *Jenmin jihpao,* Liaoning, Shenshi ve Shanshi bölgelerindeki «devrimci komiteler»in kendi bölgelerindeki her yoksul köylü ailesine *Başkan Mao'nun Eserlerinden Seçmeler ve Mao Tse-tung'un Üç Ünlü Makalesi*'ni hediye ettiklerini yazıyordu.

Emekçi kitleler temel haklarına karşı olan bu Maocu çizgiye karşı koydular. Tüm ülkeyi, özellikle de ana sanayi merkezlerini emekçi halkın daha yüksek ücret ve daha iyi yaşama koşulları talep ettikleri bir grev dalgası kapladı. Hong-kong basınına göre sadece 1967 başlarında 60 kentte 7 milyondan fazla işçi grevdeydi. Maocuların, Çinli işçilerin «ücret kısıtlamalarını Mao Tse-tung düşüncesine bağlılıklarından ötürü hoşnutlukla kabullendikleri» yolundaki propogandalarına rağmen, gerçekte Çin işçi sınıfı ve köylüleri emperyalizme, feodalizme ve ulusal kapitalizme karşı verdikleri uzun ve sabırlı mücadele sonucu kazanmış oldukları ve şimdi Çin liderlerinin ellerinden almak istedikleri daha iyi yaşama haklarını savundular.

Emekçi halkın mukavemeti, tarımın ve sanayinin geliştirilmesinin gereği üzerine ısrarları, Çin liderlerini, maddi teşvikleri hala «revizyonizm ürünü» olarak göstermelerine rağmen, tavizler vermeye zorladı.

VII

«KENDİ ÖZGÜCÜNE DAYANMAK» ÖĞRETİSİ

1960 başlarında Çin liderleri, ülkenin temel ulusal ekonomik sorunlarını iradeci yöntemlerle çözme girişimlerinin başarısızlığından sonra, Çin'in sosyalist ülkelerle olan ilişkilerinde bazı temel değişikliklere yönelmişlerdir.

«Büyük sıçrama» ve halk komünlerinin başarısızlığını bütünüyle dışsal etmenlere yükleme girişimi, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelere karşı bir iftiraya, Çin'in bu ülkelerden aldığı ekonomik, bilimsel, teknik bilgi, makine ve gereç yardımını aşığılamaya ve nihaî olarak ÇKP liderlerinin halihazır çizgilerini desteklemeyi reddeden ülkelerle ekonomik bağların açıkça koparılmasına yolaçtı.

Sosyalist ülkelerle ekonomik bağların zayıflatılması çizgisine teorik bir destek sağlamak ve bu tavrı Çin halkı ve dünya kamu oyu önünde haklı göstermek için ÇKP liderleri «kendi özgücüne dayanmak» öğretisini ortaya attılar. «Sosyalist Kuruluşta Kendine Güvenmek Çizgisi Üzerine» adlı, *Chingchi yanchiu* dergisinin 1965 yılında 7 No.lu sayısındaki makale şöyle demekteydi: «Devrimde olduğu gibi, sosyalist kuruluşta da, sürekli ve tutarlı olarak kendi öz gücümüze dayanmak çizgisini izlemeliyiz... Bu, mücadeleyi sürdürebilmemiz ve ülkeyi yeniden canlandırmamız için gereklidir... Kesinkes, Mao Tse-tung'un 'kendi öz gücüne dayanmak' düşüncesinden yola çıkarak ÇKP Merkez Komitesi kendine güvenmeyi sosyalist kuruluşta uzun dönemli temel çizgi olarak tanımlamıştır... Bu çizgi, içsel etmenlerin belirleyici olduğu, nesnel gelişme yasası ile tam bir uyum içindedir.»

«Kendi özgücüne dayanmak» öğretisinde herşeyden önce sosyalist kuruluşta içsel ve dışsal etmenlerin karşılıklı ilişkisi ele alındığından, bu konuya daha yakından bakmakta yarar var.

Çin ulusal ekonomisinin kalkınması için, Sovyet uzmanlarının yardımı ile ve sosyalist ülkelerin ekonomik, bilimsel, teknik yardımını dikkate alarak hazırlanan Birinci Beş Yıllık Plan'da (1953-1957) Çin'in, daha önemli türden gereçler ve hammaddeler üreterek, genişletilmiş üretimin ve bununla birlikte ulusal ekonominin tüm kesimlerinde teknik yeniden kuruluşun gereklerini karşılayabilmesine olanak veren sağlam bir sanayi sistemine ihtiyacı olduğu vurgulanmıştı. İhtiyaç, Çin'in, geniş toprakları, nüfusu ve çok çeşitli ulusal kaynakları ile üretimin ana kesimlerinde verimli bir gelişmeye olanak veren özgül niteliklerinden doğmaktaydı. Çin'in bol ve çeşitli doğal kaynakları, büyük iç pazarı, Sovyetler Birliği ve Avrupa'daki sosyalist ülkelerin ana sanayi merkezlerinden ulaşım açısından uzaklığı —Çin'i sosyalist ülkelerin çoğundan ayıran özellikler— çok çeşitli malları, diğer sosyalist ülkelerden ithâl etmesi yerine, ülke içinde üretmesini ekonomik bakımdan daha makul kılmaktaydı. Bunun yanısıra, sosyalist ülkeler dünya nüfusunun bu dörtte birlik kısmının sürekli olarak artan ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelebilirlerdi.

Ancak çeşitlendirilmiş bir ekonomik yapının kuruluşu için; Çin'in sosyalist ülkelerle yakın ekonomik işbirliğine girmesi; özellikle uzun dönemli planları hazırlarken uluslararası sosyalist işbölümünü dikkate alması; ve ülkenin doğal ve insangücü kaynaklarından en iyi şekilde yararlanabilmek için üretimde uzmanlaşma ve işbirliğini makul bir biçimde kullanabilmesi gerekliydi. Bir ürünü ithâl etmek ya da ülke içinde üretmek sorusu ekonomik açıdan değerlendirilmeliydi.

Çinli iktisatçı Tsen Wen-chin şöyle yazar: «Yukarıda tartışılan sanayi sistemi ancak görece, yani sadece ana bölgelerde kapsamlıdır. Uygulamada kardeş ülkelerle işbirliğine gideceğiz ve görece küçük miktarda gereken çeşitli mallar ve de hatta büyük ölçüde gerekli olan ancak sınırlı kay-

naklar ve teknik olanaklar yüzünden karşılanamayan ve kardeş ülkeler tarafından büyük miktarlarda ihraç edilen malların üretimi için işletmeler kurmayacağız ya da çok az ölçüde kuracağız.» (1)

Böylelikle, Çin'in sosyalist ülkelerle ilişkileri, Çin'in temel sanayi ürünlerine olan ihtiyacını karşılayacak ve ülkenin olanaklarından azamî yararlanmayı sağlayacak bir sanayi sisteminin kurulmasına yardım anlamını taşıyordu.

Yıllarca süren savaşın harap ettiği ulusal ekonominin yeniden canlandırılması tüm ülkeyi büyük bir güçlük altına sokmuştu ve makina, gereç, araç ve çeşitli ham ve diğer maddelerin kitle halinde ithali ülkenin büyük ihtiyacını belirliyordu. Kapitalist ülkeler Çin'e belli başlı üretim mallarını satmayı reddettiklerinden, ÇHC bu tür ithalatta, başta gelen ve yegane kaynak olarak, dünya sosyalist pazarına yönelmişti. Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin, Çin'in ulusal ekonimisinin hızla canlandırılmasındaki önemli rolünü vurgularken, Çin Dış Ticaret Bakanı Yen Chi-Chuang şöyle demişti: «Önemli bir nokta olarak belirtmeliyiz ki, Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri ile ticaretimizin genişlemesi ekonomimizin canlanması ve üretimin artmasına büyük bir katkıda bulunmuştur... Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasilerinden yapılan ithalatın ekonomik kuruluşumuzda bize büyük yardımı olmuştur. Tarım ürünleri ihracatımız ve üretim fazlamız ise yine bu ülkelere gitmektedir.» (2)

Ülke, sosyalist sanayileşmenin temelini atmak için büyük ölçekli bir planlı ekonomik kuruluşa başlayınca, çok daha büyük bir makina, gereç, sanayi hammaddeleri, vb. ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Böylece Çin'in sosyalist ülkelerden yaptığı ithalat'ın yüzde 90'ını üretim malları oluşturmaktaydı.

Birinci beş yıllık dönemde, makina ve gereç, Çin'in toplam ithalat masraflarının yüzde 60'ına ulaşıyordu. Sosyalist ülkelerden ithal edilen diğer belli başlı mallar arasında çeşitli metaller, petrol, petrol ürünleri, kimya sanayi için hammaddeler ve bunların yanısıra sağlık malzemeleri, kağıt ve şeker vardı. Çin basınına göre, bu dönem içinde Sovyetler Birliği Çin'e 3.000 metal tornası, 10.000 den fazla tarım

makinası, 100 milyon yuan değerinde bilimsel gereç ve 2 milyon ton demirle karışık metal sağlamıştı.

Üretim mallarının yanısıra Çin sosyalist pazardan, Çin ekonomisinin hala karşılayamadığı tüketim malları satın almak için de yararlandı. Örneğin 1956'da, Çin halkın maddi ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere 370 milyon yuan değerinde mal ithal etti.

Karşılığında Çin sosyalist ülkelere çay, tütün, çiçek yağı ve tohumu hayvan kılı, dayanıklı ahşap, deri, tüy koyun yünü, keçi derisi, et, meyva, baharat ve benzeri; ve aynı zamanda ağır sanayi için çok önemli hammaddeler; tungusten, molibden, demir cevheri, kalay, cıva, sülfür, mermer, vb, sağlamaktaydı. Bu, önemli gıda maddelerinde (tahıl, çiçek yağı, et ve et ürünleri) ihracatı kısmaya; ikincil mallarda (yumurta, meyva, deniz hayvanları, vb.) iç tüketimi mümkün olduğu kadar kısarak ihracat olanağı yaratmaya; Çin'in geleneksel ihraç mallarının (çay, ipek, tütün, v.b), madencilik sanayi ürünlerinin (tungsten, molibden, kalay, antimon, demir cevheri, magnezyum, mermer, v.b.), hayvan ürünlerinin (hayvan kılı, bumbar, tüy, koyun yünü, keçi derisi, v.b) ihracatını arttırmaya ve giderek sanayi malları ihracatını genişleterek halkın ihtiyaçlarını karşılamaya dayanan Çin ihracat politikası ile de uyumluydu.

Birinci beş yıllık dönemde, Çin'in temel ihracatı tüm hasatın yüzde biri, domuz eti ihracatı ise tüm domuzların yüzde 3-4'ü kadardı. Aynı zamanda, ikincil gıda malları ve geleneksel malların ihracatı hızla yükselmekteydi. Beş yıllık dönemde, Çin'in ihracatında sanayi ürünleri oranı yüzde 18 den 32 ye, işlenmiş tarım ürünleri ise yüzde 23 den 28 e çıkıyordu. Bu Çin ihracatında olumlu ilerlemenin göstergesiydi.

Sonuç olarak, uzun bir zaman süreci boyunca Çin'in dış ekonomik siyaseti ulusal ekonominin her yönüyle gelişmesine yardım etmekteydi. Dış Ticaret Bakanı Yen Chi-chuang, Temmuz 1955'de Ulusal Halk Kongresi İkinci Oturumunda şöyle demişti: «İhracatımız çıkarlarına hizmet ederken, ithalatımız da ülkenin sosyalist sanayileşmesine hizmet eder

niteliktedir.» (3) Sanayileşmeye gelince, bu büyük ölçüde sosyalist ülkelerin tam teşkilatlı ana ağır sanayi projeleri sağlamasıyla geliştirilmişti. (makina, metalurji ve kimya fabrikaları, enerji istasyonları, maden ocakları gibi). Diğer önemli donatımın arasında bazı hafif sanayi işletmeleri (büyük şeker rafineleri ve kağıt fabrikaları) yeralıyordu. Kapsamlı bir teknik yardımla birlikte sağlanan bu gereçler Çin'in kısa bir süre içinde büyük sanayi projeleri kurmasına olanak sağladı. Birinci beş yıllık dönem sonunda, makina ve gereç Çin'in sadece Sovyetler Birliğinden ithalatının yüzde 50'sini buluyordu ve bunun yüzde 77'sini tam teşkilatlı tesisler oluşturuyordu. Sovyetler Birliğinden sağlanan gereçler Çin'in kendi mühendislik potansiyelin en büyük yararı sağlayabileceği biçimindeydi: tam teşkilatlı donatım sadece Çin ekonomisinin henüz üretemediği makina ve araçları kapsamaktaydı. İlk önceleri, yeni işletmelerde kullanılan bu donatımın yüzde 80'i Sovyetler Birliği'nden gelmekte ve sadece yüzde 20 ülke içinde üretilebilmekteydi. Ancak ulusal üretim geliştikçe Sovyet gereçlerinin oranı düştü ve 1957'de Çin sanayi Sovyet yardımı ile kurulan sanayi projelerinin gereç ihtiyacının yüzde 50'sini karşılayabilir duruma geldi.

Sovyet gereçleri Çin'in Anshan, Wuhan ve Paotow'daki başlıca metaluriji tesislerine; Fingman, Taiyuan, Sian vb. daki 27 enerji merkezine; Fusin, Hohang, Haichow vb. daki 27 kömür ocağı ve damıtma tesisine; düzinelerce makina tesisine, özellikle ağır makina, otomobil, traktör, petrol ve kimya sanayi, elektrik ve radyo, kağıt, ilaç ve gıda sanayine yerleştirilmişti.

SSCB ve ÇHC arasındaki 1953, 1954 ve 1956 anlaşmalarına göre Sovyetler Birliği Çin'e 211 işletmenin kuruluşunda yardım sağlamaktaydı. 1957 sonunda bunlardan sekiz metalurji, 28 mühendislik tesisi, 15 enerji merkezi, 6 kömür ocağı ve sıkıştırma tesisi ve 4 kimya tesisini içeren 67 büyük proje çalışmaya başlamıştı. Diğer tamamlanmış projeler arasında Çin'in Changchung'daki ilk otomobil fabrikası, Harbin'deki ölçü aletleri ve kesme araçları, elektrikli gereç ve alüminyum alaşımları tesisleri, Shenyang'da basınç aletleri ve ma-

kina-aletler tesisi, Pekin'de elektrik ampulü fabrikası, fusin ve Chengchow'da enerji istasyonları, Fushun'da alüminyum tesisi, Anshan tesislerinin birçok birimi vb. yeralmaktaydı. Çin basınına göre 1953-1956 arasında Sovyet yardımı ile kurulan işletmeler temel sanayi kollarının, örneğin kömür, enerji, demir ve çelik, bakır, aliminyum ve makina-alet sanayilerinin kapasitesini yüzde 30 ila 90 arasında arttırmıştı. Ayrıca kömür, elektrik, çelik, pik demir ve makina-alet üretimi de yüzde 28 ila 77 arasında yükselmişti. Sadece 1957'de Sovyet yardımı ile kurulan işletmeler ülkenin çelik üretiminin yarısını karşılıyor, kömür istihraçının yarısını gerçekleştiriyorlardı. Bunun yanısıra enerji merkezleri de tüm ülke kapasitesinin yüzde 15'ini aşıyordu.

Avrupa sosyalist ülkelerinin yardımı ile Çin'de 33'ü birinci beş yıllık dönem sonunda çalışmaya başlayan 100 sanayi projeleri kuruldu.

Bilimsel ve Teknik İşbirliği için Sovyet-Çin Komisyon'unun bir kararı uyarınca, Sovyetler Birliği Çin örgütlerine 751 fabrika kuruluş projesi, 2200 makina ve gereç taslağı, 688 teknolojik işlem tanımını bedava olarak verdi. Bunlar arasında metalurji ve makina tesislerinin, enerji merkezlerinin, maden ocaklarının, kömür, sıkıştırma tesislerinin, motor ve nakil arabası fabrikasının, petrol rafinerisinin, transformatör tesisinin, cam fabrikasının ve betonarme yapı tesisinin inşası için gerekli plan ve maliyet hesapları bulunmaktaydı. Çin'de 200'den fazla makina, 1400 çeşit jenaratör, elektrik motoru, transformatör ve şalter, 900 çeşit metalurji, madencilik ve mühendislik gereçleri, 100'den fazla otomobil, lokomotif ve gemi vb. nın üretiminin örgütlenmesinde Sovyet planları kullanılmıştır. Çin, Sovyet yardımıyla 12.000 kw'lık buhar tirbünleri ve 16.000 kw'lık hidrolik tirbünler, yıllık 600.000 ton kapasiteli kömür madencilik gereçleri ve ayrıca 5.000 tonluk gemiler, buhar makinaları, nakil ve yolcu tren vagonları, v.b. üretimini örgütlemiştir. Bütün bu gerçekler 23 Ekim 1959 sayısında *Jenmin jihpao*'da açıklanmıştı. 1954'ten 1963'e kadar Sovyetler Birliği, Çin'e 24.000 den fazla bilimsel ve teknik belge verdi. 10.000'i aşkın Sovyet teknik uzmanı Çin'e

çeşitli büyük modern işletmelerin planlaması ve kuruluşunda yardımcı oldular.

Kendi deneyimini Çin'e aktarmanın yanısıra Sovyetler Birliği kendi eğitim kurumlarında Çinlileri eğitti ve en büyük işletmelerde çalışma deneyimi kazandırdı. 10.000'e yakın mühendis, teknisyen ve vasıflı işçi ve 1.000 kadar bilim adamı Sovyetler Birliğinde bilimsel ve pratik eğitim gördüler. 11.000'i aşkın Çin'li öğrenci ve yüksek öğrenim mezunu eğitim için Sovyetler Birliğine gitti. Bunun yanısıra Sovyetler Birliği'nin 1816 milyon rubleyi bulan düşük faizli uzun dönemli kredileri Çin'in ekonomik kalkınması için büyük bir önem taşımaktaydı.

Devlet Konseyi Başkan Yardımcısı ve Devlet Planlama Komisyonu Başkanı Li Fu-chun Birinci Beş Yıllık Plan üzezine verdiği raporda Sovyetler Birliği'nin Çin'e yaptığı ekonomik yardıma ilişkin olarak 1955'de Ulusal Halk Kongresi II. Oturumunda şöyle demişti: «Sovyetler Birliği ülkemizin kuruluşuna düzenli, çok yönlü bir yardım sağlamaktadır. Sovyetler Birliği tarafından sağlanan tasarımlar en ileri teknik buluşların yaygın bir biçimde kullanılmasını sağlamıştır ve Sovyetler Birliği'nin bize sağladığı gereçler birinci sınıf ve en gelişmiş türdendir. Bize büyük bir şevkle yardım eden Sovyet işçi sınıfı bize en iyi gereçleri en kısa süre içinde sağlayabilmek için mümkün olan her çabayı göstermektedir. Sovyet Hükümeti de en gelişmiş araçların sağlanmasında bize öncelik tanımaktadır. Ayrıca Sovyet Hükümeti kendi insiyatifiyle atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanılması araştırmalarının geliştirilmesinde bilimsel, teknik ve sanayi yardımında bulunmayı teklif etmiştir ve atom enerjisinin barışçı kullanımı için bir anlaşma imzalamıştır... Sovyetler Birliği ülkemize yardım etmek üzere önemli sayıda uzman göndermiştir... Yine Sovyetler Birliği tarafından ülkemizin teknik personelinin eğitimi için çaba harcanmıştır... Sovyetler Birliği ülkemize büyük mali yardımlar sağlamıştır.» (4)

Birinci beş yıllık dönemde Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin yakın ekonomik işbirliği, çıkar gözetmeyen

kardeşçe yardımları Çin'de ülkenin ekonomik ve teknik geriliği düşünülürse çok daha uzun bir süre gerçekleştiremiyeceği çeşitli sanayilerin kuruluşunu sağlamıştır. Bunlar arasında yüksek kalitede metalurji, alüminyum sanayi, ağır ve hassas makinaların üretimi, otomobil ve traktör sanayi, enerji merkezleri ve uçak, radyo ve nükleer enerji sanayileri yer almaktadır. Sadece Sovyetler Birliği Çin'e, ÇKP liderlerinin kendi deyimleriyle Çin sanayinin iskeletini oluşturan tesislerin kuruluş ve modernleştirilmesine yardımcı olmuştur. Bunlar arasında 8.7 milyon tonluk pik demir ve 8.4 milyon tonluk çelik, Çin'deki toplam elektrik enerjisinin yüzde 25-30'u, otomobil ve traktörlerin yüzde 80'i, kalayın yüzde 70'inin üretimini sağlayan tesisler vardı.

Kısa bir süre içinde, yarı-feodal ve yarısömürge nitelikteki gerikalmış üretim yapısı çeşitlendirildi ve bağımsız bir ekonomik düzene dönüştürüldü. Toplumsal değişimin, içsel kaynakların ve halkın kahramanca çabalarının bu dönüşümü etkilemedeki önemli rolüne rağmen dışsal kaynakların ve başta Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin muazzam ekonomik ve mali yardımlarının bu gelişmedeki rolü yadsınamaz.

Şunu da belirtmeliyiz ki ekonomik bağımsızlığın temelini atmanın nesnel gerekliliğinden ayrı olarak bu bağımsız ekonomiye doğru ilerleme hızı büyük ölçüde ideolojik etmenler, en kısa süre içinde başarma isteği ve herşeye rağmen ülkenin diğer ülkelere bağımlılığı ile teknik ve ekonomik geriliği tarafından belirleniyordu. Ancak Çin liderleri arasındaki küçük-burjuva görüşlerin ve milliyetçi eğilimlerin etkisiyle bu doğal istekler zaman zaman hakimiyetçi emellere dönüştü.

Ülke, çeşitlendirilmiş ve bağımsız bir ekonominin kuruluşunda yeni sanayi kollarında büyük modern işletmelerin açılmasıyla belirginleşen başarılar elde ettikçe, sanayinin toplam üretimi arttıkça ve bu çerçeve içinde bakıldığında dış ekonomik bağların önemi azaldıkça Çin liderlerinin hakimiyetçi emelleri bir kural haline geldi. Çin ekonomisinin

kalkınması için dış ekonomik bağların rolünün tanımlanmasında öznelci eğilimler, nesnel olanları geçti, Ekonomik işbirliğinin rolü ve sosyalist ülkelerin yardımları küçültüle, küçültüle sıfıra indirildi.

ÇKP Merkez Komitesi, SBKP Merkez Komitesi'ne gönderdiği 14 Haziran 1963 tarihli mektupta, uluslararası sosyalist işbölümüyle çelişen «sosyalizm kuruluşunda başlıca kendi öz gücüne dayanmak» kararını resmi olarak açıkladı. Bu, Çin liderlerinin artık Çin'in sosyalist ülkelerle olan ekonomik bağlarını, ülkenin ekonomik kalkınmasını hızlandıran ve toplumsal üretimi daha etkin kılan temel araç olarak görmedikleri anlamını taşıyordu.

Hiç kimse, «sosyalizmin kuruluşunda başlıca kendi öz gücüne dayanmak» tezine doğru anlamda ele alındığı sürece karşı çıkamaz. Ayrıca, bunun hiçbir yeniliği yoktur. Kapitalist çember içinde uzun yıllar süresince tek sosyalist ülke olan Sovyetler Birliği kendi kuruluşunda bütünüyle kendi gücüne dayanmak zorunda kalmıştı. Bir dünya sosyalist topluluğunun var olduğu günümüzde bile, her ülke yeni toplumunun maddi ve teknik temellerini büyük ölçüde kendi kaynakları ile inşa etmektedir. Her ülkenin kendi potansiyelinden sonuna kadar yararlanması, uluslararası sosyalist işbölümünün ayrılmaz ilkesidir. Ekonomik işbirliği ancak her tekil ülkenin kendi potansiyelinin daha etkin, daha başarılı, daha akla uygun kullanımını ve ulusal ekonominin çıkarları ile bir bütün olarak dünya sosyalist sisteminin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi arasındaki uyumlu bileşimi sağlar.

Uluslararası Sosyalist İşbölümünün Temel İlkeleri'nde şöyle diyor: «Sosyalist ülkeler, uluslararası görevlerinin her tekil ülkede hızla sanayileşme ve tarımsal büyümeyi sağlamak üzere çaba göstermek olduğuna inanırlar... Bu görevlerin yerine getirilmesi her sosyalist ülkede halkın yaratıcı yeteneğine ve insiyatifine her yönüyle fırsat tanınmasını. tüm sosyalist ülkelerin sanayileşmesini, düzenli teknik ilerlemeyi, planlı ekonomik yönetimin sürekli gelişmesini, kollektif deneyimin kullanılmasını ve sosyalist ülkeler arasında

ekonomik işbirliğinin genişlemesi ve güçlenmesini gerektirir. Dünya sosyalist ekonomisinin daha ileriye yükselme yolu her sosyalist ülkenin ulusal ekonomisini geliştirme çabaları ile ekonomik işbirliği ve karşılıklı yardımın güçlendirilmesi, ve genişletilmesi ortak çabasının birleştirilmesinde yatar.» (5)

Buna rağmen Çin liderleri «kendi öz gücüne dayanmak» tezine farklı bir siyasal ve ekonomik yorum getirmektedirler. Bağımsız bir ekonominin kurulması sorununu tüm yerli ihtiyaçların ulusal üretimle karşılanması olarak sınırlamakla Çin liderleri «kendi gücüne dayanmak» düşüncesini zararlı bir kaypaklık siyaseti ve teorik olarak savunulması olanaksız bir yalıtılmışlık ve kendi kendini itici kalkınma siyasetine dönüştürmüşlerdir.

«Kendi gücüne dayanmak» öğretisinin özü Çinli iktisatçı O yang Cheng tarafından şöyle ortaya konmuştur: «bağımsız, içe dönük ve kendi gücüne dayanan bir ekonomik kompleks. İhtiyacı olan kaynakları ,gereçleri, ham maddeleri ve teknik personeli, dış yardıma dayanmak yerine, kendisi sağlayabilmiş bir kompleks. Bu terim, *istisnasız herşeye* (altını çizen -E.K.) sahip olunması demektir, bütünlük demektir.» (6) Bir başka Çinli iktisatçı, Lu Husyun şöyle ekler: «Gereken ve olanaklı herşey sağlanmalıdır. Diğer ülkelere *asla* (altını çizen -E.K.) dayanılmamalıdır...» (7)

«İstisnasız herşeye» sahip olma çabası ve «diğer ülkelere asla dayanmamak», ekonomik işbirliğini çiğnemekte ve bunun diğer sosyalist ülkelerden yalıtılma ve kendi içine kapanma isteği olmadığı yolundaki itirazları sahte kılmaktadır. «Bağımsızlık ve bütünlük» fikrini, gerçekte ulusal ölçekte kapalı bir kompleks kurma siyaseti olarak uygularken Maocular giderek bunu tekil kesimlere ve hatta işletmelere bile yaygınlaştırmışlardır. «Kendi gücüne dayanmak sosyalist kuruluşta devletimizin izlediği temel çizgidir. Sadece bir bütün olarak devlet kuruluşunda gerekli olmakla kalmaz, her yerde uygulanabilir. İstisnasız her kesim ve her işletme önemli başarılar elde edebilmenin tek yolu olan 'kendi gücüne dayanmak' çizgisini benimsemelidir.» (8)

Halk komünlerinin kuruluşu sırasında bile çeşitli üretim işlevlerinin birtek toplumsal hücre ya da hatta tekil üreticide toplama girişiminde bulunuldu. Bu amaçla her komün sanayi, tarım, ticaret, eğitim ve askeri işleri üstlenmişti. Komün, üretimin örgütlenmesinin yanısıra tüm günlük hayatın akışını belirlemek durumundaydı. Her üyenin aynı zamanda «çiftçi, işçi, asker, tüccar ve öğrenci» olma zorunluluğunun yanısıra, komünde köylerdeki yerel devlet organlarını kendi yönetim organıyla bütünlemek durumundaydı.

1958 Aralığında ÇKP Merkez Komitesinin «Halk Komünlerine İlişkin Bazı Sorunlar Üzerine» aldığı karar şöyle diyordu «Sanayide veya tarımda olsun, halk komünlerinin doğrudan kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere meta üretimini mümkün olduğu kadar geniş bir ölçekte geliştirmeleri gereklidir. Her halk komünü kendi özelliklerine göre ve devletin öncülüğünde, diğer halk komünleri ve devlet işletmeleriyle meta mübadelesini ve üretimde gerekli iş bölümünü uygulamalıdır.» (9)

Ancak bu talimatlar, aynı belgede yeralan her halk komününün «plana göre gübre, tarım ilaçları, gereçleri ve makinaları, yapı malzemelerinin üretimini; tarımsal ürünlerin işlenmesi ve çok yönlü kullanımını; şeker, tekstil ve kâğıt yapımını; madencilik, metalurji, elektrik enerjisi ve diğer hafif ve ağır sanayilerini» geliştirmesini öngören talimatlarla açıkça çelişiyordu. Kırsal halk komünlerinin sayısız sorumluluklarından sadece birisi olan sanayiyle uğraşmalarından kastedilen buydu. Böylelikle tekil birimler arasındaki bağlar asgariye indirilmiş ve meta-para ilişkilerinin sınırı kesinlikle daraltılmıştı. Gerçekte her komünün herşeyi üretmesi çizgisi, çeşitlendirilmiş bir ekonomi temelinde uzmanlaşma çizgisinin yerini almıştı. Örneğin 1958'de, halk komünlerinden biri olan Weihsing Komünü tarımsal gereç, araç, tuğla, çimento, kireç, gübre, kâğıt, çanak çömlek, giysi, çiçekyağı ve şarap gibi çok çeşitli mallar üreten 1142 işletmeyi içermekteydi. Bu işletmelerde 7000 kişi çalıştırılıyordu. Bir diğer 3000 kadarı da demir cevheri istihracın-

da çalıştırılmaktaydı. 1959'da komün ilk traktörünü üretecekti.

«Büyük sıçrama» sırasında sadece köyler değil kentler de bu çizgiye sokulmuştu. Maliye Bakanı Lü Hsien-nien 1959'da önde gelen işçi temsilcilerinin ulusal toplantısında şöyle demişti: «Halihazır durum karşısında Merkez Komitesinin 'kendine yeterlilik temel ve dışyardım ise ikincildir' çizgisinin daha ileriye götürülmesi her kentte başarılmalıdır.»

«Büyük sıçrama» siyasetinin yolaçtığı belirgin ekonomik güçlükler, ham ve diğer maddeler, yakıt ve tamamlayıcı mallar arzında sık sık ortaya çıkan sıkıntılar karşısında çeşitlendirilmiş bir ekonomi için «her bireyin çabalarıyla üretimi geliştirmek» sloganı oldukça yaygın bir duruma geldi. Bu yeni çizgi kendine yeterli birimlerin oluşumunu sadece her geniş ekonomik alanda değil yanı zamanda eyaletler, bölgeler, kentler ve hatta tekil işletmeler çerçevesi içinde de teşvik etmekteydi. Birçok işletmede, ulaşım ve ticaret kuruluşunda ve benzerlerinde çeşitlendirildiğini bildirirken *Jenmin jihpao* 8 Ekim 1960'ta bu çeşitlendirilmiş kompleksi şu sözcüklerle tanımlıyordu «Üretimi çeşitlendirilmiş bir ekonomik birim, demir veya başka metaller, kimyasal hammaddeler, çimento, tuğla ve diğer yapı malzemeleri, aletler, gereçler ,yedek malzeme ve ayrıca temel ve ikincil gıda maddeleri üretimini içerir.» 1960'da Heilunkiang Eyaletindeki 2900 işletmenin 2100'den fazlasının üretimini çeşitlendirmeye başladığı açıklandı. Bunlar tam 13.945 yani her işletmede 6 tane üretim birimi kurmuşlardı.. Birçok işletmenin onlarca hatta yüzlerce küçük fabrika, tesis veya atelyesi bulunmaktaydı. Örneğin, Hokung kömür işletmesi kömür istihracı ve sıkıştırılması, dekovil şebekesi, çelik ve pik demir üretimi, madencilik gereçleri ve yapı malzemesi üretimi, karma kömür ve kalay kullanımı, temel ve ikincil gıda maddeleri üretimi gibi 10'dan fazla üretim dalını içermekteydi. Harbin keten işletmesi bez üretiminin yanısıra, demirli metaller, makina, kimyasal hammaddeler üretimi ve tekstil artıklarının ambalaj malzemeleri, mobil-

ya, yapı malzemesi üretiminde kullanımı gibi 41 üretim birimini içermekteydi.

Büyük Changchun otomobil tesisi ve Loyang traktör fabrikalarının da bu tür «üretim sistemleri» vardı. Bir zamanlar sadece otomobil üreten işletmeler şimdi bunun yanısıra bilyalar, elektrik ve dizel motorları dahil olmak üzere ihtiyaçları olan tüm parçaları üretmekteydi.

Bir zamanlar özel araç ve bileme taşları donatımında diğer işletmelere bağımlı olan Harbin Bilye Tesisinin şimdi bunları kendisinin yaptığı ve 1959'da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye ulaştığı söylenmekteydi. Bunun yanısıra tesis yapı malzemeleri, kimyasal maddeler, makine ve elektrikli gereçler üretiyor ve tarım, ormancılık ve hayvancılık ile uğraşıyordu. 1960'da ülkenin en büyük metalurji tesislerinden biri olan Shichingshan tek başına tesislerin genişletilmesi için gerekli olan 40'dan fazla türde yapı malzemesi üretiyor, curüf beton üretimi için gereçler yapıyordu ve iki çimento fabrikası, üç tuğla ocağı ve plastik ve havalandırma boruları için yeni atelyeler inşa etmişti. Bir tesisin, ana üretim çizgisi ile hiçbir teknolojk bağlantısı olmayan tamamlayıcı parça ve ürünler üretmesi, bazı özel ihtiyaçlarını karşılamasına olanak sağlarken, ana üretimde gerek niteliksel ,gerekse niceliksel olarak büyük gerilemelere yolaçıyordu.

İşletmelerde üretimde uzmanlaşmanın ve bölgelerarası işbirliğinin gerçekte terkedildiği anlamına gelen ve ekonomik güçlüklerden doğan kendine yeterlilik sistemi sosyalist ekonomik kuruluş yöntemlerinde «teorik bir keşif» olarak sunuldu ve «modern üretimle bağdaşmadığı» öne sürülen «metafizik» ve «tutucu» uzmanlaşma ile karşılaştırıldı.

Yeni güçlükler, özellikle «kültür devrimi»nin başlamasıyla ortaya çıkınca, her üretim birimi için «kendine yeterlilik» fikri yeni bir canlılık kazandı. Taching Petrol Sahaları ve Davhai üretim takımı ilkel bir teknik temele dayanan geçimlik, kendine yeterli üretim hücreleri olarak model Çin

toplumunun pratik örnekleri olarak kuruldular. Bunların uygulamaları tarım ve sanayi emeğinin birleştirilmesini, işçi ailelerinin kendi gıda, tüketim malları, konut vb. ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmalara katılmasını ve emeğin «hem işçi, hem köylü» ilkesi doğrultusunda örgütlenmesini öngörüyordu. Dachai ve Taching deneyimi her işletmenin sadece kendi gücüne ve potansiyeline dayanan kapalı bir birim olacağını ve devlete mümkün olan en büyük ürünü sağlarken «kendine yeterli olarak kalacağını» gösteriyordu.

«Savaşa hazırlanma»nın etkisi ve sonuç olarak sivil sanayi işletmelerinin merkezi finansmanlarının daha da kısılması ile, tekil üretim birimleri çerçevesi içinde «kendi gücüne dayanmak» kategorisi düzenlenmişti: her birim sadece ihtiyacı olan gıda ve diğer temel maddeleri değil aynı zamanda ham ve diğer maddeleri ve hatta gereç ve yedek parçaları sağlamak zorundaydı. Çin liderlerinin sıçrama'dan birkaç yıl sonra terketmek zorunda kaldıkları «büyük sıçrama» dönemine bir çok benzerlikler taşıyordu bu dönem.

Ulusal ölçekte kendi gücüne dayanma formülü diğer ülkelerle olan ekonomik bağları sadece «artıkların» mübadelesiyle sınırlandıran, kendine yeterli ulusal ekonomiler kurma anlamını taşıyordu. Zira, her ülke genişletilmiş yeniden üretim için gerekli «istisnasız herşeye» sahip olacaksa herhangi bir mübadele gereksizleşecekti. «Kendi gücüne dayanmak» kavramının savunucuları tartışmalar sırasında bu soruna ilişkin olarak kendi tavırlarını belirlerken, sosyalist ülkelerin kendilerine gereken herşeyi değil ancak mümkün olan herşeyi üretmeleri gerektiğini söyleyerek bir kaçamak noktası buldular.

Ancak «kendi gücüne dayanmak» kavramının savunucuları ülkenin çeşitli üretim dallarını geliştirebilme yeteneğini abartmaktaydılar. Ayrıca, bu noktadaki yargıları boş sözlerden ibaretti, çünkü ÇKP liderleri ekonomik uygulamalarında «koşullara» hiçbir önem vermediler.

Çinli iktisatçılar ülke koşullarının bir üretim dalının kuruluşu için elverişli olup olmadığını, ülkenin somut doğal ve tarihsel özgüllükleri, ekonomik düzeyi, gerekli üretim kapa-

sitesinin var olup olmadığı, teknik personel, bilgi, v.b den çok bu üretim dalını genel olarak ulusal ekonomi içindeki rolüne göre kararlaştırmaktaydılar. Etkinlik, getiri, kazanç, kârlılık ve diğer benzer kavramlar «burjuva dünyasına özgü» olmakla eleştirildi. Öyleki, *Chingchi yanchin* (no.7, 1965) de yayınlanan «Sosyalist Kuruluşta Kendi Gücüne Dayanmak Çizgisi» adlı makale sosyalist devlette bir üretim kesiminin geliştirilmesinin kazançlı olup olmadığı sorusuna yaklaşımın herşeyden önce siyasal açılardan değerlendirilmesi gerektiğine işaret ediyordu. Maliyet fiyatları, fiyatlar ve karlar açısından yapılacak bir yaklaşımın «bayağı, burjuva ve dolayısıyla yanlış ve zararlı» olduğu ileri sürüldü.

Gerçekten, Çin liderleri maliyet fiyatları, fiyatlar, kârlar ve ekonomik etkinlik gibi şeylere önem vermemekten dolayı suçlanamazdı (!).

«Kendi gücüne dayanmak» çizgisinin son yıllarda sanayi ürünlerindeki gelişimi gerekçelemek için kullanılan temel uzantılarından biri şöyle formüle edilmişti: «Ana üretim dallarında ürün bileşiminin genişliği bağımsız, bütün ve modern bir ulusal ekonomik kompleksin kuruluşunda belirleyici etmendir.» ([10]) 1957'den 1962'ye kadar çelik, metal silindir ve demir dışı metal üretiminde ürün bileşimi 2 misline çıkarken, makina üretiminde 2.5 katıydı; 1963'te sanayide ürün bileşiminin genişliği ÇHC tarihindeki en büyük düzeyine ulaşmıştı. Sanayi malları türlerinde, üretimde ona uygun düşen ve hızlı bir büyüme olmaksızın oluşan bu genişleme küçük fırınlarda, tekil birimlerde ve çoğu kez deneme ölçeklerinde üretime yolaçtığından modern üretim çizgisine ters düşmekteydi. Bunun yanısıra işletmelerde normal çalışma düzeyini bozma, etkinliği düşürme birikim kaynaklarını israf etme ve genişletilmiş yeniden üretim hızını yavaşlatma eğilimindeydi. Öte yandan birçok benzer türde ürünün çok daha avantajlı koşullarla sosyalist ülkelerden ithal edilebileceği düşünülürse bunun Çin için çok israflı bir yol olduğu ortaya çıkar.

«Kendi gücüne dayanmak» çizgisinin savunucuları bunun Çin'in bazı sanayi ürünlerinde kendi ihtiyaçlarını artan

bir biçimde karşılayabilmesinde ve Çin'in kendi başına birkaç araştırma ve geliştirme projesini yürütmesini sağlayan bilim ve teknolojideki ilerlemesinde somut ifadesini bulduğunu söylüyorlardı. II. Ulusal Halk Kongresi'nin Dördüncü Oturumunda bildirilen resmi tebliğ şöyle diyordu: «Kendi gücüne dayanan kalkınma olanaklarının geliştirilmesi somut biçimiyle birçok önemli projenin bütünüyle kendi gücüne dayanma temelinde inşa edilmesinde ifadesini bulur.» (11)

Şanghay yakınındaki yıllık 100.000 ton amonyak sülfat kapasiteli Wuhsien kimyasal gübre tesisi «kendi gücüne dayanmak temelinde» kurulan birçok işletmeyi içermekteydi. Tesisin ihtiyacı olan 300 çeşit gereç ve 1000 den fazla aracın büyük bir kısmı o zamana kadar Çin'de üretilmediği için bunları üretmek üzere kurulan 100 işletmenin hemen hemen tümü bırakın özel gereçleri, kullanabilecekleri basit gereçlerden bile yoksundular. Yüksek basınç sübablarının gerekli hassasiyeti verebilmeleri için bir tesisin tüm gereçlerinin baştan sona parçalanıp yeniden monte edilmesi gerekiyordu. Yüksek basınç kompresörünün piston ve silindirini yapmak için büyük geleneksel türde makinaların özel olarak başka bir tesisde yapılması gerekiyordu. (12) «Büyük sıçrama»dan bu yana Çin'de makina kullanımı fabrikalarda normal çalışma düzeninin bozulması, bir üretim dalından başka bir üretim dalına geçilmesi ve gereçlere yatırılan akışkan olmayan sermayedeki artışlar nedeniyle gerilerken, «kendi gücüne dayanmak» akımı da araç ve kaynakların israfına hız vermekteydi.

Çin o zamana kadar, nitrojen gübre tesisleri için bu dalda yerleşmiş üretimi ve deneyimi olan sosyalist ülkelerden tam takım halinde gereçler ithal etmekteydi. Bu konuda maliyetlerinden ucuza sağlanan teknik bilgiden yararlanmamanın ve çok daha önceleri çözülmüş teknik problemlerle uğraşarak zaman ve kaynak israfının saçma olduğunu görebilmek için fazla aritmetik bilmeye gerek yoktur.

«Kendi gücüne dayanmak» ilkesi, sosyalist ülkelerle iş-

birliği eksikliğine çaba ve kaynak israfı demek olan, bilim ve teknolojide gereksiz tekrarlamaya yol açıyordu. Bu çizgi sosyalist ülkelerle bilimsel ve teknik işbirliğine hiçbir yer tanımamaktaydı.

Kasım 1960'da Moskova'da yapılan Komünist ve İşçi Partileri Toplantı'sında kararlaştırılan bildiri şöyle diyordu: «Tam bir eşitlik ve karşılıklı çıkar, yoldaşça yardımlaşma ilkelerinin öncülüğünde sosyalist devletler, tek tek her sosyalist ülkenin ve bir bütün olarak sosyalist kampın yararına olan karşılıklı, siyasal ve kültürel işbirliğini geliştirmektedirler.

«...Sosyalizm, dünya sosyalist sisteminin güçlenmesi ve gelişmesiyle, ulusal ekonominin, kültürün ve devletin gelişmesi arasında organik bir bütünlük kurarak uluslar arasında herzamankinden fazla bir dayanışma sağlar. Bir bütün olarak sosyalist sistemin çıkarları ile her ülkenin çıkarları bir uyum içindedir.»

Ancak bildiriyi imzalamış olan ÇHC liderleri çok geçmeden sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerin rolü ve doğası üzerine farklı bir tavır almışlardır. Uluslararası sosyalist işbölümü sorununda sosyalist ülkelere karşı çıkan «kendi gücüne dayanmak» çizgisinin savunucuları küçük-burjuva bir tutumla sosyalist devletler arasındaki ilişkinin temel niteliğine ilişkin Marksist-Leninist önermeleri, sosyalizmde uluslararası işbölümünün süregelen ekonomik sömürünün ve halkların siyasal tutsaklaştırılmasının bir perdesi olduğunu iddia ederek yadsımışlardır. Herkesçe bilinen gerçekleri görmemezlikten gelerek, sosyalizmde bazı ülkelerin «diğer ülkelerle ilişkilerinde kapitalist ülkelerin dümen suyunu izlemekte, diğerlerine zarar vererek kendi çıkarlarını düşünmekte, ekonomik olarak daha zayıf ülkelerin bağımsız bir ulusal ekonomi kurmalarını önlemekte, bunları ekonomik bağımlılığa zorlamakta ve üzerlerinde siyasal denetim kurmakta olduklarını» [18] ve «karşılıklı yardımın devletlerin bağımsız ve egemen bir ekonomik gelişme sağlamalarını önlemek, diğer ülkeleri hammadde kaynakları ve meta pazar-

larına dönüştürmek ve ekonomilerini ikincil bir konuma düşürmek» (14) yolunda kullanıldığını kanıtlamaya çalışmışlardır.

Yeniden hatırlatalım ki, sosyalist ülkeler bırakın ÇHC'nin kalkınmasının engellenmesini, gerçekte ona sıhhatli bir ulusal ekonomik kompleks kurması için her yönüyle yardım etmişlerdir. Yukarıda verilen kanıtların yanısıra elimizde ÇKP ve hükümet liderlerinin aynı yolda kendi bildirileri bulunmaktadır.

1957'de Mao Tse-tung şöyle yazıyordu: «Bu kadar önemli bir fabrikayı bizim için kimin planladığı ve donattığını göz önüne getirelim. Bu Amerika Birleşik Devletleri miydi? Yoksa İngiltere miydi? Hayır hiçbiri değildi. Sadece Sovyetler Birliği bunu yapmaya istekliydi, çünkü sosyalist bir ülke ve bizim dostumuzdu. Sovyetler Birliğine ek olarak Doğu Avrupa'daki bazı kardeş ülkeler de bize yardım etmişlerdir. Sosyalist ya da kapitalist tüm ülkelerin iyi deneyimlerinden ders almamız kesinlikle gereklidir ancak ana mesele Sovyetler Birliğinden öğrenmektir.

«Şimdi diğer ülkelerden öğrenmede iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan biri öğretisel bir yaklaşım: ülkenin koşullarına uygun olsa da olmasa da herşeyin açıklanması. Bu, doğru bir yaklaşım değildir. Diğer yaklaşım ise kafamızı kullanmak ve ülkemizin koşullarına uygun düşen şeyleri öğrenmek yani sadece bize yararlı olan deneyimleri özümlemektir. Benimsememiz gereken yaklaşım budur.»

«Sovyetler Birliğiyle dayanışmamızı güçlendirmek, tüm sosyalist ülkelerle dayanışmamızı güçlendirmek —işte ana siyasetimiz budur, temel çıkarlarımız burada yatmaktadır.» (15)

ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresinde Chou En-lai şöyle demişti: «Ulusal ekonomimizin yeniden canlanma döneminde ve Ulusal Ekonomimizin Kalkınması için Birinci Beş Yıllık Plan'ın yürütüldüğü dönemde diğer kardeş ülkelerden önemli yardımların yanısıra Sovyetler Birliği'nden çok yönlü ve samimi büyük yardımlar aldık. Bu yardımlar birçok güçlüğü yenmemize olanak sağladı ve sosyalist kuruluşta oldukça

yüksek bir hızla ilerlememizi mümkün kıldı. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri bize büyük ölçüde ve kardeşçe yardım etmeye devam edeceklerdir... Geçmişte, Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri'nin kuruluş, bilim ve teknolojideki ileri deneyimlerinden çok yararlandık. Bu gelecekte de devam edecektir.» (15)

1961'de, ÇKP Politbüro üyesi ve Dışişleri Bakanı Chen Yi şöyle demişti «Geçen 11 yıl boyunca Sovyetler Birliği ülkemize devrimimizin zaferini güçlendirme, ulusal ekonomimizi yeniden canlandırma ve bu ülkede sosyalist sanayinin temelini atmada büyük ve önemli bir rol oynayan muazzam yardımlar yapmıştır. Bu yardımlar Sovyetler Birliği'nin Çin halkına olan dostluğunun ve SBKP'nin taşıdığı büyük proleter enternasyonalizmi ruhunun bir simgesidir.» (17)

Yakın zamanlara kadar Çin liderlerinin Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle ekonomik işbirliği konusundaki görüşleri işte böyleydi. Yine de 1960'ların başından beri ÇHC sosyalist ülkelerle ve özellikle CMEA (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) ülkeleriyle ekonomik bağlarını hızla gevşetmekteydi. ÇHC sadece üç yıl içinde (1960-1962) Çin-Sovyet ticaretinin hemen hemen üçte iki oranda düşmesinden ve Sovyet gereç donatımının yüzde 2.5 gerilemesinden sorumluydu. Sayısız anlaşmaya rağmen Çin CMEA ülkeleriyle ticaret ve ekonomik işbirliğini sistemli olarak düşürmekteydi. 1969'a gelindiğinde sosyalist ülkelerle olan ticareti 1960'tan yüzde 37 oranında daha düşüktü.

Geçen birkaç yıl içinde ÇHC tek taraflı olarak sosyalist ülkelerle olan birçok uzun dönemli anlaşma ve sözleşmeyi feshetti. Var olan ticaret bağlarının koparılması hem Çin'e hem de birçok sosyalist ülkeye zarar getirdi. Sovyetler Birliği Çin'in siparişleri üzerine yapılan ancak sonradan alınması reddedilen makina ve gereçler için bir pazar aramak zorunda kaldı. Ayrıca Çin, Sovyetler Birliği'ne sağlamakta olduğu kalay, cıva, tungsten ve molibden alaşımlarında büyük kısıntılar yaptı ve bazı madenlerin ikmalini de bütünüyle durdurdu. Aynı zamanda Çin bu stratejik hammaddeleri

emperyalist ülkelere satmaya başladı. 1961'de Çin Polonya'dan ısmarlamış olduğu 4 gemiyi Polonya temsilcilikleri çok uygun ödeme koşulları önermelerine rağmen almayı reddetti. Buna rağmen 1960'da Çin kapitalist ülkelerden alınan benzer tür gemi için büyük bir döviz harcamaktan çekinmedi. Çin dış ticaret temsilcilikleri özel olarak Çin işletmeleri için yapılan Çekoslavak gereçlerini almayı da reddettiler. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin ekonomisi de Çinle olan ticaretinin kesilmesinden önemli ölçüde etkilendi.

1960'ın başlarında Çin'in dış ticaretindeki bu düşüş kuşkusuz «büyük sıçrama»nın başarısızlığının ve halk komünleri deneyinin kaçınılmaz olarak yol açtığı güçlüklerin sonucuydu. Malların kalitesindeki keskin düşüş ve ürünleri dünya pazarında büyük bir talep bulan yan sanayi ve el ürünleri sanayinin yok olması, Çin ihracatının ekonomik temelini alt üst etmiştir. Madencilik sanayiinde üretimin düşmesi demirdışı metaller ve alaşımları gibi geleneksel malların ihracat olanaklarını geriletmişti. Ülkenin ihracatının yüzde 70'den fazlasını sağlayan tarımdaki çöküş ihracat düzeninde en olumsuz etki yapan etmendi. Gıda sorunu öyle bir duruma gelmişti ki ihracatı kısıtlamanın yanısıra Çin her yıl beş veya altı milyon ton tahıl ithal zorunda kalmıştı. 1960'ta toplam Çin ithalatının yüzde 3,5'unu teşkil eden gıda maddeleri 1964'te yüzde 40 ve 1965'te yüzde 26'ya ulaştı. Aynı zamanda 1961'den 1965'e kadar sanayide sermaye kuruluşunun gerilemesi karşısında, makina, gereç ve diğer üretim araçları ithali de geriledi. Öyle ki, 1960'ta Çin'in sosyalist ülkelerden olan ithalatında makina ve gereçler yüzde 63'e ulaşırken 1965'te yüzde 28'e düştü. 1965'te sosyalist ülkelerden yapılan makina ve gereç ithali 1960'taki miktarın sadece yüzde 19,2,si iken tam takım gereçlerde ise bu oran yüzde 0,91'di; petrol, petrol ürünleri, çelik, boru, bazı demir dışı metaller, v.b. ithalinde de bir düşüş vardı.

«Büyük sıçrama»nın ve halk komünlerinin başarısızlığını izleyen yıllarda Çin ekonomisinin içinde bulunduğu güçlükler karşısında sosyalist ülkeler Çin'e birçok ürünü sonradan ödeme veya uzun vadeli faizsiz krediler gibi daha da müsait ko-

şullarda sağlamayı teklif ettiler. Ayrıca Çin'in gıda maddesi ihracatına ilişkin olarak yapmış olduğu sözleşmelerden vazgeçebileceğini söylediler.

Çin liderlerinin bir bütün olarak sosyalist topluluğa zararlı olan, sosyalist ülkelerle ekonomik bağları gevşetme çizgileri özellikle Çin ekonomisi için yıkıcı bir etki yapmıştır. Yıllarca diğer sosyalist ülke ekonomileri ile yakın bir ilişki içinde gelişen Çin ekonomisi bir anlama bu ülkelerle olan ekonomik bağlara göre ayarlanmıştı. Öyleki bazı otomobil parçalarının ve sınayi gereç parçalarının en ekonomik yoldan temini için bu ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini sürdürmek gerekiyordu. Çin petrol rafinerileri Çin'in olduğu kadar Sovyetler'den ithal edilen petrolü de rafine etmek üzere ayarlanmış gereçlerle donatılmıştı ve başka oktanda petrolle, örneğin Sahra petrolleri ile çalışmaya geçmesi oldukça zordu.

Sosyalist ülkelerde, modern üretim kesimleri arasındaki uluslararası işbirliğinden doğan bağlar, ulusal çerçevenin, üretici güçlerdeki ilerleyici gelişime dar gelişini yansıtıyordu. Bu bağların üretim ilişkileri açısından ekonomik bağımlılıkla hiçbir ilgisi yoktu. Sosyalist ülkelerin ekonomik ve siyasal bağımsızlıkları, ülkenin ulusal ekonomisinin diğer sosyalist ülkelerle hiçbir ekonomik ilişki ve bağı olmayacağı anlamına gelmez. Bunun yerine ülkenin sosyalist kuruluş biçim ve yöntemlerini belirleme ve kendi ekonomik çıkarları ile uyuşan uluslararası sosyalist işbölümüne ne biçimde katılacağını seçme özgürlüğü anlamına gelir. (*)

Çin'deki halihazır ekonomik güçlüklerin çoğunun diğer ülkelerle olan bağların bozulmasından ortaya çıktığı kuşku-

---

(*) Kasım 1970'de imzalanan SSCB ve ÇHC arasındaki ticaret ve ödemeler anlaşması her iki ülkenin çıkarlarınadır. Anlaşmaya göre SSCB Çin'e metal tornası, otomobil, uçak, yedek parça, demirli ve diğer metaller, ve diğer çeşitli mallar, ÇHC de SSCB'ye tungsten alaşımları, oıva, florspat, tekstil ürünleri, giysi, meyva ve benzeri mallar sağlayacaktı

suzdur. Çin henüz gelişmiş bir ekonomik kompleks kurmak ve gerekli üretimin elde edilebilmesi için çeşitli dallarda üretime yeni başlamak durumunda olduğundan «kendi gücüne dayanmak» çizgisinin tutarlı bir biçimde uygulanması olanaksızdı. Makina ve gereç üretiminde (ikinci beş yıllık dönemde yüzde 85) ve işlenmiş metallerde (yüzde 90) kendine yeterlik derecesine ilişkin resmi veriler ve ayrıca Çin'in petrol ve petrol ürünlerinde kendi ihtiyacını karşılamaya bütünüyle yetkin olması biçimindeki açıklama geçersizdir, çünkü bir yandan bu veriler sadece ithalat ile yerli üretim arasındaki orana dayandırılmakta (yerli üretim rakkamları çoğu kez doğrusal bir eğim göstermektedir) ve öte yandan ülkenin asgari ihtiyaçlarına göre hazırlanmıştır.

Bu nedenle Çin liderleri sosyalist ülkelerle işbirliğini geriletirken, aynı zamanda kapitalist dünya ile ekonomik bağlarını geliştirme amacını güdüyorlardı. 1959'da Çin'in dış ticaretinde kapitalist ülkelerin payı üçte bir iken 1963'te bu oran yarıyı aştı ve 1966'da dörtte üçü buldu. 1960-62 arasında Çin'in güçlükler içinde olmasına rağmen kapitalist ülkelerle olan ticareti aynı kaldı. 1961'den 1966'ya kadar bir bütün olarak sosyalist ülkelerle olan ticareti yüzde 54,5 oranında gerilerken kapitalist ülkelerle olan ticareti yüzde 150 artmıştı ve 1966'da bunun oranı sosyalist ülkeleri yüzde 50 aşmaktaydı. Yükselme özellikle Japonya, Federal Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere ile olan ticarette görülmekteydi. Örneğin, 1966'da Japonya ile olan ticareti 1960'ın 27 katına ulaşmıştı ve 1965'te Federal Almanya ile olan ticaret iki katına ulaşarak, 1966'da yüzde 40 daha arttı.

Çin'in kapitalist ülkelerle olan ekonomik ilişkileri salt ticaret çerçevesini aşmış, bilimsel ve teknik işbirliği Çin'e kredi, teknik ve personel eğitimi yardımlarını içerir olmuştu. ÇHC ile kapitalist ülkeler arasında öğrenci ve bilim adamı mübadelesi belirgin bir biçimde artmıştı.

Çin'le ticari ve ekonomik bağlarını geliştiren kapitalist ülkelerin siyasal bir amaçları da vardı: ÇHC ile diğer sosyalist ülkelerin arasını bozmak. Bu nedenle «kendi gücüne

dayanmak» siyasetinin bir ucu da kardeş sosyalist ülkelerle işbirliğine karşı yöneltilmişti.

Bununla birlikte Çin'in kapitalist ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinden, sosyalist ülkelerle işbirliğinden daha fazla yarar sağladığını düşünmek yanlış olur. Çin'in ihracat kaynakları ve döviz rezervleri kapitalist ülkelerle olan ticaretinde temel sorunudur. Tüm serbest dövizlerinin yarısına yakın kısmı Hong Kong'dan gelmekte ve geri kalan kısmı da Çin'in ihracat mallarına, özellikle sosyalist ülkelerin bir zamanlar büyük ölçekte satın aldıkları hafif sanayi ürünlerine ileri kapitalist ülkelerin rağbet etmemesinden dolayı, nadir madenler ve tarımsal hammaddeler ihracından sağlanmaktadır. Dahası, Çin'in birçok Batı Avrupa ülkesine olan ihracatını arttırması yüksek gümrük duvarlarınca önlemiş ve dolayısıyla mallarını ileri kapitalist ülkelerle rekabet pahasına Güney Doğu Asya ve Afrika'ya pazarlamak zorunda kalmıştır. Kaba tahminler bir zamanlar Sovyetler Birliği'ne ihraç edilen Çin mallarının ancak yarısının ileri kapitalist ülkelerde satılabileceğini göstermektedir.

Fiyat dengesi sosyalist pazarların bir başka önemli üstünlüğüdür. 1957'de Dış Ticaret Bakanı Yeh Chi-chuang şöyle demişti: «Ülkemizin kardeş ülkelerle olan ticaretinde fiyat oluşumu şöyledir: fiyatlar dünya kapitalist pazarındaki fiyat düzeyi dikkate alınarak hükümetler arası görüşmelerle belirlenmektedir. Belli bir süre için bu fiyatlar... sabit, dengede kalırlar ve dünya kapitalist pazarındaki sürekli dalgalanmadan etkilenmezler.» ([18]) Bakan ayrıca SSCB ile ticari anlaşmaların olduğu yıllarda Çin'in hiçbir kayba uğramadığını ve fiyatların adil olduğunu belirtmiştir. 1955'de Ulusal Halk Kongresi'nin İkinci Oturumu'na sunulan raporda, aynı çerçeve içinde Sovyetler Birliği'nin Çin'e düşük fiyatla teknik gereç ve malzeme sağladığına ve Sovyetler Birliği ile ticaretin üstünlüklerinin canlanmayı ve ÇHC ulusal ekonomisinin kalkınmasını, özellikle sanayileşmeyi hızlandırdığına işaret edilmiştir.

Çin'in kapitalist pazardaki konumu bütünüyle farklıdır. Çin bu pazara antimon, hayvan kılı ve çeşitli hammaddele-

rin ana satıcısı olarak çıktığında bu malların fiyatları düşmüş, oysa Çin'in önemli miktarlarda almak istediği malların fiyatları yükselme eğilimi göstermiştir. Kaba bir tahmin 1965 yılının Çin'in dünya fiyatları yada rakip fiyatlara oranla ihraç fiyatlarının düşmesi ve ihtal fiyatlarının yükselmesi sonucu yüz milyon dolarlık bir kayba uğradığını göstermektedir.

Ayrıca Çin kapitalist ülkelerin kredi koşullarının da daha kötü olduğunu anlamıştır. Sosyalist ülkeler topluluğu Çin'e 10 yıl vadeli ve yılda yüzde 2 faizle krediler vermekteydi, oysa, kapitalist ülkeler çok daha az bir vade tanımakta ve yüzde 6 veya daha yüksek faiz talep etmektedirler.

ÇKP liderlerinin, Çin'in sosyalist ülkelerle olan ekonomik bağlarını kısma siyasetlerinin hiçbir ekonomik nedene dayanmadığı açıktır. Bir ÇKP lideri bir zamanlar şöyle demişti: «Gelecek birkaç yıl içinde ÇHC ekonomik ilişkilerini sadece, Çin'in ideolojik anlayışını destekleyen sosyalist ülkelerle geliştirecektir.» (19) Bu siyasal inançla hareket eden Çin dış ticaret temsilcilikleri çeşitli sosyalist ülkelere karşı, onları birbirine karşı kılmayı, Sovyetler Birliğine karşı güvensizlik ve düşmanlık tohumları ekmeyi ve sosyalist kampı bölmeyi amaçlayarak farklı tavırlar almışlardır.

ÇKP liderlerinin komünist hareketin birleşik cephesini kurma ve sosyalist ülkelerin birlik ve dayanışmasını kendi bencil amaçları için yıkma girişimleri, milliyetçilik bataklığından kaynaklanan «kendi gücüne dayanmak» çizgisinin arkasındaki ana itkidir ve «milliyetçiliği benimseyen kişi doğal olarak kendi milliyetçiliği, kendi ulusal işçi sınıfı hareketi etrafında bir Çin Seddi örmek istediğine varır; bunun her kent, her küçük kasaba ve köyde ayrı duvarlar örmek anlamına geleceği gerçeği karşısında bile ürkmez, bölme ve parçalama taktiklerinin tüm ülkelerin, tüm ırkların ve tüm dillerin proleterlerinin büyük birlik ve toparlanma çağırısını *sıfıra indirdiği* gerçeği karşısında bile çekinmez.» (20)

Çin'de geçerli olan «en son» kavramların çözümlemesi, bunların bilimsel komünizmin çarpıtılmasından doğduğunu

ve Çin liderlerinin izlediği çizgiyi gerekçelemek amacını taşıdığını ortaya çıkarır.

Marksizm-Leninizm'in temel görüşlerinin özünü kavrayamayan Çinli ideologlar yıllardır tüm ekonomik düşünceyi, «Mao Tse-tung düşüncesi»ne indirgemeye çalışmışlardır

Maoculuğun karanlık ve ilkel teorik formülleri, Çinli ideologları bir uçtan diğerine savurarak, sürdürüldüğü somut ekonomik ve siyasal çizgide yıllardır Çin ekonomisine zarar getirmiştir. Doğaldır ki Çin liderleri Çin'de sosyalizmin kuruluş yol ve araçları üzerinde her zaman bir fikir birliği içinde olmamışlardır. Ülke «büyük sıçrama» siyaseti ve halk komünleriyle sallanınca ÇKP içindeki bazı güçler yeni planların ekonomik anlamsızlığını sergileme çabasındaydılar. Çeşitli Parti belgeleri büyük-güç ekonomik siyasetine karşı «sağcı oportünist öğeler» olarak tanınan bir muhalefetin varlığını itiraf ederler. Çeşitli hile ve baskılara başvurarak Maocular bu muhalefeti etkisiz hale getirmeyi başarmışlardır.

Ancak ekonomi «büyük sıçrama» ve halk komünleri deneyi sonucu bir bunalıma girdikten ve Maocu çizgiye karşı muhalefet arttıktan sonra ekonomik kuruluşta iradeci yöntemlerin savunucuları bir süre için ılımlı bir tavır almak zorunda kaldılar. Ve 1964-65'te ekonomik durumda bazı ilerlemeler kaydedildiğinde bazı sağduyulu iktisatçılar bilimsel temellere oturtulmuş bir ekonomik siyaset için ve ekonominin yapısını bozan ve onu gerileten maceralara karşı açık bir tavır aldılar. Ancak bunların bir çoğu «kültür devrimi» sırasında tasfiye edildiler.

Son yılların ekonomik ve siyasal iradeciliğinin başlıca kurbanı Çin halkıydı. «Büyük sıçrama» siyaseti ve halk komünleri Çin ekonomisini bir kaç yıl geriye atmanın yanısıra emekçi halka da büyük zararlar getirmiştir. «Büyük sıçrama»nın sakat siyasetinden tam toparlandıkları sırada «kültür devriminin» içine battılar. Ulusal ekonominin yeniden canlanma ve kalkınma sürecinin «düzenleme» aşamasını yarıda kesen «kültür devrimi» bir kez daha Çin'in planlı ve ilerici

bir gelişme ve sonuç olarak Çin halkının daha iyi bir yaşam umudunu ortadan kaldırmıştır.

«Kültür devrimi» sanayi üretimini düşürdü, ülkenin ihraç kaynaklarını israf etti ve ulaşımın işleyişini felce uğrattı. Tarımsal ürünlerin satın alma ve depolama güçlükleri karşısında beslenme durumu kötüleşti. Yüksek eğitim kurumlarında öğretime bir süre ara verilmesi, ulusal ekonomiyi büyük ölçüde ihtiyacı olduğu yüzbinlerce mühendis, teknisyen, doktor ve öğretmenden yoksun bıraktı. ÇKP liderlerinin ekonomik siyaseti ülkenin ekonomik ve kültürel gerilikten çıkma hızını yavaşlatarak Çin'in kalkınmasında bir fren teşkil etti.

Çin'deki olaylar bir yandan Maocu çizginin savunulamaz olduğunu, öte yandan Maocu «fikirlerin» Çin liderlerinin büyük-güç hedeflerine ulaşmalarına katkıda bulunamayacağını göstermekteydi.

«Kültür devriminin zaferi» üzerine Çin liderlerinin karşı karşıya oldukları güçlükler o denli çok ve önemli idi ki geçmişteki bir sürü aşırı tavrın derhal terkedilmesi zorunda kalındı. Cumhuriyetin gelişmesinin nesnel gerekleri, Maocuları iç ve dış siyasetlerinde değişiklik yapmaya zorladı. Maoculuk «kültür devrimi» ve «büyük sıçrama» sırasındakinden daha esnek ve yapıcı olmaya yöneldi. Milliyetçi çizgilerini kesinlikle terk etmeyen Maocular bunun yürütülme biçim ve yöntemlerinde değişiklikler yaptılar.

Şu anda, en azından bir ölçüye kadar, nesnel gerekliliklere ve bilimsel temele dayanan bir ekonomik siyasetin izlenmesine herzamankinden fazla istek vardır. Bu anlamda Çin toplumu belirgin bir ölçüde salt siyasallıktan çıkartılmıştır. «Siyaset rehberdir» çizgisi sürdürülmekle birlikte Maocular sık sık siyasal ve ekonomik çalışmanın bütünleştirilmesinden söz etmektedirler. Uzmanların ve eski sürekli işçiliğin işletmelerdeki rolünün arttırılması, muhasebenin ve yönetmenlik ve kurallar düzeninin geliştirilmesi herzamankinden fazla vurgulanmaktadır. Basın «üretimi ciddiye almayanları ve siyasal çalışmayı yeğleyenleri» eleştirmeye başlamıştır. Bu yapıcı ayarlamaların ışığı altında Çin liderleri «7 Mayıs

Okullarında yeniden eğitilmiş» devlet ve parti görevlilerini tasfiye etmek durumunda kaldılar.

Oysa «kültür devrimi» sırasında ve onun «zaferinden» sonra ülke hayatındaki belirleyici rol orduya verilmiş ve «Parti silahların komutasını eline almalıdır» tezi yükselmiştir. İşçi sınıfının (ÇKP aracılığıyla) öncü rolünün arttırılması» yoluyla «proletarya diktatörlüğünün güçlendirilmesi» yolundaki sloganların gerçek bir anlamı olduğuna inanmak oldukça zordur. «Şimdiki rejim orduya dayanmaya devam etmekte, —«büyük proleter kültür devrimi» patlamasının ana hedefi olan— işçi sınıfı henüz toparlanmak durumundadır. Ancak, doğal olarak «Çin'de Parti liderliğinin, Mao Tse-tung'un liderliği ve onun proleter devrimci çizgisi olduğu» düşünülürse, Çin'de proletarya diktatörlüğünün «bir liderin diktatörlüğüyle» özdeş olduğu anlaşılabilir.

Geçtiğimiz en son dönemde maddî teşviklere karşı tavırların yumuşatıldığını ve «burjuva ilkesi olan maddî teşvikler» ile «sosyalist çalışmaya göre ve teşvik için dağıtım ilkesinin» ayrıldığını görürüz. Çin basını «eşitçiliğe» karşı mücadele ve «kitlelerin çalışmalarını yoğunlaştırmak» için «çalışmaya göre dağıtım ilkesinin» uygulanması gereğine sık sık işaret etmektedir.

Ekonomik gelişmenin gerekleri Çin liderlerini ulusal ekonominin kapsamlı bir biçimde dengelenmesi sorunlarına daha fazla dikkat göstermeye zorlamıştır. «Kendi gücüne dayanmak» öğretisi giderek artan bir şekilde içsel ekonomik komplekslerle ve tekil üretim birimleriyle sınırlandırılmaktadır. Bu öğretinin uluslararası boyutuna gelince, Çin liderleri bunu giderek uygulamadan kaldırmak zorunda kalmışlardır. Sosyalist ülkelerle bağlarını belirgin ölçüde geliştirmeden ülkenin bilimsel ve teknik yetersizliklerini giderme çabalarında Maocular kapitalist ülkelerle ilişkilerini geliştirmekte ve ülkenin askerî sanayi potansiyelinin daha hızlı kuruluşu için gerekli bilimsel ve teknik deneyim ile teknolojik bilgi konusunda ABD, Japon ve Batı Avrupa emperyalizmine dayanma niyetlerini açıklamaktan çekinmemektedirler.

Ayrıca Çin liderleri «cepheden saldırı» yerine «kur yap-

ma» ve «ekonomik müeyyideler» yerine «ekonomik teşviklere» yönelerek, ülkeden ülkeye farklı tavırlar göstererek sosyalist ülkeler arasına nifak sokmak ve dünya sosyalist topluluğunu bölmek için sosyalist ülkelere karşı taktiklerini belirgin ölçüde değiştirmişlerdir.

ÇHC'nin iç ve dış siyasetlerindeki son değişiklikler açıkça çıkarcı olmaktan öte değildir ve buna eski siyasetin başarısızlıkları sebep olmuştur. İradeci ve milliyetçi çizgilerini sürdürmekte olan Çin liderleri eski hedeflerine ulaşmak, yeni ve daha ılımlı yol ve öğretilerin yardımı ile hasara uğramış durumlarını düzeltmek çabasıyla bir oraya bir buraya yalpalamaktadır.

Ancak Maocu ekonomik teori ve pratiğin son on yıldaki ateşliliği hiçbir şekilde «kesintisiz ilerleme gereği» ve «bir an bile kaybetmeden devrimin bir aşamadan diğerine ve bir zaferden öbür zafere geliştirilmesi gereği»ne ilişkin «ultra solcu» sloganlarla gerekçelenemez. Bütün bunlar Lenin'in *Marksizm ve Revizyonizm*'de vermiş olduğu gayet yerinde revizyonizm tanımını akla getiriyor. «Ekonomik ve siyasal revizyonizm eğilimlerinin doğal bir uzantısı da sosyalist hareketin nihaî amacına olan yaklaşımdır. 'Hareket herşeydir, nihai amaç hiçbirşey' —Bernstein'ın bu sloganı revizyonizmin özünü herşeyden iyi açıklar. Bunun yürütülüşü, kendini günlük olaylara ve günlük siyasetin dönüşüm ve değişimlerine göre ayarlamak ,proletaryanın temel çıkarları ve bütün olarak kapitalist sistemin, kapitalist evrimin temel niteliklerini unutmak, bu çıkarları o anın gerçek veya varsayılan üstünlükleri uğruna kurban etmek işte revizyonizm budur. Bu siyasetin doğası icabı sonsuz çeşitlilikte biçimler alabileceği ve aşağı yukarı her 'yeni' soru, olayların beklenmeyen ve önceden hesabedilemeyen her dönüşümü karşısında gelişmenin temel çizgisini önemsiz bir ölçüde ve sadece kısa bir süre için değiştirse bile, revizyonizmin şu veya bu biçimine kaçınılmaz olarak yol açtığı açıktır.» (21)

KAYNAKLAR

I

(1) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler,** c. 25, s. 359

(2) V.İ. Lenin, **Toplu Eserler,** c. 27, s. 89

(3) Mao Tse-tung, **Tarımsal Kooperatifleşme Sorunu,** Pekin 1956 s. 12

(4) **a.g.e.,** s. 12

(5) **a.g.e.,** s. 26

(6) **a.g.e.,** s. 36

(7) **a.g.e.,** s. 22,23

(8) **a.g.e.,** s. 24

(9) Li Fu-Chun, **Ulusal Ekonominin Kalkınması İçin Birinci Beş Yıllık Plan Üzerine Rapor,** (5-6 Temmuz 1955'te Birinci Ulusal Halk Kongresi İkinci Oturumunda okundu).

(10) **Çin Kırında Sosyalist Yükseliş,** Pekin, 1957, s. 8

(11) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler,** c. 30, s. 112-113

(12) **Çin Kırında Sosyalist Yükseliş,** s. 166

(13) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi,** Pekin, 1956, C.I, s. 116

(14) **a.g.e.,** s. 20

(15) **a.g.e.,** s. 37

(16) Mao Tse-tung, «Halk Arasındaki Çelişkilerin Doğru Değerlendirilmesi», **People's China**'ya ek, No. 13, 1 Temmuz 1957, s. 23; **Chunquo chinquien pao,** 11 Nisan 1963; **Jenmin jihpao,** 4 Şubat 1968.

(17) Bkz. **ÇHC Anayasası ve Temel Yasal Hükümleri (1954-1958),** Moskova, 1959, s. 424

(18) **a.g.e.,** s. 426

(19) Bkz. **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi,** c. I, s. 116-117

(20) **Jenmin jihpao,** 4 Şubat 1968

(21) Kırsal Halk Komünlerinde Mülkiyetin Doğası Üzerine Tartışma, **Chinqchi yanchin**'in içinde, No. 12, 1958, s. 7-23

(22) Bkz. **a.g.e.,**; Lo Keng-mo «Kırsal Halk Komünlerinde Mülkiyetin Analizi», **Jenmin chupanshe**'nin içinde, No. 58 s. 31

(23) **ÇKP Sekizinci Merkez Komitesinin 6. Birleşik Toplantısı,** Pekin, 1958, s. 17-18, 21

(24) **a.g.e.,** s. 23-24

(25) **a.g.e.**, s. 25

(26) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 32, s. 216

(27) Bkz. «Bu Ülkede Sosyalist Kuruluşun Bazı Ekonomik Sorunları» Chungquo chinqulien chupanshe'nin içinde, 1959, s. 12

(28) **a.g.e.**, s. 13

(29) **a.g.e.**, s. 11

(30) **a.g.e.**, s. 13

(31) **a.g.e.**, s. 18-19

(32) Mao Tse-tung, «Halk Arasındaki Çelişkilerin Doğru Değerlendirilmesi», **People's China**'ya ek, No. 13, 1 Temmuz 1957, s. 10

(33) **Jenmin Jihpao**, 4 Şubat 1968

(34) Lo Keng-mo, «Üretim Güçleri ve Üretim İlişkilerinin Bazı Sorunları», **Chungquo chinqulen chupanse**, 1962, s. 33

(35) Mao Tse-tung, «Çelişki Üzerine», **Seçme Eserler**, Londra, c 2, s. 41

(36) K. Marx ve F. Engels, **Seçme Eserler**, Moskova, 1970, c. I, s. 160

II

(1) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi 2. Oturumu**, Pekin, 1958, s. 62-63

(2) **a.g.e.**, s. 65

(3) **a.g.e.**, s 44

(4) Bkz. **a.g.e.**, s. 44; Chou En-lai, **On Büyük Yıl**, Pekin, 1959, s. 33; Chou En-lai, **1959 Ulusal Ekonomik Planın Temel Hedeflerini Ayarlamak, Üretimi Artırmak ve Ekonomiyi Uygulama Kampanyasını İlerletmek Üzerine Rapor**, Pekin, 1959, s. 41

(5) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi 2. Oturumu**, s. 61

(6) K. Marx, **Kapital**, c. I, s. 10, Moskova, 1963

(7) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 13, s. 36

(8) F. Engels, **Anti Dühring**, s. 136, Moskova, 1969

(9) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi 2. Oturumu**, s. 62

(10) **Jenmin Jihpao**, 1 Temmuz 1966

(11) K. Marx ve F. Engels, **Seçme Eserler**, c. II, s. 503

(12) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 42, s. 71

(13) V.İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 31, s. 514

(14) **ÇHC I. Ulusal Halk Kongresi 3. Oturumunun Belgeleri,** s. 69, Moskova, 1956, (Rusça baskı)
(15) **Hung chi,** No. 16, 1959
(16) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler,** c. 8, **s. 282**
(17) **ÇKP Merkez Komitesi 6. Birleşik Oturumu,** s. 25

III

(1) V. İ. Lenin **Toplu Eserler,** c. 27, s. 268
(2) **a.g.e.,** s. 208
(3) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi,** c. II, s. 315, Pekin, 1956
(4) **a.g.e.,** s. 150
(7) **Jenmin Jihpao,** 3 Haziran 1964
(8) **Jenmin Jihpao,** 30 Ekim 1968

IV

(1) **Takung pao,** 2 Haziran 1971
(2) **ÇHC 1. Ulusal Halk Kongresi 1. Oturumu Belgeleri,** s. 85, Pekin, 1955
(3) **ÇHC 1. Ulusal Halk Kongresi 2. Oturumu Belgeleri,** s. 255, Moskova, 1956, (Rusça baskı)
(4) **a.g.e.,** s. 255
(5) **Kwangming Jihpao,** 21 Nisan 1961
(6) **a.g.e.,**
(7) Mao Tse-tung, «Halk Arasındaki Çelişkilerin Doğru Değerlendirilmesi», **People's China**'ya ek, No. 13, 1 Temmuz 1957, s. 23
(8) Ko Ching-shih, **On Muhteşem Yıl,** Pekin 1960, s. 193
(9) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi İkinci Oturumu,** s. 39
(10) **Chung kuo chinguien,** No. 9, 1961
(11) Li Fu-chun, «Çin'de Sosyalizmin Kuruluşundaki Büyük Sıçrama Üzerine», **On Muhteşem Yıl,** s. 149
(12) **Hung chi,** No. 3 ve 4, 1961
(13) **Chungkuo chinguien,** No. 9, 1961
(14) **Kwangming jihpao,** 21 Nisan 1961

(15) **Jenmin Jihpao,** 28 Nisan 1969

V

(1) **Hung chi,** No. 1, 1963
(2) **Takung pao,** 13 Ağustos 1963
(3) K. Marx, **Kapital,** Moskova, 1971, c. II, s. 328
(4) Bkz. K. Marx, **Kapital,** c. II, s. 398-99
(5) **Takung pao,** 6 Haziran ve 13 Ağustos 1962
(6) K. Marx ve F. Engels, **Seçme Eserler,** c. III, s. 16
(7) LI Fu-chun, «Ulusal Ekonomi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Üzerine Rapor», **People's China**'ya ek. 16 Ağustos 1955, s. 13-14
(8) **a.g.e.,** s. 26-27
(9) **ÇHC Birinci Ulusal Halk Konseyi İkinci Oturumu Belgeleri, s. 256** (rusça)
(10) Mao Tse-tung, «Halk Arasındaki Çelişkilerin Doğru Değerlendirilmesi», **People's China**'ya ek, No. 13, 1 Temmuz 1957, s. 26
(11) **ÇKP Ulusal Kongresinin İkinci Oturumu,** s. 47-48
(12) **a.g.e.,** s. 48
(13) **a.g.e.,** s. 49
(14) **a.g.e.,** s. 50
(15) J. V. Stalin **Eserler,** c. 8, s. 138-39
(16) **Hsuchshu yuehkah,** No. 1, 1968
(17) **Hung chi,** No. 16 1960
(18) **Jenmin Jihpao,** 16 Nisan 1962
(19) **Jenmin Jihpao,** 12 Eylül 1962
(20) **Hung chi,** No. 7, 1962
(21) **Hsuehshu yuehkan,** No. 1, 1961
(22) **Hung chi,** No. 1, 1963
(23) **Jenmin Jihpao,** 22 Ağustos 1960
(24) Karl Marx, **Kapital,** c. III, s. 766
(25) **a.g.e.,** s. 767
(26) **Hsuehshu yuehkan,** No. 1, 1961
(27) **a.g.e.,**
(28) **a.g.e.,**
(29) **Jenmin Jihpao,** 22 Ağustos 1960

(30) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 32, s. 255
(31) **Jenmin Jihpao**, 14 Ekim 1969
(32) **Takung pao**, 22 Mayıs 1961 ve **Jenmin Jihpao**, 14 Ekim 1969
(33) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 27, s. 298
(34) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 32, s. 408
(35) **Hung chi**, No. 16, 1960
(36) **ÇKP Sekizinci Ulusal Halk Kongresi İkinci Oturumu**, s. 49
(37) **Hsinhua News Bulletin**, 7 Ekim 1960, s. 8-9

VI

(1) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 31, s. 508
(2) **a.g.e.**, s. 511
(3) **a.g.e.**, s. 508
(4) **Sanayi Yönetimi Üzerine Bir Çalışma**, Pekin, 1958, s. 208
(5) Sekizinci ÇKP Merkez Komitesinin Altıncı Birleşik Oturumu, s. 13,14
(6) **a.g.e.**, s. 22
(7) **Chingchi yanchin**, No. 11, 1958
(8) **Sekizinci ÇKP Merkez Komitesinin Altıncı Birleşik Oturumu**, s. 18
(9) **Chingchi yanchin**, No. 2, 1958
(10) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler**, c. 33, s. 58
(11) **Sekizinci ÇKP Merkez Komitesinin Altıncı Birleşik Oturumu**, s. 24
(12) **Hung chi**, No. 3-4, 1961
(13) **Jenmin Jihpao**, 2 Aralık 1963
(14) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi**, c. II, s. 240
(15) **Jenmin Jihpao**, 30 Temmuz 1966
(16) **Jenmin Jihpao**, 25 Haziran 1968: **Kwangming jihpao**, 27 Haziran 1968

VII

(1) Tsen Wen-chin, «Çin'in Sosyalist Sanayileşmesi», **Jenmin chupanshe**, 1957, s. 72-73
(2) **ÇHC'nin 1949-1953 Arası Ekonomik Başarıları**, Moskova, 1954, s. 216 (Rusca)

(3) **Jenmin Jihpao,** 30 Temmuz 1955

(4) Li Fu-chun, «1953-1957 ÇHC Ulusal Ekonomisinin Kalkınmasına İlişkin Birinci Beş Yıllık Plan Hakkında Rapor», s. 115-116

(5) **Uluslararası Sosyalist İş Bölümünün Temel İlkeleri,** Moskova, 1964, s. 5 (rusça baskı)

(6) **Takung pao,** 27 Haziran 1962

(7) **Chingchi yanchin,** No. 7, 1965

(8) **a.g.e.**

(9) **Sekizinci ÇKP Merkez Komitesi Altıncı Birleşik Oturumu,** s. 29

(10) **Jenmin Jihpao,** 4 Aralık 1963

(11) **a.g.e.**

(12) **Takung pao,** 9 Ocak 1964

(13) **Jenmin Jihpao,** 19 Eylül 1963

(14) **Chingchi yanchin,** No. 1, 1965

(15) Mao Tse-tung, «Halk Arasındaki Çelişkilerin Doğru Değerlendirilmesi», **People's China**'ya ek, No. 13, 1 Temmuz 1957, s. 26-27

(16) **ÇKP Sekizinci Ulusal Kongresi,** c. I, s. 325

(17) **Jenmin Jihpao,** 13 Temmuz 1957

(18) **Jenmin Jihpao,** 13 Temmuz 1957

(19) **Pravda,** 24 Temmuz 1963

(20) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler,** c. 6, s. 520-21

(21) V. İ. Lenin, **Toplu Eserler,** c. 15, s. 37-38

Yazar, Çin'in bugünkü liderlerinin, Çin ekonomisinin son 10-12 yılı içinde, çeşitli can alıcı ekonomik sorunlar ve çözümlemelerinin sonuçları üzerine ileri sürdükleri bazı kavramları analiz etmek için, Çin kaynaklarından bir dizi kanıt derlemiştir. Çin gerçeği üzerine bu çalışmasında yazar, Maoizmin ekonomik «teori»lerinin bilimsel olarak savunulamazlığını ve subjektif, küçük-burjuva ve sosyalist kuruluşa zararlı olduğunu gösteriyor.

12,5 Lira